THEMANUMMER OVER DE SPANNING DIE GRENZEN OPROEPEN

DE GRENS

HUMANIST • WINTER 2000 • F 7,95

 Foto: Paul Pesman

 foto: 'This is for real'

INHOUD

WERK-PRIVÉ / 11
Steeds meer mensen hebben een werkplek aan huis. 'Mijn werk houdt nooit op, maar toch, een knappe jongen die het telewerken nog van me afpakt'. Achtergrond.

TV-MISSIONARISSEN / 14
Rob Muntz en Paul Jan van de Wint maakten enkele controversiële tv-programma's. Toch vinden ze dat ze geen grenzen hebben overschreden. Interview.

WEERBAAR / 18
Vandalisme op het station, onbeschoft gedrag in het verkeer, geweldadigheden op straat. Kun je grenzen stellen aan andermans gedrag? Verslag van een cursus.

GRENZEN AAN DE GROEI / 24
Het rapport 'Grenzen aan de groei' van de Club van Rome bezorgde de wereld een enorme schok. Het rapport zette in een klap milieu op de politieke agenda. Reconstructie.

GOED FOUT / 28
In Duitsland ontdekt Klazien Kruisheer waarom de Duitse tak van haar familie thuis werd doodgezwegen. Nederland is goed en Duitsland nog steeds fout. Persoonlijk.

HUID / 32
Je huid is de scheiding tussen je binnen- en buitenwereld. Zegt het wat over je grensbewaking als er wat mis is met je huid? Fotoserie.

EN VERDER...
HETE BRIJ 58 | ZOOM 60 | DE ZEKERHEID 62 | H-NIEUWS 64

Humanist, 55-ste jaargang nr. 12/1, winter 2000/2001

Redactieadres: : Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. Tel.: 020 - 5219030 (ma,di,vr tussen 14.00 en 17.00 uur) **e-mail:** redactie@humanist.nl **Vragen over abonnementen:** 020 - 5219000 **Kantooradres:** Sarphatikade 13, Amsterdam **Fax:** 020 - 5219080 **Algemene informatie:** Tel.: 020 - 5219000 **Redactie:** Huib Afman, Tanny Dobbelaar (a.i.), Rien Jans, Sandra Langendijk (Zoom) , Leonie van den Schoor, Marjan Slob (hoofdredacteur) **Basisvormgeving:** -SYB- grafisch ontwerp **Opmaak:** Alette Pak **Lithografie:** Van Zijl, Utrecht **Druk:** Veenman drukkers, Ede **Medewerkers aan dit nummer:** Bakker & Voskamp, Kees de Boer, Caecilia van der Drift, Peter Hanff, Caroline Hanrath, Sijmen Hendriks, Freda Keur, Klazien Kruisheer, Adrienne M. Norman, Paul Pesman, Paul Romijn, Norbert Voskens **Omslagfoto:** Ruud Jonkers **Redactiecommissie:** Marleen Janssen Groesbeek, Jan Haasbroek, Saskia ter Kuile, Hans Martens, Willem Offenberg **Internet:** Humanist wordt aangekondigd op de HV-homepage: http://www.humanistischverbond.nl **Teletekst:** Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 326 **Gesproken Humanist:** Humanist wordt ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost ƒ60,-. Aan te vragen bij: Federatie van Nederlandse Blindenbibliotheken, tel. 0486 - 486486 **Opzegtermijn:** Lidmaatschappen en abonnementen lopen automatisch door tenzij voor 1 november schriftelijk is opgezegd **Advertenties:** Uitgeverij Recent, Den Haag. Tel. 070 - 3385400, Fax 070 - 3587299 **Papier:** Humanist wordt gedrukt op gerecycled biofly-papier **ISSN:** 0025-9489 Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, een vereniging die opkomt voor humanistische waarden als zelfbeschikking, gelijke behandeling en verdraagzaamheid. Humanisten beroepen zich daarbij niet op een hogere macht, maar gaan uit van menselijke vermogens en verantwoordelijkheid.

INHOUD

ECHTE ZORG / 39
De grens tussen reguliere en alternatieve geneeskunde wordt fel betwist. 'Waar is wat bewijsbaar is' versus 'waar is wat werkt'. **Meningen.**

LANDGENOTEN / 42
Antillianen zijn Nederlanders. Toch moeten ze straks waarschijnlijk een inburgeringscursus volgen. **Verslag vanaf Curaçao.**

KUNST OF LEVEN / 46
De grens tussen kunst en werkelijkheid is behoorlijk poreus geworden, zeker ook door de opkomst van film en video. Wat is echt, wat is kunstmatig? Essay.

SPIRITUELE DOORBRAAK / 50
Bij een spirituele doorbraak overschrijd je de grens tussen de normale en een andere, betere wereld. Stichting De Innerlijke Lijn helpt mensen op weg naar die doorbraak. Gesprek.

SJIEK EN SJOFEL / 53
Boven de spoorlijn in Bilthoven staan vooral villa's, onder de spoorlijn flats en rijtjeshuizen. Noord is voor de kakkers, Zuid voor het plebs, heet het dan al snel. Reportage.

SPANNING / 17 / 23 / 31 / 45 / 49 / 57
Zes mensen over de grens waar ze tegen aan lopen. **Serie.**

DE GRENS 'Bij het naderen van een grens stijgt de spanning altijd, de gemoederen raken verhit. Mensen zijn niet geschapen om in grenssituaties te leven, ze vermijden ze of proberen ze zo gauw mogelijk te overwinnen. Toch stuit je overal op grenzen, je ziet en voelt ze overal.' Deze uitspraak van Ryszard Kapuscinski treft precies wat dit themanummer van Humanist beoogt: op verschillende manieren laten zien wat er gebeurt als je in de buurt van de grens komt. De grenzen zijn cultureel, lichamelijk of psychologisch van aard. De spanning is er altijd. Veel leesplezier.

Zinloze advertentie tegen geweld

zelf
denken
samen
leven

Een advertentie tegen zinloos geweld heeft geen zin. Papier stopt het geweld op straat niet. Afgedrukte woorden, hoe mooi of waar ze ook zijn, tomen de agressie niet in. Door het lezen van deze regels valt er geen klap minder.

Toch plaatst het Humanistisch Verbond deze advertentie. We moeten immers ergens beginnen in de strijd tegen publiek geweld. Die strijd winnen we niet (alleen) met veel meer blauw op straat, strengere straffen of een avondklok.

De overwinning begint bij u en bij mij. We maken allemaal mee dat iemand zich op straat onbehoorlijk gedraagt. We ergeren ons er aan, maar zeggen er toch niets van. Angst? Onverschilligheid? Tolerantie? Maar door niet te reageren laten we de spelregels in de openbare ruimte verwateren en gaat het recht van de sterkste gelden.

Humanistisch
Verbond

Het Humanistisch Verbond vindt dat we zelf moeten ingrijpen. Door ons weerbaar op te stellen. Door onze verantwoordelijkheid te nemen; zelf en samen. Door een mening te hebben. Door te reageren. Door respect voor elkaar te hebben. Door van elkaar te leren. Door niet alleen te praten, maar ook te doen.

Het Humanistisch Verbond signaleert, onderzoekt, analyseert maatschappelijke vraagstukken en draagt oplossingen aan. In dat kader organiseert zij allerlei activiteiten, zoals bijvoorbeeld cursussen 'humane weerbaarheid', discussiebijeenkomsten, het opinieblad Humanist, publicaties, freecards en deze advertentie.

***Zelf denken samen leven.** Dat is waar het Humanistisch Verbond voor staat en zich continu op bezint. Word nu lid en werk mee aan een zinvolle aanpak van zinloos geweld. Dan is deze advertentie toch zinvol. Vul de antwoordbon in of bel: (020) 521 90 34.*

Kijk voor meer informatie op www.humanistischverbond.nl

Antwoordbon

Ja, ik maak deze advertentie zinvol en word lid van het Humanistisch Verbond en betaal f 100,- per jaar. Als lid ontvang ik 9x per jaar het tijdschrift Humanist.*

** Jongeren tot 27 jaar betalen f 40,- per jaar, mensen met een minimuminkomen betalen f 55,- per jaar.*

Naam: _____

Voorletter(s): _____ Geboortedatum: _____ m / v

Adres: _____

Postcode: _____ Woonplaats: _____

Telefoon: _____ Datum: _____

Stuur deze bon in een envelop naar: Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam. Een postzegel is niet nodig. VAHU30

Eén grote brij van schrijven, luiers verschonen, e-mail ophalen, koken, bellen.

Steeds meer mensen hebben een werkplek aan huis. Daarmee verdwijnt de scheiding tussen werk en privé. 'Mijn werk houdt nooit meer op, maar toch, een knappe jongen die het telewerken nog van me afpakt.'

Fred Lankamp (37) werkt elke vrijdag thuis. Zijn overige vier werkdagen brengt hij door op kantoor of bij bedrijven, als projectleider explosieveiligheid bij KEMA Registered Quality BV. Freds thuiswerkdag gaat niet helemaal op aan werken voor KEMA. Op vrijdag is namelijk ook zijn dochter van tweeënhalf thuis. Daardoor moet Fred het werk afwisselen met de zorg voor zijn dochtertje. Dat leidt er toe dat hij zijn werk uitsmeert over de vrijdag en wat uren 's avonds of in het weekend.
De belasting die telewerken oplevert vindt Fred zwaar: "Ik betaal er een hoge prijs voor. Per saldo is de balans misschien wel negatief. Het legt veel druk op je. Objectief beschouwd ben je een deel van je vrije tijd kwijt en ook een deel van je geestelijke vrije tijd. Je moet steeds vooruit plannen, je werk houdt nooit meer op, maar toch, een knappe jongen die het telewerken nog van me afpakt."
Waarom dan, Fred? Waarom? Bij Fred zit de winst in het combineren van zijn zorgtaak met zijn werk, in de ene dag extra die hij zijn dochter kan zien. "Zonder kinderen was ik niet gaan telewerken."

Targets

Twee jaar geleden diende Fred samen met een collega een verzoek in om te kunnen telewerken. Zijn manager was accoord, zijn collega's ook. "Zolang mijn collega's het tolereren, kan ik blijven telewerken", zegt Fred, "want het is echt bij hun gratie dat het kan." Toen Fred zijn verzoek indiende, omkleedde hij het met een stevig pakket randvoorwaarden. Niet om daar zichzelf mee te plezieren, maar om zijn manager, zijn collega's en het bedrijf over de streep te trekken. Hij garandeerde dat hij zijn targets gewoon zou halen, dat hij bereikbaar zou blijven voor zijn klanten en dat zijn collega's door zijn telewerkdag geen verhoging van de werkdruk zouden oplopen. Fred vroeg niet om een pc, telefoonkostenvergoeding of meubilering voor zijn werkkamer thuis.
Er zijn legio bedrijven waar telewerken meer is ingeburgerd dan bij KEMA, waar de meeste activiteiten zich schijnbaar niet lenen voor telewerken. Fred Lankamp is daardoor als telewerker bepaald geen rolmodel. Hij vormt een minderheid op zijn afdeling: tegenover hem en die andere collega staan er immers acht die niet telewerken. Dat druist in tegen de gulden regel die stelt dat het klimaat voor telewerken het gunstigst is in bedrijven of afdelingen waar zestig tot zeventig procent van de werknemers telewerkt. Ook Freds keuze voor de combinatie telewerk en zorgtaak is ongewoon, en normaliter is het, in tegenstelling tot bij Fred, de werkgever die de faciliteiten verschaft.
Hoewel zijn omstandigheden afwijken van die van de ideale telewerker, verenigt Fred ook een heleboel zaken die wel stereotiep zijn. Fred wil graag telewerken. Zeventig tot negentig procent van de beroepsbevolking zegt dat ook te willen. Hoewel hij een belangrijk nadeel heeft genoemd ('het werk houdt nooit meer op'), neemt hij natuurlijk wel degelijk ook de voordelen van telewerken mee naar huis. Hij combineert privé en werk, hij bepaalt zijn eigen werktijd, is dus flexibeler, draagt daarmee meer verantwoordelijkheid, kan zijn eigen bioritme volgen, bespaart bovendien op zijn reistijd en is efficiënter en dus productiever.

Vogelpoepje

Voor werknemers heeft telewerken nogal wat voordelen. Voor werkgevers zijn de voordelen ook legio: besparing op huisvestings- en reiskosten, verbetering van de bereikbaarheid, herstructurering van werkprocessen, innovatief en milieuvriendelijk imago, minder ziekteverzuim, gemotiveerd personeel, toegang tot doelgroepen als herintredende vrouwen en gehandicapten, hogere productiviteit en ervaring opdoen met nieuwe werkvormen. Zo. Wie zegt er nu nog nee tegen telewerken? Antwoord: het overgrote deel van de beroepsbevolking. Nederland telt slechts 250.000 telewerkers. Op een totale beroepsbevolking van zes miljoen is dat een vogelpoepje. Waarom schiet het dan niet op met dat telewerken in Nederland?
"Omdat wij ons werk niet goed doen?" Kitty de Bruin trekt voor de grap even het boetekleed aan. De Bruin is directeur van TelewerkForum, een onafhankelijk platform dat is opgericht door het bedrijfsleven en wordt ondersteund door het ministerie van Verkeer en Waterstaat. Ook zonder flauwekul blijkt De Bruin streng voor zichzelf: TelewerkForum werkt natuurlijk hard, maar telewerken staat niet op de maatschappelijke agenda. Het vorige forum telewerken startte in 1992 met steun van Economische Zaken, maar dat vond het al snel welletjes. Telewerken was bekend genoeg, dus het doel was bereikt. Dat vond niet iedereen, vandaar dat het bedrijfsleven de fakkel nu heeft overgenomen. Sociale Zaken zou zich er meer mee moeten bemoeien, vindt De Bruin. De overheid moet telewerken stimuleren met onder meer fiscale maatregelen, zoals de aftrek van de pc. Een pluspunt is dat sinds dit jaar de vakbonden overstag lijken te zijn. Voorheen waren ze bang dat telewerken slechte arbeidsomstandigheden met zich mee zou brengen en de cohesie binnen bedrijven zou ondermijnen.
Het grootste probleem voor De Bruin cum suis is de beeldvorming. Vandaar dat Telewerkforum zijn pijlen richt op het huidige management met de fossiele denkbeelden. Die moeten om. Je moet immers werken aan degenen die de verandering tegenhouden. "En laten we wel wezen", besluit De Bruin, "niet iedere bedrijfstak leent zich voor telewerken. En ook niet iedere werknemer is er geschikt voor. Dan moet je het dus ook niet doen."

Klakkeloos

Erik Jan Hengstmengel is geen telewerker maar een 'nomade'. Nomaden werken niet alleen op kantoor of thuis, maar overal. Het telefoontje om een afspraak te maken voor een interview voert hij bijvoorbeeld vanuit Stockholm. Als auteur van het boek 'De Digitale Werker' verdiepte Hengstmengel zich uitgebreid in de voors en tegens van flexibele werkvormen met gebruikmaking van digitale communicatie. Ervaring genoeg. Hengstmengel is organisatieadviseur bij Cap Gemini Ernst&Young en komt uit het veranderingsmanagement. Zijn aandacht gaat uit naar de consequenties van veranderingen in organisaties voor de werknemers.
"We gaan veel te klakkeloos om met die nieuwe communicatiemogelijkheden", vindt Hengstmengel. "We geven iedereen een pc of een laptop, een mobiele telefoon, internet, en de mensen moeten zelf maar zien hoe ze ermee omgaan. De keuzen zijn niet zo eenvoudig als ze lijken. Mensen willen zelfstandiger gaan werken. Zij moeten dus gaan nadenken: wanneer werk ik wel en wanneer niet. De GSM kan ook uit, maar daar moet je zelf over beslissen. En daarover duidelijke afspraken maken. Het gebruik van de nieuwe media vraagt om een nieuwe etiquette."
Een werknemer die van de baas een pc thuis krijgt, moet ervoor waken om niet te bezwijken onder zijn eigen werkdruk, weet Hengstmengel. Daartoe zijn goede afspraken nodig met de organisatie over te bereiken doelen voor de werker, aansturing en ondersteuning vanuit de organisatie en over ter beschikking gestelde middelen. Daarnaast moet de

medewerker helderheid zien te krijgen over werkregels, time-management en de afbakening tussen werk en privé.
Met name het afbakenen van werk en privé is een kwaliteit die niet iedereen bezit. Voor time-management kun je jezelf kunstjes leren, maar voor de scheiding tussen werk en privé ben je ook afhankelijk van factoren van buiten. Hengstmengel: "De buurman die de klopboor in de muur steekt als jij een klant wilt gaan bellen is nog het eenvoudigste voorbeeld. Onze huizen zijn meestal niet gebouwd op telewerken, want ze zijn te klein en er ligt geen goede bedrading. En dan de sociale beperkingen: de inflexibele schooltijden van onze kinderen bijvoorbeeld, of de omgeving die niet begrijpt dat je thuiswerk, maar denkt dat je vrij bent, of werkloos." Vandaar dat Hengstmengel pleit voor het onderkennen en benoemen van de dilemma's voor de werknemer en voor goede begeleiding door de werkgever. Individuele oplossingen zijn van belang. "En laat de mensen dan maar kiezen voor telewerken. Of niet."

Chaos

Teun Boumans (35) is blij dat hij zijn werk niet meer in huis heeft. Jaren geleden begon hij voor zichzelf als tekstschrijver en het eind van het liedje was dat de computer nooit meer uitging. Het werd één grote brij van schrijven, luiers verschonen, e-mail ophalen, koken, bellen enzovoort. "Thuis dachten ze dat als ik niet op dat toetsenbord zat te rammen, ik ook niet aan het werk was. En als Margootje huilde, ging ik erheen. Alles liep door elkaar."
Na het avondeten ging Margootje naar bed en Teun weer achter de computer. Daar moest een eind aan komen. Dus verplaatste Teun zijn werk naar een bedrijfspand, dat hij huurde met een vormgever in eenzelfde situatie en een collega-tekstschrijver die zichzelf wilde disciplineren door zijn werk buitenshuis te verrichten. Inmiddels staat er opnieuw een computer bij Boumans op zolder, maar nu gaat de zakelijke e-mail naar de zaak en wordt de computer thuis alleen zakelijk gebruikt als het echt niet anders kan. "Ik loop nog liever even naar de zaak dan dat ik thuis de computer aanzet", zegt Boumans die, gelukkig voor hem, wel op twee minuten lopen van de zaak woont. Nee, de chaos houdt Boumans nu angstvallig buiten de deur.
Inmiddels telt de zaak acht vaste medewerkers, dus is Boumans werkgever. Slechts één medewerker heeft een computer thuis staan. Omdat hij er om vroeg. De anderen willen er niet aan, hoewel het eenvoudig zou kunnen. "In onze sector word je afgerekend op je output, op je eindproduct. Waar en wanneer je dat maakt, doet er in principe niet toe. Hoewel ik het wel gezelliger vind als de mensen naar de zaak komen." Of hij zijn ene werknemer met de pc een dienst heeft bewezen of juist een lastige verantwoordelijkheid in de maag heeft gesplitst, daar heeft Boumans eerlijk gezegd nog nooit over nagedacht. "Weet je, alles op dat gebied is relatief nog nieuw. Bij een heleboel van die dingen staat nog niemand stil."
Boumans' vrouw werkt inmiddels ook in het bedrijf. Wie van de twee bij calamiteiten naar huis gaat om de zorgtaken op zich te nemen, hangt in principe af van de situatie, zo is afgesproken. "Maar wacht even", merkt Boumans op, "nu hebben we het over mannetje-vrouwtje, niet over telewerken."

File ontlopen

Toch is 'mannetje-vrouwtje' nauw verbonden met telewerken. Telewerkers kunnen namelijk gezinsgerichte of werkgerichte motieven hebben om thuis te willen werken. Mannen noemen vaker gezinsgerichte motieven dan vrouwen. Ze willen meer zorgtaken op zich nemen. Telewerkende mannen blijken doorgaans ook inderdaad meer in het huishouden te doen.
Dit blijkt uit het promotieonderzoek van Gerda Casimir van de Universiteit Wageningen naar de effecten van telewerken op het huishouden. De geringe groei van het aantal telewerkers verbaasde haar en werd een van de uitgangspunten voor haar onderzoek. Een eenduidige verklaring voor die geringe groei vond ze niet: wat telewerken voor de één aantrekkelijk maakt, kan voor de ander een reden zijn het juist niet te doen. Duidelijk is wel dat tachtig procent van de telewerkers veel moeite doet om privé en werk zoveel mogelijk gescheiden te houden. Telewerk als mogelijk verlangen naar de terugkeer naar de situatie van voor de industriële revolutie, toen iedereen zijn werk aan huis had, vindt Casimir dus 'pure kul'. De meeste telewerkers werken trouwens hooguit 24 uur per week thuis, vaak ook slechts een paar uurtjes per dag. Volgens Casimir staat telewerken tegenwoordig gelijk aan 'werken waar en wanneer dat het beste uitkomt'. "Als je daar een file mee kunt ontlopen, is dat mooi meegenomen. Weinig mensen verlangen overigens naar volledig thuis werken. Je moet balanceren tussen thuis en buiten de deur werken, anders raak je veel te geïsoleerd." **H**

Foto's: Caecilia van der Drift

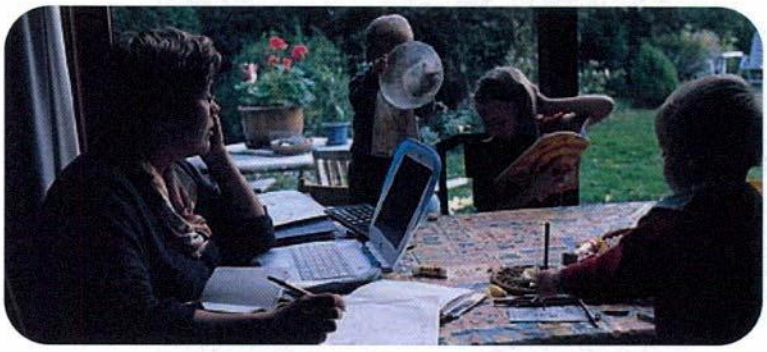

PER SALDO IS DE BALANS MISSCHIEN WEL NEGATIEF.

Televisie is een levensgevaarlijk medium. Daar spelen we mee.

Rob Muntz en Paul Jan van de Wint maakten enkele controversiële tv-programma's. Vooral de uitzending waarin Muntz als Hitler door de straten van Wenen marcheerde, zette kwaad bloed. Toch vinden ze dat ze geen grenzen hebben overschreden.

"Het gekke is dat die uitzending waarin Rob verkleed als Hitler door Wenen loopt ook heel veel positieve reacties heeft losgemaakt. Ik heb veel joodse vrienden die zich kostelijk vermaakt hebben en onze parodie zelfs als bevrijdend hebben ervaren. De kritiek op die bewuste uitzending beschouw ik als een typisch vooroordeel van mensen die er niets mee te maken hebben. Mensen die als de dood zijn om zelf voor NSB'er uitgemaakt te worden en de politiek correcte goegemeente naar de mond praten.
Dat we af en toe het beeld van de Tweede Wereldoorlog oproepen, is onvermijdelijk. Die oorlog heeft ook in de generaties daarna sporen achtergelaten en dit is onze manier om daar mee om te gaan. Dat is volstrekt legitiem. De oorlog is niet van een bepaalde generatie. Als ze beweren van wel, als ze je in een bepaalde hoek willen drukken en zeggen dat je niet deugt of smakeloos bent, dan moet je je daar tegen verweren. Want dan kom je op een terrein dat je niet vrij bent om je mening te uiten, niet vrij bent om een beeld op te roepen. Een beeld wat bovendien niet echt is en de werkelijkheid parodieert. Het enige dat wij doen is een beeld maken. Daarmee willen we iets laten zien. Er is veel narigheid en ellende in de wereld, en dat willen we op een nare en ellendige manier brengen.
Of dat nodig is? Wij vinden van wel. Als zo'n gek als Haider gekozen wordt en heel Europa sancties begint op te leggen, dan denk ik dat het wel relevant is om daar heen te gaan en er op jouw manier iets mee te doen. Die mensen daar een spiegel voorhouden. Ja, dat kan confronterend zijn."

Rob Muntz (37) begon zijn tv-loopbaan als redacteur bij RTL4 voor de talkshow van Catherine Keyl, maar werd de deur gewezen nadat bleek dat er onder zijn verantwoording een fake-gast de uitzending was binnengekomen. Daarop werkte hij korte tijd voor KRO's 'ASO show' en het RTL4-programma 'De Harde Kern'. Vervolgens draaide hij op de achtergrond mee in het programma 'de Hunkering' van Theo van Gogh. Muntz stapte zelf voor de camera toen hij ging samenwerken met Paul Jan van de Wint. Paul Jan van de Wint (38) werkte al jarenlang voor VPRO-programma's als 'Veldpost', 'TV-Nomaden' en 'Waskracht'. Muntz en Van de Wint maakten als tv-duo hun debuut bij laatstgenoemd programma. Muntz voor de camera, Van de Wint erachter.
In hun eerste uitzendingen voor 'Waskracht' moesten vooral Bekende Nederlanders het ontgelden. Zo stalkte Muntz Willibrord Frequin, en met zijn familie en buren. Ook Oibibio's Ronald Jan Heijn kreeg een koekje van eigen deeg. Een confrontatie met Emile Ratelband deed bij Ratelband de gemoederen zo hoog oplopen dat hij Muntz een knietje in het kruis bezorgde en Van de Wint te lijf ging. Vervolgens onderzocht het duo de pedofilie rondom de Wiener Sängerknaben door lollies aan de jongens uit te delen en ze over het hoofd te aaien.
De uitzendingen die het meest losmaakten, dateren van vorig jaar. In augustus 1999 bezochten Muntz en Van de Wint de best bekeken religieuze talkshow van Amerika. Gekleed in glimmend pak en met een vette scheiding in het haar vertelde Muntz in de live-uitzending dat de 'protestants christelijke' VPRO langzaam was afgedaald in zondigheid. Gastheer Marcus Lamb nam het hoog op en stelde voor om samen te bidden. Daarna mocht Muntz wat in het Nederlands zeggen. Hij liet weten: "De man die hier naast me staat is een oplichter. Hij wordt rijk over uw rug!" Tot slot vroeg een andere tv-dominee wat 'God Bless You' in het Nederlands was, waarop Muntz hem 'godverdomme' liet zeggen.
Van recentere datum is de uitzending waarin Muntz als Hitler door de straten van Wenen marcheert, met als aanleiding de verkiezingsoverwinning van Jörg Haider. In een joodse wijk van Wenen slaan drie orthodoxe joden op de vlucht wanneer Muntz als Hitler de hoek om komt lopen. Op de besneeuwde toppen van de Alpen danst hij even later in stilte, vergezeld door een herdershond en een fles Zyklon B. De herhaling van deze uitzending werd verboden mede vanwege het grote aantal boze reacties van VPRO-medewerkers werden Muntz en Van de Wint 'tijdelijk verplicht met vakantie gestuurd'. Ten tijde van dit interview stonden ze nog steeds op non-actief.

De kritiek is dat jullie de grenzen van het toelaatbare hebben overschreden. Vinden jullie dat zelf ook?
Van de Wint ontkent stellig: "Er zijn een heleboel grenzen; individuele grenzen, grenzen die door groepen bepaald worden, maatschappelijke grenzen, morele, juridische. Als je zegt dat wij 'de grens van het toelaatbare' overschreden hebben, wat bedoel je dan? Wat is de grens van het toelaatbare in godsnaam? Volgens mij is de grens van het toelaatbare denkbeeldig. Die bestaat niet - en daar kan je dus ook niet overheen. Daarbij komt dat grenzen altijd verlegd worden. Zodra mensen te hoop lopen omdat er een grens overschreden is, lopen ze eigenlijk al weer achter. Die grens is daarmee namelijk al weer verlegd.
En zelfs dan nog: hoe kan je de grens van het toelaatbare overschrijden, als je een soort parodie maakt op dingen die in werkelijkheid gebeuren? De grenzen spelen zich in de werkelijkheid af. Het is niet wat een schrijver, kunstenaar of programmamaker daarmee doet. In de meeste disciplines is dat ook geaccepteerd. Op toneel en in de literatuur worden de meest duistere kanten van de mensheid belicht. Alleen is er altijd maar een kleine groep mensen die zich daarvoor interesseert.
Bij televisie ligt het anders. Dat is een massa-medium zonder ruimte om

Er is veel narigheid en ellende in de wereld. Dat willen we op een nare en ellendige manier brengen.

iets op oorspronkelijke wijze te tonen. Er wordt gedaan alsof het het meest veilige medium op aarde is, terwijl het eigenlijk het gevaarlijkste medium is. Je kunt er de meest smerige dingen zien, maar op zo'n voorgekookte manier dat het niet meer opvalt. In het journaal, maar ook in programma's die iets uitstralen van: 'mensen, dit is ok' en daarbij beelden maken op een manier die je herkent van het journaal. Die neem je dus voor waar aan. Televisie is een levensgevaarlijk medium en daar spelen we mee."

Buiten kijf staat dat jullie bepaalde grenzen opzoeken. Waarom doen jullie dat?
Muntz: "Omdat we dat leuk vinden." Van de Wint: "Omdat we daar in ons persoonlijke leven continu tegenaan lopen. Neem die uitzending over de tv-dominees. Die mogen doen wat ze willen, terwijl ze onder-

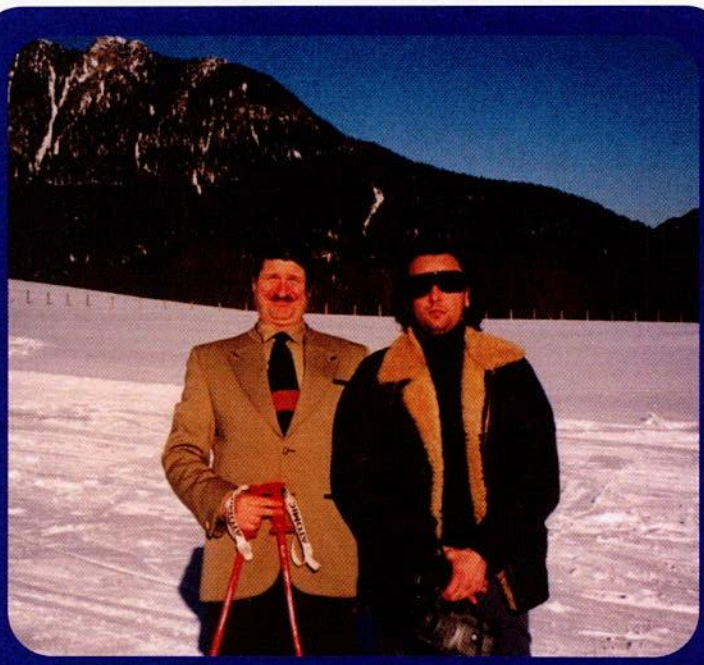

Lezersactie

Rob Muntz en Paul Jan van de Wint willen een lezersactie aan dit interview te verbinden. Ze stellen één videoband met hun hele oeuvre (speelduur: 3,5 uur) ter beschikking aan degene die de volgende slagzin op een zo origineel mogelijke wijze weet af te maken. De slagzin luidt:

'Rob Muntz en Paul Jan van de Wint zijn humanisten, omdat...'
(maximaal 10 woorden).

Muntz en Van de Wint kiezen de winnaar en zullen de videoband persoonlijk komen overhandigen – eventueel vergezeld van camera. De redactie van Humanist zorgt ervoor dat de inzendingen bij Muntz en Van de Wint terechtkomen, maar de verantwoordelijkheid voor de actie ligt bij Muntz en Van de Wint. Insturen kan tot 30 januari 2001 naar de redactie: postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.

tussen miljoenen slachtoffers maken en miljarden verdienen met elkaar. Als je dat niet over de grens van het toelaatbare vindt gaan, waarom is het dan wel over de grens als je.." Muntz vult aan: "Als je zo'n oplichter 'godverdomme' laat zeggen." Van de Wint: "Ja, waar heb je het dan over. Waar liggen de verhoudingen dan?"

Speelt het verkennen van jullie eigen grenzen een rol bij het maken van programma's?
Van de Wint: "Nee, wij verkennen onze grenzen niet. Wij kennen namelijk geen grenzen. Ik denk wel eens: 'Goh, dat zou ik anders of beter kunnen doen'. Maar dat is niet een grens verkennen. Dat is zorgen dat iets beter tot z'n recht komt."

Maar wat prikkelt jullie dan in mensen die een grens over gaan? Bijvoorbeeld in Jörg Haider, maar ook in Emile Ratelband?
Muntz: "Het fascinerende aan hen is, dat iedereen slikt wat ze zeggen."
Van de Wint: "Dat ieder mens vindt dat hij morele grenzen heeft, maar die ook weer aan z'n laars lapt als dat zo uitkomt. Ook Haider en Ratelband pretenderen binnen morele grenzen te blijven."

Hebben jullie überhaupt een voorbeeld?
Van de Wint: "Johan Cruijff." Muntz: "Herman Brood."

Dat zijn nogal twee uitersten.
Van de Wint: "Nee, het zijn allebei twee ontzettende individuen. En ze hebben zich allebei bewezen op hun eigen gebied. Voor mij is Cruijff in alles wat hij doet superieur. Niemand is ooit beter geweest dan hij en hij blijft zijn eigen koers varen zonder daarvan af te wijken, hypocriet te zijn of te wijken voor al het gezeik om hem heen. Hij is een groot voorbeeld van een individu die in z'n eentje hele instituten slecht en er eigenlijk niet eens over nadenkt. Hij doet niets vanuit een gedachte of theorie. Nee, hij is gewoon zo en leeft zo. Hij gaat 'all the way', wat de consequenties ook zijn. Ik neem consequenties ook voor wat ze zijn. Vandaar dat hij een voorbeeld is."

En Herman Brood?
Muntz: "Ik bewonder Brood omdat hij al ruim vijftig jaar leeft zoals hij leeft en er gewoon nog staat. Keer op keer trekt hij zich uit de goot en begint dan toch weer aan die troep. Dat hij dat volhoudt. Maar dat is misschien meer bewondering dan een voorbeeld."
Van de Wint: "Nee, Brood is wel jouw voorbeeld. Jij bent, net als Brood, ook iemand die onverwoestbaar is, z'n eigen levensstijl aanhoudt en daar ook nog geld en bewondering mee oogst. Brood heeft echt schijt aan alles, maar tegelijkertijd wil hij ook in de belangstelling staan. Dat is de grote overeenkomst met jou." **H**

Redden - loslaten

De grens van: Lies Bekkers (68). Haar zoon bleek verslaafd aan gokken. Jarenlang probeerde ze hem te helpen. Uit zelfbehoud liet ze hem uiteindelijk los.

Foto: Paul Romijn

"Zich aan iets of iemand binden, dat heeft deze jongen nooit zo goed gekund. Aan afspraken kon hij zich ook moeilijk houden. Hij was 18 toen boven water kwam dat er echt iets mis was. In de winkel waar hij op zaterdag werkte, werd hij gesnapt toen hij een greep uit de kas deed. Hij was in de war, moest huilen. De diefstal is niet aangegeven. Achteraf was dat misschien beter geweest, dan was het allemaal anders gegaan.

Het hoge woord kwam er toen uit. Hij gokte wel eens. Jarenlang heb ik van alles geprobeerd. Strikte afspraken gemaakt. Als hij geld pakte uit mijn portemonnee, moest hij het later weer teruggeven. Ook kreeg hij huisarrest. Maar het was vergeefse moeite, het ging van kwaad tot erger. Hij bleek gokverslaafd te zijn. Zijn studie verliep moeizaam, hoewel hij een goed stel hersens heeft. Ik heb hem in contact gebracht met een orthopedagoge. Via haar kreeg hij de kans zich te laten opnemen voor een ontwenningskuur, maar uiteindelijk wilde hij dat niet.

Altijd zei hij dat hij van het gokken af wilde. Toch was de aantrekkingskracht van de fruitautomaat groter dan zijn wilskracht om te stoppen. Hij betaalde zijn rekeningen niet, kon op een gegeven moment zijn huur niet meer betalen. Af en toe haalde ik hem uit zo'n afschuwelijk gokcafé. Ik wilde mijn zoon redden.

Nadat hij een tijdlang op zichzelf had gewoond, stond hij ineens weer op de stoep. Ook al is hij oud en wijs genoeg om voor zichzelf te zorgen: je laat je zoon niet in de kou staan. We spraken af dat hij vijf dagen de tijd kreeg om iets te regelen, om weer werk te zoeken. Helaas was er na het verstrijken van die periode niets veranderd. Ik wist nu echt niet meer hoe ik hem nog kon helpen. De grens was bereikt. Radeloos besloot ik hem honderd gulden mee te geven en heb adieu gezegd. Verschrikkelijk moeilijk was dat, maar het was uit zelfbehoud. Mijn andere drie kinderen waren óók belangrijk, hadden eveneens mijn aandacht nodig. Ik kon het gewoon niet meer opbrengen om nog langer voor hem te zorgen.

Lange tijd hoorde ik niets. Tot hij op een dag belde, op mijn verjaardag. Dat was heel emotioneel. Langzaamaan is het contact weer hersteld. Nu heeft hij een leuker leven. Ik denk dat hij van zijn verslaving af is. Hij verdient aardig en spendeert veel tijd aan bridge, zijn grote hobby. Samen met twee vrienden woont hij in een flat. Hij doet echt zijn best om het daar gezellig te maken. Ik laat hem nu vrij, al is dat soms moeilijk.

Nu is mijn leven betrekkelijk rustig. Ik ga ervan uit dat het ergste achter de rug is." H

Ik denk wel eens: ik had moeten gaan schreeuwen.

Vandalisme op het station, onbeschoft gedrag in het verkeer, gewelddadigheden op straat. Je staat erbij en je kijkt ernaar. Of kun je grenzen stellen aan andermans gedrag?

Yolande (36): "We reden op vakantie door een voorstad van Nice. Het stoplicht stond op rood. Opeens rukte een man ons portier open, pakte onze tassen van de achterbank en vluchtte weg, een auto in. Mijn vriend begon een achtervolging. Uiteindelijk reden we hem klem. Toen zagen we van de andere kant een grote groep jongens komen. Ze hebben Pieter finaal in elkaar geslagen. Mij deden ze niets. En het ergste was: er stonden heel wat mensen te kijken, maar niemand deed wat!
We hadden morsdood kunnen zijn. Die gedachte heeft ons de eerste dagen er doorheen geholpen. Pieter heeft het goed verwerkt. Lichamelijk mankeert hij niets meer. Hij denkt nog amper terug aan die gebeurtenis. Maar ik ben heel kwaad. Heel gefrustreerd. Bang dat ik op een dag Pieter zal verliezen. Vroeger dacht ik: als hij bij me is, kan me niets overkomen. Dat is dus niet waar.
Ik zit nu in de ziektewet. Dat heeft met die gebeurtenis te maken. Ik heb een echte regelbaan. Iedereen loopt de hele dag aan je te trekken. Dat kon ik niet meer verdragen. Ik was te emotioneel. Professionaliteit en emoties verdragen elkaar slecht."

Een dinsdagavond in september, een paar minuten voor half acht. Uit de schemering stappen mensen het recent verbouwde Humanistisch Centrum Haaglanden binnen. In een harmonisch ingerichte zaaltje zit John Brobbel - zwarte broek, zwarte trui, donkere ogen en een kortgeschoren witte kruin - aan een grote ovalen tafel. Vanavond geeft John het eerste deel van zijn workshop 'Humane weerbaarheid'. Om hem heen zitten acht deelnemers, zeven vrouwen, één man. De gemiddelde leeftijd ligt ruim boven de vijftig.
Gepokt en gemazeld in het humanistisch vormingswerk heeft John het na zijn pensionering drukker dan ooit, zo vertelt hij aan de groep. Tijdens een slapeloze nacht bedacht hij deze workshop. "Vanuit het idee: het is toch te gek dat mensen niet meer op straat durven! Dat er zoveel schofterig gedrag is op straat, in het verkeer. Mensen pràten daar niet over. Ze zijn bang, onzeker. Dat kan leiden tot een frustratie in jezelf. Je komt in een sociaal isolement."
Enkele deelnemers knikkend instemmend. Anderen kijken de cursusleider wat sceptisch aan.
John legt de structuur van zijn workshop uit. De eerste avond bestaat uit het inventariseren van ervaringen met onveiligheid en agressie op straat. In de tweede avond zal de groep alternatieve reacties gaan zoeken op incidenten die zij hebben meegemaakt. De derde avond staat in het teken van inspiratie. John kijkt de groep rond: "Ik doe dan een beroep op jullie, vanuit mijn humanistische achtergrond. Vroeger, toen kerken en grote verhalen floreerden, konden we daarop terugvallen. Nu moeten we als personen zoeken naar onze eigen fundamentele waarden. Ik ben ervan overtuigd dat iedereen een bepaalde kracht in zich heeft. Een bepaalde spiritualiteit. Ik wil niet in incidenten blijven hangen. Mijn vraag zal zijn: waar val je op terug? Die avond moet verdieping geven."

Blikjes

John vraagt de cursisten in groepjes van twee hun ervaringen te bespreken. Straks zullen ze een kernthema uit die ervaringen inbrengen in de groep. "Deze cursus is niet bedoeld voor indringende geweldsmisdrijven", waarschuwt John, "het kan ook over alledaagse dingen gaan." Hij vertelt een verhaal over een oudere vrouw die iedere zaterdag haar tuintje aanharkt. "Opgeschoten spul loopt voorbij. Ze donderen 27 blikjes in haar tuin. De vrouw vlucht het huis in. Ze is doodsbang geworden. Tegenwoordig heeft ze geen plezier meer in haar tuintje. Misschien denk je: waar maakt dat mens zich druk om? Maar in de beleving kan het heel ver gaan."
De groep verdeelt zich in tweetallen. Bea en Yolande gaan bij elkaar zitten. Ze zijn collega's. Bea (46): "Ik heb een aanranding meegemaakt. Ik liep van mijn werk naar huis, door een bosje. Het was vijf uur, het was nog licht. Vóór me liep een keurig geklede heer. Een knappe man. Hij verdween in het bos, maar liep even later achter me. Ik had die dag boodschappen gedaan. De bloemkolen waren goedkoop, ik had er twee in mijn tas. Toen die man me aanviel dacht ik: praten, tijd winnen. Dat had ik ergens gehoord. Ik heb toegeslagen toen hij zijn broek op zijn knieën had. Ik mepte met mijn tas en ben weggerend.
De slag kwam toen ik thuis was. Mijn vriend was woedend. Hij stelde mij verantwoordelijk. Hij vond dat ik het had uitgelokt - ik had die dag een Laura Ashleyjurkje aan. Dat is het ergste geweest. Later ben ik ook bij hem weggegaan. Verder heb ik weinig steun gehad. In mijn omgeving vonden ze het wel een grappig verhaal, met die bloemkolen. Dit is nu twintig jaar geleden. Ik voel me nog steeds onveilig. Er is me iets blijvend afgepakt."

Flapover

John Brobbel roept de groepjes weer bij elkaar. Staande voor een flapover, vraagt hij de deelnemers naar de kern van hun ervaringen. Die schrijft hij op.
"Ik voelde het als probleem dat ik geen voorbeeld kon geven", zegt Wanda. "Ik heb niets meegemaakt."
Ellen: "Wij concludeerden dat we bang zijn voor repressailles. Wat gebeurt er als je iemand tot de orde roept?"
Wanda: "Ik heb gevoel dat ik bang moet zijn voor mijn eigen woede. Vooral in het verkeer. Ik erger me zo vaak. Brommers die niet voor het stoplicht stoppen, fietsers zonder licht. We zijn gedwongen ons aan te

John, je generaliseert. Je praat nu voor ons allemaal. Maar ik voel me niet onveilig!

Ik heb bereikt dat die vrouw thuis denkt: ik had toch slaolie meegenomen?

passen aan de mensen die zich niet aan de regels houden. We worden voorzichtiger, trekken ons terug."
Ank knikt: "Straks durf je niet meer met je kleinkind naar buiten."
John vraagt: "Hoe moet ik dat gevoel benoemen?"
Ank, spottend: "Daar ben jij toch voor?"
John: "Ik denk: het voelt alsof je in de verdediging wordt gedrongen." Hij schrijft op het bord: in de verdediging. John tikt met zijn stift op het bord. Wijst naar het kernthema van Yolande en Bea. "Blijvend gevoel van onveiligheid." Hij kijkt naar Bea: "Kun je woorden geven aan het woord 'blijvend'?"
Bea: "Het is nu twintig jaar geleden gebeurd. Ik ben nog steeds bang. Maar dat geldt voor heel veel vrouwen. Veel vrouwen durven het bos niet in, ook overdag niet. Het probleem is dus veel groter." Mirjam: "Ik ga ook niet meer alleen wandelen. Terwijl ik daar zo van houd. Idioot is dat. De natuur is van ons allemaal maar niet voor mij. Of ik moet de natuur vermijden, òf ik moet voortdurend alert zijn, waardoor ik ook niet geniet." Yolande: "Er zijn zoveel incidenten. Ik ben ook een keer aangerand in mijn eigen huis, dat zit nog steeds in me. Ook op onverwachte plekken moet je je kennelijk onveilig voelen."
John legt zijn stift op tafel. "We voelen ons vaak onveilig. Kunnen we dit probleem oplossen?"
Ellen protesteert: "John, je generaliseert. Je praat nu voor ons allemaal. Maar ik voel me niet onveilig!"
John: "Nee, nee, nee, dat wil ik ook niet zeggen. Zet er alsjeblieft verhalen naast. Ik wil het gesprek zo breed mogelijk houden." Ank houdt bedachtzaam een wijsvinger tegen de slaap: "Trauma", zegt ze. "Bij trauma's is er iets anders aan de hand. Ik heb jaren geleden een verkeersongeluk gehad. Zonder geweld, hoor. Als ik nu in de auto zit, schrik ik nog steeds. Dat heb ik niet onder controle." Bea knikt: "Die gevoelens kun je terugvoeren tot wat je hebt meegemaakt. Dat wil niet zeggen dat het echt overal onveilig is." John is het daarmee eens: "Er zijn nu eenmaal risico's in onze maatschappij. Daar moet je mee leren leven. Zelf kom ik ook niet graag in een buurt met veel hangjongeren. Dan neem ik liever een omweg. Nu zei laatst iemand tegen me: 'Zo word je territorium steeds kleiner'. Eigenlijk heeft hij daar wel gelijk in. Daar ga ik de volgende avond op in."

Messen

John stelt de groep een nieuwe vraag: "Was het vroeger veiliger op straat?" Yolande: "Absoluut. Ik woonde op het platteland, daar gebeurde nooit wat. Moord en doodslag, dat hoorde bij de grote stad." John: "Maar het platteland van toen heeft nu een disco. Met alle gevolgen van dien." Yolande schudt haar hoofd: "Vroeger zorgden mensen beter voor elkaar."
Bert neemt voor het eerst deze avond het woord: "Ik heb ook het gevoel dat we vroeger veiliger af waren. Maar waar baseer je dat gevoel op? We zijn niet oud genoeg om dat gevoel te toetsen aan de maatschappij van toen."
Esther buigt zich naar voren: "Ik herinner me opeens dat ik ben aangerand toen ik twaalf was. Ik moest mijn onderbroekje uitdoen, anders werd ik in de brandnetels gegooid. Dat heb ik mijn moeder nooit verteld. Het kwam dus ook niet in de krant. Al die vermissingen van tegenwoordig, daar lees je wél over."
Ank: "Ik doe intake gesprekken voor de thuiszorg. Ik spreek daardoor veel oudere mensen en ik ben verbijsterd over hun verhalen. Incest, lichamelijk geweld, echtgenoten die elkaar terroriseerden. En ook pesten op school. Het ging er vroeger heel hard aan toe." Yolande: "Maar liepen ze met messen op school, vroeger?" Ank geeft toe: "Je hebt gelijk. Nu is het nog harder." John: "Vroeger was er een collectieve paraplu van waarden en normen waardoor men elkaar aan kon spreken. Tegenwoordig voelen we dat die paraplu er niet meer is. De sociale controle is weg. Jongeren weten al niet beter. Die zeggen: 'collectieve waarden, waar heb je het over?' Dus, dat je op een ander kan rekenen, mevrouw, dat is er niet meer zo snel bij. Maar moeten we dan bij de pakken gaan neerzitten? Kun je echt op niemand meer rekenen?" Bea: "Ik geloof ergens nog wel dat dat mogelijk moet zijn." Ellen, ferm: "Anderen kunnen wel op mij rekenen. Zeker als ik het zeg." John wijst met zijn vinger naar Ellen: "Dat is de sleutel. Je kunt op mij rekenen omdat ik het zeg. Dat zeg je dan uitsluitend namens jezelf, niet namens het Humanistisch Verbond of zo." Ellen schudt vertwijfeld haar hoofd. Dan resoluut: "Maar Yolande zou in haar situatie niets aan mij hebben gehad. En Bea ook niet. Je wilt dingen over één kam scheren, John. Dan heb je zestien miljoen kammen nodig."

Voorpiepen

De groep praat verder over het gebrek aan vanzelfsprekende waarden en normen. Er zit niets anders op dan zelf duidelijk te maken waar je voor staat. Wat jouw individuele grenzen zijn. Zo kun je het gevoel doorbreken dat niemand op elkaar kan rekenen, zegt John. Iemand moet het initiatief nemen.
Esther reageert: "Maar dan moet je wel rekening houden met de gevolgen. Ik zal nooit vergeten hoe bang ik was toen ik zag hoe een man uit een auto werd getrokken en compleet in elkaar werd geslagen. We stonden in de file. Naast me, achter me, zaten mannen in hun auto's te kijken. Niemand deed wat. Ik ook niet. Het is wel lang geleden hoor, van voor de mobiele telefoon. Nu zou je snel iemand bellen. Ik denk wel eens: ik had moeten gaan schreeuwen. Maar ja, weet jij veel, misschien had die man wel een mes. Ik was veel te bang."

John: "Speelt dat nu nog, die angst?" Esther buigt achterover, armen over elkaar: "Ik bemoei me nooit met iemand. Nooit. Anders zou het wel eens uit de hand kunnen gaan lopen." John: "Als er geweld is, kun je je machteloos voelen. Maar er zijn situaties die onaangenaam zijn en die je toch kunt beïnvloeden. Zoals in het verkeer. Als ik weer eens gesneden word, denk ik: de enige die last heeft van mijn irritaties ben ik zelf. Dus ga ik vriendelijk doen: 'Gaat u maar voor mevrouw, u heeft vast haast'." Esther knikt: "Aardig zijn heeft een voorbeeldfunctie." John: "Dat verbeeld ik me nou ook. Dat als ik aardig doe, anderen zelf ook aardiger gaan doen. Het verbreidt zich als een olievlek."
Yolande kijkt naar haar schoenen: "Ik vraag me af of dat helpt. Er zijn zoveel incidenten. Vandaag nog gebeurt er weer zoiets. Ik sta in rij bij de supermarkt om de lege flessen terug te brengen. Opeens dringt er een mevrouw voor. Ik zeg er wat van, maar ze negeert me. Dus ik zeg: 'Doet u maar net alsof u me niet hoort'." John: "Wat had je nu anders kunnen doen?" Ellen: "Ik zou het niet op kunnen brengen om niets te zeggen." Met stemverheffing: "'U bent na mij'. Dat zou ik zeggen."
Esther: "Ik bemoei me nergens mee. Ik zou denken: geduld is een schone zaak." Bea: "Als ik een hele goede bui heb, zou ik iets aardigs bedenken. Misschien is die mevrouw wel doof, misschien heeft ze haast. Ik zou er een grapje van maken." Bert veert op. "Ik zou een tegenactie doen. Ik zou haar, of hem, dat kan natuurlijk ook, in de gaten houden. Als ze dan even niet kijkt, dan haal ik dingen uit haar karretje. Zo doe je tenminste wat terug." Bea, tegen Bert: "Jij besteedt wel erg veel tijd aan die vrouw." Bert: "Natuurlijk, natuurlijk. Kijk, we laden ons op met irritaties. Die moeten weer afvloeien. Hoe doe jij dat? Door nagels te bijten? Ik ben die agressie liever meteen kwijt. En ik bereik er wat mee. Jullie niet." Esther: "Oog om oog, tand om tand. Wat schiet je daarmee op?" Bert: "Ik heb bereikt dat die vrouw thuis denkt: ik had toch slaolie meegenomen? Ze komt niet thuis met de spullen die ze nodig had."
John maakt een eind aan de discussie. Hij geeft de deelnemers huiswerk op: "Ga deze week eens kijken wat je tegenkomt. Dat kunnen kleine dingen zijn. Kijk eens hoe je daarop reageert, en bedenk eens hoe je anders had kunnen reageren. Dit klinkt erg algemeen, maar zo wil ik het ook houden."
Het is half tien. De workshop is ten einde. Een voor een verlaten de deelnemers het pand. Het is nu helemaal donker op straat. John roept hen na: "Doen jullie wel voorzichtig?" **H**

Met uitzondering van John Brobbel hebben alle personen in werkelijkheid een andere naam.

Wie wil deelnemen aan de workshop humane weerbaarheid of een workshop wil organiseren in een regionale afdeling van het Humanistisch Verbond, kan contact opnemen met Wilma Reinders, tel: 020 -5219000.

Terugblik

"Ik ben bevestigd in het gevoel dat je mensen ruimte moet bieden om van zich af te praten", antwoordt John Brobbel op de vraag hoe hij deze workshop van drie avonden ervaren heeft. "Ik wil dat mensen de vrijmoedigheid krijgen om te vertellen wat ze dwars zit. Dat staat bij mij centraal."
De verslaggever heeft alleen de eerste van de drie avonden bijgewoond. Wat is er in de overige twee gebeurd? In tegenstelling tot wat John Brobbel had verwacht, is er weinig theorie behandeld. Deelnemers hebben hun reader nauwelijks aangeraakt. "Deze groep zat helemaal op de lijn van de persoonlijke verhalen. Na afloop ontstond er een sfeer die je vaker in groepen meemaakt: we willen verder met elkaar, maakt niet uit waar het over gaat. Dat geeft een erg goed gevoel. Maar concrete afspraken hebben we niet gemaakt." Zelf denkt Brobbel dat drie avonden over humane weerbaarheid volstaat. "Zeker als je bij de persoonlijke verhalen blijft. Misschien dat je met wat meer theoretische reflectie meer avonden nodig hebt."
Op de vraag waarin zo'n workshop nu verschilt van groepstherapie reageert Brobbel enigszins geprikkeld: "Mijn workshop is niet de plek om gebeurtenissen te verwerken, maar om betekenis aan verhalen te geven. Kijk, als je het over zingeving hebt, zitten daar persoonlijke verhalen aan vast. Zodra je dan ingaat op emoties, noemen mensen het snel therapie. Alsof je alleen binnen een therapeutisch kader emoties mag tonen! Daar ben ik fel op tegen."
Hoewel sommige deelnemers heftige ervaringen hadden, benadrukt Brobbel dat alledaagse gebeurtenissen centraal staan in zijn workshop. Groot geweld past er niet in. "Dat is een te grote belasting voor de groep."

Nieuwe hoofdbestuursleden gezocht

In verband met het tussentijds aftreden van één van de huidige bestuursleden en de herschikking van functies in het hoofdbestuur zoekt het Humanistisch Verbond naar nieuwe bestuursleden. Het hoofdbestuur is een collegiaal bestuur van 7-9 personen, dat maandelijks bij elkaar komt. Daarnaast heeft ieder bestuurslid aandachtsgebieden. Wij vragen van een nieuw bestuurslid verbondenheid met het Humanistisch Verbond, inzicht in maatschappelijke ontwikkelingen, bestuurlijke ervaring, beschikbare tijd van 3 à 4 dagdelen per maand en bekendheid met het gevraagde aandachtsgebied. Wij zijn op zoek naar:

een penningmeester

De penningmeester is bestuurlijk verantwoordelijk voor de financiën van het HV. Tot de taken behoren:

- volgen van de financiële gang van zaken in het facilitair centrum,
- bewaken van de uitgaven aan de hand van rapportages,
- bestuurlijke lijnen aangeven voor de opstelling van de jaarrekening en begroting,
- aanspreekpunt zijn voor het hoofd facilitair centrum, directeur en accountant over financiële zaken,
- bestuurlijk overleg met Steunfonds, Algemene Loterij Nederland, Weezenkas, e.d.

een algemeen secretaris

De algemeen secretaris is de rechterhand van de voorzitter voor de bestuurlijke coördinatie, vergaderplanning en bewaking van de samenhang van het bestuur en is aanspreekpunt voor de directeur voor de inkomende en uitgaande post aan het bestuur. Tot de taken behoren:

- agendaoverleg met voorzitter en directeur,
- jaarplanning maken met voorzitter en directeur,
- vergaderingen voorbereiden met voorzitter,
- signalerend zijn ten aanzien van bestuurlijke coördinatie en samenwerking in het bestuur,
- het ondersteunend zijn van de directeur bij (het ontwikkelen van) personeelsbeleid

Voor meer informatie kunt u terecht bij de directeur (mw. Yvonne Breuk, tel. 020 521 90 00). Aanmeldingen kunt u tot uiterlijk 15 januari 2001 sturen naar het hoofdbestuur, postbus 75490, 1070 AL Amsterdam o.v.v. vacature HB. Ook tips voor mogelijk geschikte kandidaten ontvangen wij graag.

advertenties

Neem nu een abonnement op de Humanist*. En ontvang van ons gratis een halfjaar cadeau abonnement om weg te geven!

Het cadeau abonnement gaat in wanneer u wenst. Verjaardag? Kerst? Bijzondere gelegenheid? En uiteraard zorgen wij ook voor de verzending van het cadeau abonnement waarbij het eerste nummer wordt verzonden met een brief waarin ruimte is voor uw persoonlijke wens of boodschap.

wie met plezier wat weggeeft geven wij graag een cadeautje!

Eén telefoontje is genoeg: (020) 521 90 34.

* Wie in 2000 een abonnement neemt, betaalt nog f 55,-. Vanaf 2001 kost een abonnement (negen nummers waarvan twee dubbeldikke themanummers) f 60,- per jaar.

Fit - geblesseerd

De grens van: Mark Wouda (18). Schaatstalent. Wil schitteren, maar wordt geplaagd door blessures.

Foto: Paul Romijn

'Die maandenlange voorbereiding is helemaal voor niets geweest. Dat flitste door me heen toen ik werd opgenomen in het ziekenhuis. Toen ik zes was, deed ik al mee aan schaatstrainingen. Al snel won ik verschillende wedstrijden. Zo ontdekte ik dat ik talent had. Nu maak ik deel uit van de A-junioren, maar ik schaats op topniveau. Binnen twee jaar kan ik tot Jong Oranje en de nationale kernploeg behoren. En meedoen aan het EK en WK schaatsen.

Vanwege maagproblemen heb ik in mijn slokdarm een soort zwanenhals gekregen. Door littekenweefsel bestaat altijd de kans dat mijn darmwanden aan elkaar gaan kleven. En dat kan gevaarlijk zijn. Vorig najaar kreeg ik last van een ontsteking aan mijn blindedarm. Normaal is een dergelijke operatie een fluitje van een cent, maar ik moest twee weken in het ziekenhuis blijven. Maar liefst zes weken lang mocht ik niet sporten. Net nu ik deel uitmaakte van het Gewest Friesland. De timing van die ontsteking was erg ongelukkig, want juist in de winter komt het er voor een schaatser op aan.

In het ziekenhuis heb ik veel nagedacht. Ondanks mijn kwetsbare ingewanden besloot ik er toch voor te gaan. Samen met de trainer hebben we een aangepast trainingsschema opgesteld. Mijn prestaties gingen weer met sprongen vooruit.

Al jaren was het mijn droom om de Vikingrace te rijden, een soort EK voor jongeren. Maar door die lange onderbreking bleef het tot het laatste moment spannend of ik in februari kon meedoen. Mijn tijden schommelden steeds rond de limiet. Hoewel ik weinig had getraind, won ik op de valreep enkele belangrijke wedstrijden. Pas de dag voor de Vikingrace bleek dat ik mocht starten. Ik eindigde als tiende, als beste van het Gewest. Dat was een heel belangrijk moment. Mijn grote voorbeeld Ids Postma is immers ook zo begonnen.

Nu richt ik me op het Nederlands kampioenschap, eind januari 2001. Maar voortdurend ligt die angst op de loer. 'Als die kwaal maar niet gaat opspelen', denk ik zodra ik een beetje maagpijn heb. Ik ken inmiddels het verschil tussen 'gewone' en 'gevaarlijke' maagpijn. Ik ga om half tien naar bed en sta om half zeven op. Meer kan ik niet doen." H

Ga naar Rome, ga naar Aurelio Peccei.

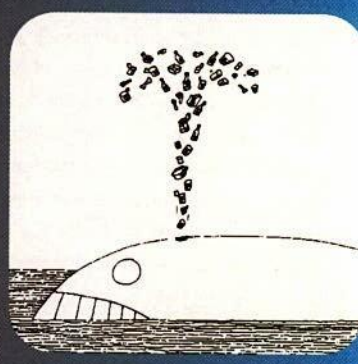

972: de Club van Rome bezorgt de wereld met het rapport 'Grenzen aan de Groei' een enorme schok. Als de mensheid niets doet, zijn we over dertig jaar allemaal dood, s de boodschap. Het rapport zette in een klap milieu op de politieke agenda. Een reconstructie.

ls ik bij de bibliothecaresse van het Internationaal Instituut voor Socia- e Geschiedenis vraag naar het boek 'Grenzen aan de Groei' van de lub van Rome, weet ze onmiddellijk waar ik het over heb. "Indertijd ad iedereen dat rapport gelezen. Ik ook. Dat rapport is eigenlijk de eden dat ik geen kinderen heb. Gek: de generatie vóór mij had nog ooit over dit soort problemen nagedacht en de generatie na mij is er auwelijks meer mee bezig."

Ga naar Rome

Ramp bedreigt wereld' is de klinkende kop op 31 augustus 1971 op de oorpagina van NRC Handelsblad. 'Als alles en iedereen doorgaan op de manier waarop het nu gebeurt, dan komt er binnen enkele tientallen aren een geweldige catastrofe. De enige vraag daaromtrent is of de atastrofe wordt veroorzaakt door honger, door uitputting van essentiëe grondstoffen of door vervuiling van de aarde. Er zijn -nu!- ingrijpende naatregelen nodig om dat onheil te voorkomen.' De krant noemt zo'n naatregel: 'Per echtpaar niet meer dan twee kinderen, ongeacht het nkomen'.

De bron van dit onheilspellende bericht was een ontwerprapport opgeteld door enkele mensen van het Massachusetts Institute of Technology (MIT) voor de zogenaamde 'Club van Rome': een informele groep van zo'n veertig vooraanstaande Europese wetenschappers en industriëlen die discussieerden over wereldproblematiek.

n Nederland sloeg het rapport in als een bom. De officiële versie verscheen in 1972, te koop voor ƒ2,50. Alleen al in ons land werden er 250 duizend exemplaren verkocht: de helft van de wereldoplage. Maar al vanaf 1971 deden in Nederland een groot aantal kopieën van het ontwerprapport de ronde.

Journalist Willem Oltmans was een van de eersten die er lucht van kreeg, en ook was hij het die, samen met journalist Wouter van Dieren, verantwoordelijk was voor de verspreiding van het ontwerprapport. "Ik hoorde er voor het eerst van in 1970 tijdens een interview met Philip Handler, de Amerikaanse president van de Academie voor de Wetenschap. Hij vertelde dat er een belangrijk rapport zat aan te komen van de Club van Rome. Hij zei: 'Ga naar Rome, naar de voorzitter Aurelio Peccei'. Ik heb toen eerst mijn bek gehouden en een film gemaakt over deze thematiek voor de NOS. Die was af in het voorjaar van 1971. Maar de NOS zei: 'Wij willen die rotzooi van Oltmans niet presenteren', dus belandde het op de plank. In het najaar kwam de London Observer met dit nieuws en toen pas hebben ze het uitgezonden. Waarom ik er zo bovenop zat? De wereldproblemen waren met elkaar in verband gebracht en ze hadden computers gebruikt om de gevolgen uit te ekenen. Dat was nog nooit eerder gedaan, dat was nieuws."

Mijn laatste Volvo

De Club van Rome stelde vast dat er 'vijf kritische factoren in wereldverband' waren, namelijk: bevolkingsgroei, voedselproductie, industrialisatie, uitputting van natuurlijke hulpbronnen en vervuiling. Ze maakten een beoordeling van de wereldsituatie door de wisselwerking tussen de vijf factoren in kaart te brengen. Het MIT bekeek via computersimulaties hoe deze factoren elkaar, exponentieel, beïnvloedden. De voornaamste conclusie: als de mensheid niets doet, ontstaat er een enorme ramp waardoor we allemaal, of een groot aantal van ons, sterven. Het MIT had ook uitgerekend wanneer het wel goed zou gaan, al moest de maatschappij dan wel een enorme mentaliteitsverandering doormaken. Jan Terlouw, nu Eerste Kamerlid voor D66 en in die tijd vers Tweede Kamerlid: "Ik was niet echt verbaasd over deze boodschap. Ik had al het gevoel: dit groeitempo, dat kan niet goed gaan – al twijfelde ik wel aan de cijfers die het rapport opvoerde. Verbaasd was ik door de reactie in Nederland. Het had een enorm schokeffect, iedereen praatte erover. Ik deed indertijd milieu en weet nog dat ik een topman bij Philips sprak die net een nieuwe Volvo had gekocht en enigszins droevig zei: 'Nou, dit zal wel de laatste auto zijn die ik koop in mijn leven'."

HET HEEFT MIJ DE SCHOK VAN MIJN LEVEN BEZORGD: DIE LUI HAATTEN ELKAAR!

Ruud Lubbers, toentertijd werkzaam bij de katholieke werkgeversorganisatie: "Het rapport kwam voor mij niet als een volslagen verrassing: het was eerder een bevestiging van een angstig vermoeden. Ik was in de jaren zestig een jonge vader in Rotterdam en ik weet nog dat er roet op het tafeltje lag als je buitenkwam. Als de chemie sterk werkte en de wind uit de verkeerde richting kwam, kon je dat ruiken. Toen dat rapport uitkwam werd ik gevraagd het te becommentariëren vanuit mijn werkgeversorganisatie. Ik was daar namelijk de enige die het gelezen had. We werden aardig wakker geschud. De eerste keer dat ik op televisie verscheen, was in een debat met onder anderen Van Mierlo over de rol van dat rapport. Het was voor mij een belangrijk stuk, al kon ik niet overzien of alles precies klopte. Dat stuk zat zeker in mijn bagage toen ik in 1973 minister van Economische Zaken werd."

Oltmans schreef uiteindelijk twee dikke boeken over het rapport. In 1973 verscheen 'Grenzen aan de Groei; 75 gesprekken over het rapport van de Club van Rome in de westerse wereld' en een jaar later 'Grenzen aan de groei 250 gesprekken over het rapport van de Club van Rome in socialistische, derde wereldlanden en Japan'. Over zijn motivatie zegt hij: "Ik had het gevoel dat ik Peccei moest versterken met meningen van anderen en ik was zelf ook erg geïnteresseerd in wat anderen over het rapport te zeggen hadden. Velen hadden het niet gelezen, maar over het algemeen waren ze het met elkaar eens dat het rapport de goede kant op wees. Maar om persoonlijke redenen waren ze echt niet van plan de handen ineen te slaan. Dat bezorgde mij de

schok van mijn leven. Die lui haatten elkaar! En dat zijn nou de grote geesten van de wereld! De psycholoog Skinner van Harvard was toen bijvoorbeeld erg populair. Chomsky woonde bij hem om de hoek. Ik vroeg Chomsky: 'Waarom praat u niet met Skinner, waarom kraakt u hem altijd af?' 'He is not worth my time', was het antwoord."

Nooit meer

De invloed van het rapport strekte zich uit over het Nederlandse politieke leven. Zes maanden na de oliecrisis hield Den Uyl, de progressieve minister-president van het kabinet 1973-1977, zijn bekende en zeer sombere rede: 'Het wordt nooit meer zoals het was'.
Terlouw: "Een paar jaar heeft Nederland in de ban van het rapport geleefd. De oliecrisis droeg alleen maar bij aan die sfeer. We kochten allemaal boeken van onheilsprofeten, zoals Ehrlich, die een dodelijke ziekte beschreef die via de adem werd verspreid. Ik heb er destijds bij Irene Vorrink, minister voor Milieu in het kabinet Den Uyl, op aangedrongen een krachtiger milieubeleid te voeren. Al dat soort wetten komt uit die tijd."
Lubbers: "In de eerste Energienota die ik in 1974 schreef als minister van Economische Zaken stond besparing centraal. Er stond ook veel in over de ontwikkeling van alternatieve energie. De eerste oliecrisis maakte het me makkelijker: ik kreeg vanuit de praktijk argumenten aangedragen om zuiniger met energie om te gaan. Maar de eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat begin jaren tachtig zowel de Kamer als het land wind- en zonne-energie maar romantisch vonden. Het heeft ook lang geduurd voordat het effect van die jaren zeventig-wetten meetbaar werd, maar als je de cijfers van nu naast die uit mijn tweede nota van 1976 legt, dan zijn ze wel uit de verf gekomen."
Terlouw beaamt dat: "De ingrepen van toen hebben wel degelijk hout gesneden. Nederland is één van de meest vervuilde landen van de wereld. We wonen met veel mensen op een beperkt grondgebied, aan de mond van drie grote Europese rivieren die vuil aanvoeren. Onze hoofdsectoren, transport en landbouw, zijn beide heel vervuilend. Wij moesten er meer aan doen dan een ander land. Het Nederlandse bedrijfsleven voerde milieutechnologie in, geleidelijk ging het beter. Het water werd schoner, het uitsterven van de vogels hield op. Maar toen kwam het werkgelegenheidsprobleem en verdampte de belangstelling voor het milieu."

Ruimteschip aarde

"Vanaf de jaren zeventig groeide de gedachte dat problemen voorkomen moesten worden. Kernenergie, een aanrader van de Club van Rome, was dus toch geen oplossing, want het afval viel niet op te ruimen. Het rapport maakte een einde aan het ongebreidelde optimisme; dat was haar grootste verdienste. Het sloeg mede zo aan omdat iedereen net vanaf de maan had kunnen zien dat de aarde in feite een ruimteschip is", concludeert Paulien van den Tempel, politicologe aan de Universiteit van Amsterdam. Ook in de culturele fantasieën sijpelde de invloed van rapport volgens haar door. "In de literatuur en de films uit die tijd zie je nogal eens een aarde die eruit ziet als een woestijn, waar bendes rondzwerven die, voorzien van de meest geavanceerde technologie, proberen elkaar een kopje kleiner te maken. Of mensen die leven in het heelal of juist onder de grond."
Van den Tempel kent ook kritiek op het rapport. "Sociologen weten dat voorspellingen veranderen zodra mensen er over lezen. Dan gaan ze er iets aan doen. Ook zei het rapport niets over politieke en sociale gevolgen. En een aantal trends heeft de Club van Rome niet kunnen voorzien. Technologische vernieuwingen hadden tot dan toe altijd meer grondstoffen en energie gevergd. Computers waren destijds nog kamergroot. Maar de huidige technologie, zoals de informatietechnologie, gebruikt juist minder grondstoffen."

DEMOCRATIE IS VRESELIJK SLECHT VOOR HET MILIEU.

En de wetenschap? Die gaf pas antwoord op de Club van Rome met het Brundtland-rapport uit 1987. Het belangrijkste adagium van dit rapport: doe aan duurzame ontwikkeling. Laat de keuzemogelijkheden voor toekomstige generaties intact, herbeplant bossen, ontwikkel alternatieven voor energie. De VN-conferentie in Rio van 1992 over milieu en ontwikkeling betekende een volgende stap. Van den Tempel: "Er zijn daar helaas geen harde afspraken gemaakt, maar het is natuurlijk fantastisch dat er over het broeikaseffect is gepraat in de context van de Noord-Zuid verhoudingen. Ook dat is rechtstreeks terug te voeren op 'Grenzen aan de Groei'."

Economisch gewin

Begin jaren tachtig taande de politieke invloed van het rapport. "Toen ik in 1982 minister-president werd, dacht ik niet aan natuur en milieu", zegt Lubbers. "Ik dacht aan werkloosheid, aan grote overheidsschulden. Er woedde een felle discussie over kernwapens. Pas in 1986 keerde milieu terug op de agenda."
Terlouw trekt het breder: "Zo gauw er geen brood meer op de plank is, zijn de goede voornemens verdwenen. In Nederland zouden we ons economisch minder interessante keuzes kunnen permitteren, maar kom je uit zuidelijk Afrika, wat kan het je dan schelen. Dan wil je welvaart. Er zelfs in Europa is het moeilijk. Als D66 hogere tarieven wil op benzine, dan zeggen anderen: 'Kan niet. We hebben afspraken gemaakt in Europees verband; hogere tarieven leiden tot concurrentievervalsing'. En daarom doen we het dus niet: voor gewin op korte termijn. Als je in de jaren tachtig probeerde lange termijn beleid te verkopen, verloor je de verkiezingen. De kunst van de politicus is om zoveel mogelijk binnen te

Jan Terlouw begin jaren zeventig. Foto: Spaarnestad

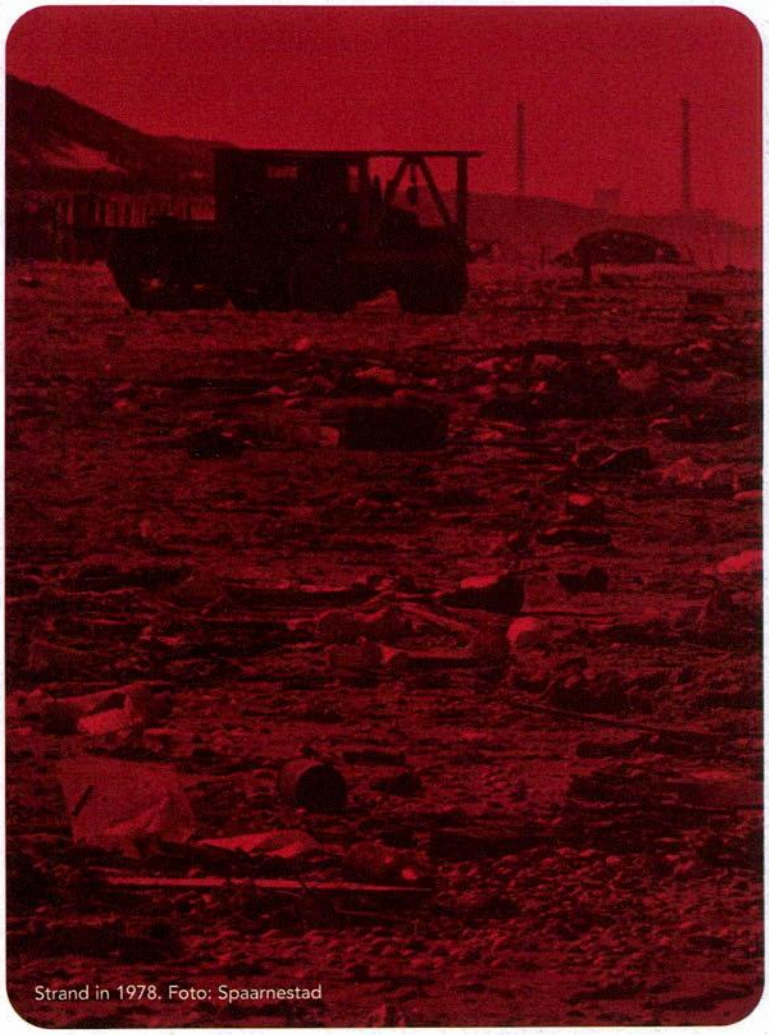
Strand in 1978. Foto: Spaarnestad

halen, maar als je dat te rigoureus doet, dan haal je niks binnen en wint de andere kant. Je levert dus in. Het kan wel anders: in een dictatuur. Een dictatuur is fantastisch als je gegarandeerd een goede dictator hebt, maar tot nu toe zijn ze allemaal corrupt gebleken. Dus dan toch maar een democratie, al is het vreselijk slecht voor het milieu".
Democratie slecht voor het milieu? Daar is Lubbers het niet mee eens. "Je zou simpel kunnen stellen: economie is korte termijn denken en milieu is lange termijn denken. Maar als politicus appelleer je soms ook aan dat lange termijn denken. Het gaat erom hoe je dat communiceert. Ik voeg er wel aan toe dat je daarvoor ook burgerbewegingen nodig hebt. Dat zie ik nu scherper dan toen ik in de politiek zat."

Regen en storm

Ook Terlouw en Van den Tempel benadrukken het belang van burgerbewegingen. "One-issue-organisaties als Milieudefensie zijn profeten: ze geven een signaal af. Ik ben heel blij dat ze er zijn. Ze bijten zich vast en als ze een goed punt hebben, dan sijpelt dat uiteindelijk toch door naar de maatschappij", constateert Terlouw. Van den Tempel roemt de rol van consumenten. "Consumenten dringen aan op schonere producten. Zij willen Natuurstroom en kopen bij de Bodyshop. Bedrijven zouden geen duurzame producten aanbieden als er onvoldoende vraag naar was. In het onderwijs is ook veel gebeurd. Kinderen zijn vaak veel milieubewuster dan hun ouders. De mentaliteitsverandering waar de Club op aandrong heeft zich dus wel enigszins voltrokken. Maar het zou pas echt uitmaken als consumenten schadeclaims zouden indienen bij fabrikanten voor de vervuiling die ze hebben veroorzaakt."
Consumenten en pressiegroepen doen het dus wel aardig, maar goed beschouwd is er in die dertig jaar sinds het rapport verscheen op beleidsterrein weinig gebeurd. Hoe kan dat? "Het duurt ontzettend lang voordat ideeën die in de maatschappij leven door de politiek in beleid worden omgezet. Dat vraagt ongeveer een generatie, dus dertig jaar. En de techniek ontwikkelt zich wel, maar daar gelden ook weer economische wetten: het is nu nog niet rendabel genoeg om de alternatieven volledig in gebruik te nemen. Olie is nog altijd het goedkoopste", zegt Van den Tempel.
Dat denkt ook Terlouw. "Ik maak mij veel zorgen. Al die regenval en stormen die zich nu voordoen als gevolg van de opwarming van de aarde; ik voorzie dat dit de eeuw wordt van de natuurrampen. De enige hoop die ik koester is dat de druk op de politiek net op tijd komt om een catastrofe te voorkomen." Is Lubbers ook zo somber? "Ik geef de moed nog niet op. Ik zie dat heel veel mensen moeite doen. Probleem is wel, dat alleen het westen zich kan permitteren aan milieubehoud te doen. Daarom hoop ik dat zij daar geld aan willen besteden. Het Wereldnatuurfonds bijvoorbeeld is nu samen met de Wereldbank bezig met een project om wouden te behouden zonder dat dat betekent dat een land met tropisch regenwoud zich niet kan ontwikkelen".
Van den Tempel: "Door 'Grenzen aan de Groei' is de mensheid is een klein beetje bewuster geworden. Eigenlijk is dat toch al een heleboel. Verder moet de wal het schip maar keren."
Lacht dan: "Waarschijnlijk erven de kakkerlakken toch de wereld. Ken je die uitdrukking? In de jaren vijftig lieten ze in de VS radioactiviteit over gewassen heen gaan, want dan ging al het ongedierte dood. Ze hadden nog niet door dat het voor mensen ook niet zo gezond is. De kakkerlakken overleefden als enige soort - weliswaar met een paar poten meer of minder, of drie sprieten in plaats van twee, maar toch." **H**

Kinder, da ist nog mehr in die kojke!

n Duitsland ontdekt Klazien Kruisheer waarom de Duitse tak van haar familie thuis verd doodgezwegen. Nederland is goed en Duitsland nog steeds fout.

'Fokke & Sukke vinden dat er best wat genuanceerder gedacht mag vorden over Duitsers", staat er boven een tekeningetje van de twee droge eenden in de krant. Zegt Fokke: "Sommige van onze beste vrienden zijn nazi's."

k heb dit plaatje uitgeknipt en in mijn agenda geplakt. En lach er af en oe – stiekem! – heel hard om. Ik denk heus niet dat alle Duitsers nazi's ijn. Of toch wel, ergens? In ieder geval zou ik de cartoon niet snel aan een Duitser laten zien. Het punt is alleen, ik ben zelf Duits, althans voor een kwart. Mijn grootmoeder was een van die honderdduizenden jonge Duitse vrouwen die in de jaren twintig en dertig naar Nederland zwamen om hier in het tekort aan 'dienstbodes' te voorzien.

Vat betekent dit nu voor mij? Niet veel, tot voor kort. Dacht ik. "Kinder, da ist nog mehr in die kojke!" zei mijn (inmiddels allang overleden) oma altijd, een ster in het klaarmaken van grote hoeveelheden eten. Oma had een charmant accent en ik hield van haar, maar waar ze precies vandaan kwam bleef altijd een raadsel. Zelf vertelde ze nooit over vroeger en ook bij ons thuis was haar afkomst en Duitsland in het algemeen in feite taboe. Zo is dat land voor mij altijd een vage blinde vlek gebleven.

Totdat ik, in het kader van een uitwisseling van Duitse en Nederlandse ournalisten, voor het eerst in mijn 33-jarige bestaan een tijdje in Duitsand doorgebracht. Vanuit een gevoel dat ik daar toch iets te zoeken had, liet ik me twee maanden stationeren bij de studio van de Norddeutscher Rundfunk (NDR) in Osnabrück, de geboortestad van mijn grootmoeder.

Adolf-Hitler-Platz

Op de eerste dag loop ik over de markt en zie dat er net weer verse bloemen zijn gelegd bij de monumenten voor de omgekomen Osnabrücker joden en zigeuners. Osnabrück is ook de stad van het Nussbaum-Haus, een bouwwerk van Libeskind dat de schilderijen van een in Auschwitz omgebrachte schilder herbergt. De oorlog is hier heel aanwezig.

Een week later maak ik een stadswandeling die speciaal langs plekken voert die iets betekenden in de nazitijd. Zo kom ik erachter waar destijds het plaatselijke hoofdkwartier van de Gestapo gelegen was en dat de Neumarkt, een groot kruispunt van buslijnen, jarenlang Adolf-Hitler-Platz heeft geheten. Hier paradeerden ze onder de hakenkruizen. Als ik op weg naar de studio langs die plekken loop, dan krijg ik bijna het gevoel dat ik me onder 'de vijand' heb begeven, dat ik word omsingeld door gevaarlijke, fascistische elementen en dus op mijn tellen moet passen.

Al snel moet ik constateren dat dit sentiment ook zijn weerslag heeft op persoonlijke contacten. In mijn reacties ben ik alert. Als iemand betoogt dat Haider helemaal zo slecht niet is en dat al die aandacht voor de FPÖ wordt overdreven, voel ik een enorme razernij opkomen die me belet nog naar argumenten te luisteren of te zoeken. Was de man of vrouw in kwestie Frans of Engels geweest, dan was ik misschien nog de discussie aangegaan; nu overvalt me een walging waardoor ik de betreffende persoon niet meer kan luchten of zien.

Voor het eerst in Duitsland zoek en vind ik dus overal oorlog. Het beklemt me vreselijk. Ik wantrouw de mensen die hier wonen. Dat verontrust me, omdat ik mezelf toch als een heel redelijk mens beschouw. Kennelijk bevindt zich ergens in een uithoek van mijn geest een brokje onversneden, virulente Duitser-haat, een ingeblikte vorm van de stemming die er in Nederland natuurlijk al een halve eeuw heerst. Want hoewel de conclusies van de beruchte Clingendaelrapporten onlangs wat gerelativeerd zijn (zie kader), lopen Duitsers ook vandaag nog het risico dat Nederlanders aan hun hoofd gaan zeuren over de fietsen die ze de Nederlandse samenleving schuldig zouden zijn.

Van mezelf had ik nooit gedacht dat ik ook zo zou zijn, dat ik inderdaad iedere Duitser als potentiële nazi beschouw. Iemand hoeft maar een stekelige opmerking over Oost-Duitsers of allochtonen te maken, of het wordt al zwart om me heen. Die combinatie van plotseling oplaaiende woede - en schaamte daarover - roept een gigantische spanning op. Ik begin van de weeromstuit het onderwerp 'oorlog' in gesprekken te vermijden.

Apfelkuchen

De beklemming begint pas te wijken in de relatie met mijn nieuwe familie. Een paar weken na aankomst neem ik contact op met onze enige bloedverwant in Osnabrück, een neef van mijn moeder. Na aanvankelijke scepsis van zijn kant – het contact tussen de Nederlandse en de Duitse tak was al decennia verwaterd – word ik door hem en zijn vrouw ontvangen op de Mittagkaffee. Er staat een grote Apfelkuchen klaar, zelfgebakken natuurlijk, en een schaal ongezoete room.

Mijn oom (zo noem ik hem voor het gemak maar even) begint vrijwel direct over het bezoek dat hij in 1944 aan mijn grootouders, zijn oom en tante in Nederland, heeft gebracht. Hij was toen veertien en nog bij het Deutsche Jungvolk.

Mijn moeder had me wel eens verteld dat er tijdens de bezetting een Hitlerjongen langs was geweest. Hier zit hij voor me: een vriendelijke zeventiger die duidelijk behoefte heeft om over het verleden te praten. Zo hoor ik over een jeugd die heenging met trainen onder het hakenkruis, uren-nachten-dagen in de bunker vanwege aanhoudend luchtalarm – Osnabrück hoorde bij de zwaarst gebombardeerde steden – en ten slotte het puinruimen. Daar komt bij dat zijn oudere broer vermist is in Rusland, negentien jaar oud. Dit lot heeft trouwens nog wel meer familieleden getroffen. Bovendien had een aantal ook de Eerste Wereldoorlog niet overleefd.

Dit ging over mij, als derde generatie kwart-Duitser in diaspora.

Vanaf dat eerste bezoek halen mijn oom en tante me ieder weekend op voor een uitstapje in de omgeving. Steeds weer komt de oorlog ter sprake. Hoe meer we erover praten, hoe meer ik begin te ontspannen. Er vormt zich langzamerhand een beeld van mensen die ook maar moesten zien te overleven, en daar niet altijd in slaagden.

Voor het eerst hoorde ik het verhaal van de andere kant. Dit klinkt echter simpeler dan het was, want het waren delicate gesprekken waarin ik

Nederlanders over hun oosterburen

Nederlanders, met name jongeren, zouden een grote afschuw hebben van Duitsers. Die conclusie uit het Clingendaelrapport van 1993 klopt niet meer helemaal, aldus Jan Pieter van Oudenhoven in de recent verschenen bundel 'Nederland en Duitsland: elkaar kennen en begrijpen'. Naast een groep Nederlanders die inderdaad een nogal zwarte kijk op de oosterburen heeft, is er ook een aanzienlijke, bovendien steeds groeiende groep die Duitsers juist zeer positief beoordeelt. Jongeren vormen hierop geen uitzondering.
Er is wel 'iets bijzonders' met de houding van Nederlanders tegenover Duitsers, schrijft Van Oudenhoven. Over geen enkele andere natie lopen de meningen zo sterk uiteen. Nederlanders vinden bovendien dat Duitsers nogal op henzelf lijken, iets wat meestal samengaat met een eenduidige positieve waardering. Ter vergelijking: Fransen en Italianen staan bij Nederlanders zowel onderaan in de gelijkenis-top 8 als in de sympathie-top 8 (en scoren wat sympathie betreft lager dan Duitsers!). Van Oudenhoven vermoedt hier een 'grote-broereffect': juist omdat ze zo op de veel talrijkere Duitsers lijken, moeten Nederlanders een beetje op ze neerkijken om zich niet helemaal het onbenullige kleine zusje te voelen. Curieus is het onderzoek waaruit blijkt dat Duitse studenten zichzelf maar matig 'aardig' vinden – veel minder leuk dan Belgen en Nederlanders. Die laatste twee groepen vinden zichzelf ook het aardigst.

maar langzaam, voorzichtig verder durfde te vragen – steeds gestoord door anti-Duitse oprispingen en andere, onbestemde angsten.

Feloranje

Terug in Amsterdam heb ik pas begrepen waarom de gesprekken met mijn oom en tante zo moeizaam verliepen, hoezeer ze me ook ontspanden. Een vriendin raadde me aan 'Der Vorleser' te lezen van Bernhard Schlink (1995), al jaren een hit in Duitsland en sinds 1996 ook in Nederlandse vertaling. Schlink beschrijft de worsteling van de eerste naoorlogse generatie Duitsers met de oorlogserfenis, waar hun ouders en grootouders nu eenmaal deel aan hadden gehad. Ze zijn onmachtig om het verleden ter sprake te brengen, voelen een terugkerende behoefte om hun (groot)ouders te veroordelen, hoewel ze zielsveel van hun houden. Dit levert een onmogelijke constellatie van schuld en schaamte op niet over 'de oorlog', wat eigenlijk een eufemisme is; het gaat om de shoah, de systematische, koelbloedige uitroeiing van niet- en niet-ideale 'ariërs'.
'Der Vorleser' leek verdacht sterk over mij te gaan. Over mij, als derde generatie kwart-Duitser in diaspora, die inzicht wil krijgen in het verleden van haar Duitse familie. Ik wilde van mijn oom en tante weten hoe ze hun rol en verantwoordelijkheden zagen. Ik wilde antwoord op vragen als: hoe stemde onze familie in 1933, wat vonden ze het nazibeleid, welk aandeel hebben ze in de vervolgingen gehad?
Door die gesprekken kreeg ik lucht, niet alleen doordat ik inzicht kreeg in hun leed en dilemma's, maar ook doordat ik eindelijk boven tafel kreeg wat in onze familie altijd onuitgesproken was gebleven. Die vaagheid ten aanzien van 'Duitsland' moest simpelweg verhullen dat wij, vanwege de familieconnectie met dat land, toch óók deel hebben aan de geschiedenis van de andere kant van de grens. Wij zijn opgescheept met hetzelfde ingewikkelde complex van collectieve schuld en schaamte waar Schlink over schrijft.
Dát de Duitse connectie zolang verborgen is gebleven, laat zich trouwens niet moeilijk verklaren. Duitse immigrantes als mijn oma konden zich vaak alleen handhaven door zich, in de rigide termen 'Nederland = goed; Duitsland = fout', radicaal aan de 'goede' kant te scharen, zoals Barbara Henkes dat beschrijft in 'Heimat in Holland'. Duitsers moesten zich in Nederland bij wijze van spreken het hele jaar door in feloranje kleren steken om niet buiten de boot te vallen. Hun ambivalenties, als Duitser in Nederland tijdens en na de oorlog, kregen daardoor geen plek. Integendeel, ze werden geheel geconserveerd - en doorgegeven aan de volgende generaties. **H**

Lezen

* 'Bekend en onbemind: Het beeld van Duitsland en Duitsers onder jongeren van vijftien tot negentien jaar', Instituut Clingendael, Den Haag 1993.
* 'Burenverdriet: Attituden ten aanzien van de lidstaten van de Europese Unie', Instituut Clingendael, Den Haag 1998.
* 'Hallo Nachbar!... Dag Buurvrouw! Nederlands-Duitse betrekkingen in cartoons', Ambassade van de Bondsrepubliek Duitsland en Walther Keim (red.), Den Haag 1998.
* 'Heimat in Holland: Duitse dienstmeisjes 1920-1950' door Barbara Henkes, Babylon-De Geus, Amsterdam 1995.
* 'Der Vorleser' door Bernhard Schlink, Diogenes, Zürich 1995. (Nederlandse vertaling uitgegeven door De Ooievaar 1996).
* 'Nederland en Duitsland: elkaar kennen en begrijpen' door Jan Vis en Gebhard Moldenhauer (red.), Van Gorcum, Assen 2000.

Baas - Prooi

De grens van: Martin Lacey (23). Dresseert leeuwen en voert zijn show dit jaar op bij Circus Renz. Kent zijn dieren door en door. Weet dat ze gevaarlijk kunnen zijn.

Foto: Paul Romijn

"Vorige week had ik het even benauwd. Het had hard geregend en het gras in de circustent was modderig en glad geworden. Tijdens de show was ik bang dat ik onderuit zou gaan. En dat kan fataal zijn. De kans is groot dat hun roofdierinstinct op zo'n moment naar boven komt, dat ze je aanvallen en hun klauwen in je slaan.

Het zijn factoren van buitenaf waardoor je risico loopt. Een kind dat plotseling een hand door de kooi steekt, de muziek die wegvalt, de flitser van een fototoestel. Op zo'n moment kun je nooit voorspellen wat de leeuwen gaan doen.

Ik zeg altijd dat de leeuwendressuur geen baan is, maar een manier van leven. Ik trek 24 uur per dag met de dieren op en ken ze van haver tot gort. Ze zien mij als een collega-leeuw. Eentje die er weliswaar gek uitziet, maar die toevallig wél de baas is. Er is wederzijds respect. Dit jaar heb ik de zilveren clown gewonnen, een soort circus-oscar. Die prijs heb ik vooral gekregen vanwege mijn omgang met de leeuwen. Ik heb geduld, ik voed ze, zorg dat ze voldoende rust krijgen.

De dieren doen alleen wat ze zelf leuk vinden. Als ik een leeuw buiten de show om steeds zie rollen tijdens het spelen, dan bouw ik daar een act omheen. Ik zou ze nooit door een brandende hoepel laten springen, want dat is tegennatuurlijk. Die show doen ze graag, ze kunnen zich helemaal uitleven en vinden het ook leuk om iets nieuws te leren.

Het is essentieel dat je precies weet wanneer je hun territorium betreedt. Dat leer je alleen door dag in dag uit met ze op te trekken. Het is een onzichtbare streep. Als je die lijn overschrijdt zonder het te weten, loop je gevaar. Ik kan dat alleen doen als het onderdeel is van het spel. Dan weet ik hoe ik me moet gedragen, hoe ik overwicht heb. Het is een kwestie van gebaren gebruiken, en je stem op de juiste manier verheffen. Ik laat tijdens de voorstelling ook regelmatig de zweep knallen. Dat is alleen omdat de mensen dat verwachten, want nodig is het niet.

Regelmatig besluit ik om een bepaalde leeuw een show te laten overslaan, omdat ze agressief is of chagrijnig. Dat zie ik meteen, want voor mij zijn ze een open boek. Het is interessant om te zien waar hun grenzen liggen. Ik rek ze op, zonder dat het lijntje breekt. Vaak zeggen mensen tegen me dat ik te ver ga. Ik zou mijn leeuwen teveel uitdagen of te dicht bij ze komen. Maar ik weet precies wat ik doe. Het is niet slim om risico te nemen, want als het op vechten aankomt verlies je altijd. Een leeuw is immers een perfecte moordmachine." H

Waar binnen ophoudt en buiten begint.

Seks, ziekte en gezondheid: dat waren de onderwerpen die ik twaalf jaar geleden als studentassistent moest behandelen met een groep geneeskunde studenten. Ter voorbereiding kwamen de studentassistenten bij elkaar. Onze begeleidster vond dat we persoonlijke visies moesten ontwikkelen op deze thema's. Zelf was ze een groot aanhanger van 'De zin van ziek zijn', een populair boek dat alle ziekten uitlegt als storingen van het onderbewustzijn. We begrepen elkaar niet zo, de begeleidster en ik. Zij vond mij te rationeel, ik ergerde me dood aan haar verering van 'het gevoel'.
We botsten regelmatig. En tijdens een van die botsingen viel ze tegen me uit: 'Jij, jij hebt problemen met grenzen. Je weet niet waar binnen ophoudt en buiten begint. Ik merk het aan je gedrag in de groep. Dan weer ben je heel terughoudend, dan weer word je heel persoonlijk. Heel typerend voor eczeempatiënten.'
Ik was verbluft, maar zei niets. Ik krabde wat aan mijn armen, die zo kapot waren dat mijn witte T-shirt vast bleef plakken en onder de bloedvlekken zat. Langzaam werd ik kwaad, maar ik hield mijn mond. Ik vond het onzin die ik te horen had gekregen, en ook heel beledigend. Goed, de huid vertegenwoordigt een grens: een hele plastische grens ook. Mensen hebben nu eenmaal een binnenkant en een buitenkant. Ertussen zit een dun vlies dat vel heet. Wijst een huidaandoening dùs op een psychisch grensconflict?
Hoe dwaas dit soort interpretaties kan zijn, vertelt ook het verhaal van een man die door een auto-immuunziekte al zijn lichaamshaar verloren heeft. "Een vrouw, nota bene arts, beweerde dat ik kaal geworden was omdat ik mijn homoseksualiteit niet onder ogen durf te zien. Zou ik echt weer haar krijgen als ik zeg dat ik homo ben?" Deze vrouw had gerefereerd aan een andere, even populaire interpretatie van huidproblemen: seksuele verlangens die zich niet mogen uiten, vechten zich naar buiten via de huid.

Ruim een miljoen mensen in Nederland heeft een vel dat niet normaal werkt: het bobbelt, schilfert, jeukt; het ontsteekt, verdikt of verdunt, het verkleurt wit, paars, rood, bruin of zwart. Het is te zeer behaard of laat juist alle haren vallen.
Vaak is er geen oorzaak, geen trauma aanwijsbaar, nog vaker geen medicijn voorhanden. Soms is de beschadigde huid een symptoom van een andere, inwendige ziekte. Soms valt de ziekte niet te zien, dan brandt het vel alleen maar, van de jeuk of van de pijn. Maar de meeste patiënten lopen onvrijwillig met hun ziekte te koop. Hun huid toont: er is iets mis. Paradoxaal genoeg herinnert zo'n kwetsbaar, ziek vel juist aan wat een ideale huid moet zijn. Glad, zacht aantrekkelijk, een symbool voor schoonheid, seks, succes. Wat betekent het nu als zo'n ideaal vel ontbreekt?
Zelf heb ik altijd geleefd vanuit de opvatting dat uiterlijk niet belangrijk is. Het gaat om energie, stijl, uitstraling. Die opvatting werkt. Als ik zelf vergeet hoe ik eruit zie, vergeten anderen het ook. Geen wonder dat ik van jongs af aan een 'wolkje' wilde zijn: kindertaal voor de wens om wel een bewustzijn te hebben maar geen waarneembaar lichaam.
Als ik dan toch zichtbaar moet zijn, dan ben ik het liefst normaal. Niemand heeft die wens zo goed omschreven als John Updike, schrijver en psoriasispatiënt. Hij vertelt hoe hij zich zijn leven lang al gedraagt als een Narcissus, maar dan een die beslist niet op zichzelf verliefd is. "Ik kan geen reflecterend oppervlak passeren zonder erin te kijken, in de hoop dat ik een beetje veranderd ben. Je haat die abnormale, steeds maar uitbarstende huid, maar die haat leidt tot een broeierige, bezorgde aandacht voor het vel." Updike is ruim de vijftig gepasseerd als hij voor het eerst schrijft over de invloed van psoriasis op zijn levensloop. Zijn beroepskeuze, zijn vroege huwelijk, zijn kinderwens: alles hangt samen met zijn huid. Dat onder ogen zien, zo schrijft hij in 'At war with my skin', noemt hij een pijnlijke, vernederende ervaring. Zijn ziekte is niet dodelijk, niet besmettelijk en, meestal, niet pijnlijk. Toch is de betekenis ervan enorm. Als hij in de zon gaat liggen, laat hij zichzelf expres verbranden. Om het vel mores te leren. Als hij wordt afgekeurd voor militaire dienst vanwege zijn psoriasis, is hij opgelucht, maar zijn moeder reageert alsof het ei dat ze ooit heeft gelegd, van overheidswege verrot is verklaard.

Wie een chronische ziekte heeft, verlangt naar een reden, een oorzaak, een betekenis. Dat verlangen is terecht. Om een ongewenst element in je bestaan te kunnen beléven, en dus niet te hoeven negeren, om te erkennen dat het wel degelijk uitmaakt dat juist 'dit' je overkomen is, moet je het inpassen in je levensverhaal. Dus moet zo'n ziekte betekenis krijgen, maar dan wel een zelf gevonden, particuliere betekenis. Juist daarom zijn algemene interpretaties, bijvoorbeeld van huidziekten als grensconflicten, zo beschamend generaliserend en pijnlijk voor wie het aangaat.
Tegenwoordig weet ik dat er een verband is tussen het stellen van grenzen en de conditie van mijn huid. Als de buitenwereld te grote druk op me legt, komt mijn velletje in verzet. Dat heb ik, twaalf jaar later, zelf uitgevonden, zelf ontdekt. **H**

Heftig Vel

De hierna volgende portretten komen uit het boek 'Heftig Vel', dat naar verwachting eind 2001 verschijnt. De foto's zijn van Adrienne M. Norman, de teksten van Tanny Dobbelaar. Wie tzt bericht wil krijgen over deze publicatie, kan een kaartje met adresgegevens sturen naar T. Dobbelaar, Damstraat 19, 3531 BP Utrecht, of een mail naar stuk@knoware.nl.

Foto's: Adrienne M. Norman

Gerald Timmermans (1962) "Tot vorig jaar leefde ik alsof die huid niet bestond. Spiegels vermeed ik. Het eczeem bestreed ik met zware medicijnen. Daardoor voel je je zó goed, dat je weer over je grenzen heen gaat. Dat levert spanning op, die zich vastzet in de huid. Een vicieuze cirkel. De tweede helft van mijn leven moet er anders uit gaan zien. Mijn natuurgeneeskundig therapeut zegt dat hij me kan genezen. Ik ben mens genoeg om dat te betwijfelen, toch heb ik het gevoel dat hij gelijk heeft.
Er is al wat veranderd. Ik ben rustiger geworden. En ik probeer mezelf minder lelijk te vinden. Het eczeem neemt af, maar de beleving ervan is toegenomen. Vaak zijn mijn nachten slapeloos. Ik heb veel pijn en heel veel jeuk. Alsof ik in een brandend harnas leef."

Miranda van der Wagt (1969) "Zonder mij iets te vragen hebben artsen al hun oordeel klaar: 'oh, eczeem'. Bij de drogist krijg ik ongevraagd potjes in mijn handen gedouwd. En in de supermarkt heb ik horen smiespelen: 'die heeft aids'. Dat raakt me enorm.
Wat helpt is het contact met lotgenoten. Zo ontmoette ik een SLE-patiënt in de wachtkamer. Je herkent de soort vlekken, die vlindervorm. We zijn elkaar intensief gaan aanstaren, de gezichten dicht bij elkaar. Dat was heel bijzonder.
Ik ben een type van alles of niets. Dat komt goed uit met deze ziekte. De ene dag zak ik door mijn benen, de andere dag is er niets aan de hand. Vandaag zie ik er goed uit, maar soms is mijn gezicht volledig ontstoken. Natuurlijk, je blijft altijd hopen op een medicijn. Ik heb de gekste theetjes gedronken, mijn gezicht laten injecteren met prednison. Zonder resultaat."

Naomi Oron (1974) "Ik heb iets zonder naam, met vlekken, neurofibromen en gezwellen. Geen enkele dokter kan iets voor me doen. Vroeger was mijn lichaam mijn vijand, tegenwoordig probeer ik zoveel mogelijk van mijn lichaam te houden. Ik kan voelen of een gezwel kwaad kan. Laatst zat er een in mijn borst. Als ze goed voelen, laat ik ze zitten. Over deze was ik ongerust. De arts geloofde me niet. Ik hield voet bij stuk. Uiteindelijk, omdat hij gelijk wilde krijgen, is er een echo gemaakt. Een operatie volgde. Ik was niet verbaasd. Ik heb altijd gelijk.
Als ik nu iets voel, hoef ik het niet eerst te laten zien. De arts zegt: Jij hebt zo'n bijzondere kennis van je lichaam. Als het nodig is, bel dan maar direct de operatiekamer."

Remko van der Klein (1969) "Wie mij lang niet gezien heeft, weet niet meer wie ik ben. Dat is handig als ik mensen van vroeger tegenkom waar ik niet zo'n zin in heb. Ik loop langs ze heen alsof ik onzichtbaar ben.
Ik heb me van kinds af aan anders gevoeld. Ik was dik, onhandig, werd veel gepest. Op een bepaalde manier is die kaalheid een kroon op mijn wording. Ook uiterlijk ben ik nu een buitenbeentje, behalve tussen de gabbers op het Leidseplein. Daar ben ik normaal.
Soms herken ik mezelf niet, zoals laatst in de Stopera. In een spiegelwand zocht ik naar iemand mét haar, maar die persoon is al vier jaar geleden verdwenen. Blijkbaar moet ik de mentale foto van mezelf nog aanpassen aan de werkelijkheid. Ik fantaseer wel eens over een tatoeage op mijn hoofd, iets Boeddhistisch, met abstracte patronen. Dat lijkt me wel stoer. Maar ja, ik ben wel accountant."

Jessica Borst (1967) "Van jongs af aan ben ik gegrepen door het sprookje van de kleine zeemeermin. Ze is een monster met een vissenstaart die verliefd wordt op een mensenprins. Daarom gaat ze naar de heks en vraagt haar: geef me mensenbenen.
Ik heb me altijd de zeemeermin gevoeld. Ook mijn huid heeft schubben en ik weet, ik wéét dat de zee goed voor me is.
In het sprookje zegt de heks: goed, ik geef je benen, maar bij iedere stap die je doet zal het zijn alsof messen in je voeten snijden, maar daar mag je niet over praten. De zeemeermin accepteert het. Niemand die weet hoeveel pijn ze heeft.
Mijn lichaam en ik zijn voortdurend in staat van oorlog. Altijd is er jeuk, en niemand die het ziet. Jeuk is heel tiranniek. Probeer daar maar bij stil te zitten, zonder dat iemand merkt wat er aan de hand is. Dat kost bergen energie."

Bij diarree: rijstewater met wat suiker en zout.

De grens tussen reguliere en alternatieve geneeskunde wordt fel betwist. De spelers lijken een verschillend waarheidsbegrip te hanteren. 'Waar is wat bewijsbaar is' versus 'waar is wat werkt'.

Precies

Binnen de reguliere gezondheidszorg wordt in toenemende mate gebruik gemaakt van alternatieve therapieën. Tot verdriet van Frits van Dam. 'Alternatieve geneeskunde is een geloofsartikel. Het werkt goed tegen de angst maar niet tegen de kwaal.'

Frits van Dam is als psycholoog verbonden aan het Antoni van Leeuwenhoek ziekenhuis in Amsterdam. In de vakpers trekt hij vaak ten strijde tegen de opmars van het alternatieve circuit binnen de reguliere gezondheidszorg. 'Ik zoek graag de discussie op', zegt hij. En in die discussie schuwt hij de provocatie niet. Zo schrijft hij in het septembernummer van het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde met zekere ironie over een gerenommeerd Amerikaans kankerinstituut waar een aparte afdeling is ingericht voor aanvullende therapieën. Zoals massages, spirituele genezing, kunst en muziektherapie, geleide verbeelding, visualisatie, yoga, tai chi, voedingsadviezen enzovoort.
Van Dam vreest dat het in de Nederlandse gezondheidszorg dezelfde kant op gaat. Als voorbeeld noemt hij de toenemende belangstelling van verpleegkundigen voor alternatieve behandelpraktijken waaronder het beoefenen van Therapeutic Touch, ofwel therapeutische aanraking. "Het gaat hier in feite om een moderne variant van het in het begin van de vorige eeuw op het platteland beoefende 'strijken' of 'handopleggen'", aldus Van Dam. Met afschuw constateert hij dat in een aantal Nederlandse ziekenhuizen, waaronder het AMC, de Therapeutic Touch onderdeel uitmaakt van het verpleegkundig handelen. "Zo sluipt langzaam maar zeker ook in Nederland de kwakzalverij de gezondheidszorg in. Nog even en de piskijker doet zijn intrede in het klinisch-chemisch laboratorium."
Als het om de grenzen aan de geneeskunde gaat, is Van Dam duidelijk. Alleen datgene wat op empirische wijze te staven valt, verdient in zijn ogen dat predikaat. Wat mensen buiten de reguliere zorg om in het alternatieve circuit zoeken, moeten ze vooral zelf weten, benadrukt hij. Zolang de scheiding tussen de wetenschappelijke en niet-wetenschappelijk beroepsuitoefening maar waterdicht blijft. "Er zijn randvoorwaarden waarbinnen je dit vak beoefent. Het wetenschappelijk kunnen aantonen dat iets werkt, is er daar een van."
Dat de patiënt naar alternatieve middelen grijpt zodra de reguliere geneeskunde hem niet verder kan helpen, beschouwt Van Dam juist als een zwaktebod van de alternatieve geneeskunde. "Deze dient dan als laatste strohalm. In die zin is het een geloofsartikel. Neem bijvoorbeeld aids. Er is een periode geweest dat deze ziekte onbehandelbaar was. Veel aidspatiënten zochten hun toevlucht tot alternatieve therapeuten. Vooral Winti was een tijdje erg in de mode. Inmiddels zijn er zulke goede medicijnen ontwikkeld dat er nauwelijks nog vraag is naar dit soort therapieën."

Nog even en de piskijker doet zijn intrede in het klinisch-chemisch laboratorium.

Bovendien maakt Van Dam zich zorgen over de vercommercialisering van het alternatieve aanbod. Als voorbeeld noemt hij de verschillende kankerdiëten met vaak dure voedingsupplementen en vitaminenpreparaten. "Ik ken mensen die maandelijks duizenden guldens kwijt zijn aan zo'n dieet. Terwijl niet is aangetoond dat het ook daadwerkelijk helpt. Een tumor laat zich nu eenmaal niet weg eten. Begrijp me goed: ik zou niets liever willen dan dat het wel kon. In het Antoni van Leeuwenhoek ziekenhuis zie ik dagelijks wat de gevolgen zijn chemotherapie en bestraling. Het zou geweldig zijn als er een alternatief voor handen was."

Niet lekker

Afgezien van de hoge kosten noemt Van Dam nog een ander nadeel van diëten: ze zijn meestal niet lekker. En moet je iemand met een korte levensverwachting een onsmakelijk menu adviseren, vraagt hij zich af. "Zo'n dieet wekt alleen maar valse hoop." Toch ontkent Van Dam niet dat juist die hoop -of die nu vals is of niet- voor de patiënt belangrijk kan zijn. "Dat is ook het paradoxale aan die discussie over alternatieve zorg. Door een dieet te volgen, krijgen mensen het gevoel zelf iets te kunnen doen aan hun situatie. Het voorkomt dat ze wegzakken in die totale uitzichtloosheid die hun ziekte met zich meebrengt. Het dient vooral als middel tegen de angst, niet tegen de kwaal."
Als het doel van de alternatieve geneeswijze is dat de patiënt beter in zijn vel gaat zitten, heeft Van Dam daar niet zo veel problemen mee. Wat hem met name zo ergert, zijn de achterliggende pretenties. Van Dam: "De theorieën waarop al die alternatieve therapeuten zich beroepen, zijn op geen enkele manier aannemelijk te maken. Maar goed, over dat wetenschappelijke bezwaar zou je misschien nog heen kunnen stappen door de behoefte van de patiënt centraal te stellen. Die zoekt blijkbaar naar iets wat de reguliere geneeskunde hem niet kan bieden."
Vanuit die gedachte werd in het Antoni van Leeuwenhoek ziekenhuis ooit het idee geopperd om toch maar een alternatieve therapeut in dienst te nemen. Van Dam: "Persoonlijk denk ik dat dit niet zou werken. De kracht van het alternatieve aanbod ligt juist in het feit dat deze buiten de reguliere zorg om functioneert. Omdat het wetenschappelijk niet wordt erkend, oefent het een magische kracht uit op de patiënt. Ga je als regulier arts een alternatieve therapie adviseren, dan verdwijnt die magie en werkt de behandeling niet meer."

Rekkelijk

Huisarts Liesbeth Redeke wijst alternatieve therapieën niet bij voorbaat af. 'Angst is een ziekmakende factor. Een therapie die gericht is op het wegnemen van die angst bevordert het herstel.'

Liesbeth Redeke is huisarts in Utrecht. Volgens haar is de scheidslijn tussen regulier en alternatief niet zo scherp te trekken. "Veel geneeskundige handelingen berusten op traditie en zijn pas later wetenschappelijk onderbouwd. Zo wordt het gebruik van foliumzuur door zwangere vrouwen al sinds jaar en dag gepropageerd ter voorkoming van een open ruggetje. Sinds kort weten we pas waarom het ook werkt. Kinderen met diarree gaf je vroeger rijstewater met wat suiker en zout. Later ontdekte men dat rijstewater bepaalde koolhydraten bevat die bijzonder effectief zijn bij dysenterie. Anderzijds komt manuele therapie juist weer uit de alternatieve hoek, maar hoort inmiddels tot het reguliere zorgaanbod. Terwijl verschillende onderzoeken hebben uitgewezen dat een groot aantal van die behandelingen geen aantoonbaar effect heeft."

Redeke denkt dat alternatief en regulier goed samen kunnen gaan. Regelmatig adviseert ze haar patiënten om een homeopaat, haptonoom of acupuncturist te raadplegen. "De vraag is niet óf je gebruik maakt van alternatieve therapie, maar met welk doel je dat doet. Dat je een ontsteking aan de blinde darm opereert en een longontsteking behandelt met antibiotica, is duidelijk. Maar er zijn veel klachten waarvoor geen reguliere behandelmethode bestaat omdat ze niet wetenschappelijk te verklaren zijn. Vaak betreft het chronische vermoeidheid of spanningen. De ziekte ME is daar een goed voorbeeld van. In zo'n situatie kan de alternatieve therapeut soms uitkomst bieden. Die bekijkt de klacht namelijk vanuit een andere invalshoek, waardoor die soms wel te verklaren is."

Maar als wetenschappelijke toetsing niet het criterium is voor de keuze voor een behandeling, wat dan wel? "Ik vind ervaring ook een belangrijk argument. In Azië werken artsen al eeuwen met acupunctuur. Daar worden zelfs operaties uitgevoerd met behulp van acupunctuur. Vanuit het oosters denkmodel dat uitgaat van energiepunten op het menselijk lichaam, is dat heel goed verklaarbaar. Dan kun je wel heel arrogant zeggen: 'Het helpt niet want je kunt het niet wetenschappelijk bewijzen', maar als de praktijk uitwijst dat mensen ermee gebaat zijn, telt dat natuurlijk ook. Van het aspirientje wist men tenslotte ook lange tijd niet hoe het werkte. Toch is het als pijnstiller algemeen aanvaard.

De ortho-moleculaire geneeskunde gaat er al heel lang van uit dat vitaminen werken als antioxidanten die ziektes zoals kanker helpen voorkomen. Vijftien jaar geleden werd deze visie nog weggehoond. Inmiddels wordt ze in brede kring geaccepteerd. Ik sluit niet uit dat met betrekking tot diëten in de toekomst hetzelfde gebeurt. In mijn praktijk merk ik dat kankerpatiënten die heel bewust op hun voeding letten beter door een chemotherapie of bestraling heen komen dan patiënten die dat niet doen. Door de extra vitamines die ze daardoor binnen krijgen, zijn ze wellicht beter bestand tegen de schadelijke effecten. Vanuit die optiek zijn diëten als aanvulling op de reguliere behandeling heel goed te verdedigen."

Gevoelig

Als reguliere hulpverleners meer oog en oor zouden hebben voor angsten van de patiënt, dan zouden ze zich minder vaak tot de alternatieve geneeskunde wenden, denkt Redeke. "Reguliere artsen zijn vooral gericht op het ziektebeeld en kijken minder naar de sociale context. In de alternatieve geneeskunde gebeurt dat juist wel. Daar wordt niet alleen de kwaal, maar ook persoonlijkheid, leefstijl en de wijze waarop iemand omgaat met zijn angsten en emoties meegewogen bij de keuze van een behandeling. De alternatieve geneeskunde gaat er namelijk van uit dat deze factoren van invloed zijn op de gevoeligheid voor een bepaalde ziekte of aandoening. Dat verklaart ook waarom de ene persoon wel en de ander niet vatbaar is voor een bepaald soort virus of bacterie.

De angst van de patiënt en de kwaal waaraan hij lijdt, zijn niet van elkaar te scheiden.

Neem nou die discussie over het ontstaan van een maagzweer. Vroeger was er een theorie die er van uit ging dat dit te maken had met stress. Inmiddels is er ook een bacterie gevonden die de maagzweer veroorzaakt. Toch hebben heel veel mensen deze bacterie zonder een maagzweer te krijgen. Kennelijk is er iets meer nodig om ziek te worden dan alleen die ene bacterie. Vanuit deze integrale zienswijze zijn de angst van de patiënt en de kwaal waaraan hij lijdt niet van elkaar te scheiden. Angst bezorgt stress. En stress heeft aantoonbaar negatieve invloed op het immuunsysteem. Een behandeling die gericht is op het wegnemen van die angst, bevordert daarom ook het herstel. Geloof en vertrouwen in de aangeboden therapie spelen daarbij een belangrijke rol. Waar de patiënt het meest in gelooft, werkt doorgaans het beste."

Redeke gelooft niet dat ze het effect van een alternatieve behandeling teniet doet door deze tijdens het spreekuur ter sprake te brengen. Integendeel. "Als arts stel ik de patiënt juist in staat om een bewuste keuze te maken door hem zo goed mogelijk hierover te informeren. Bovendien voelt hij zich in die keuze door mij gesteund, waardoor het effect van de behandeling eerder wordt versterkt dan verzwakt." Maar dat het alternatieve circuit soms last heeft van pretenties zal ze zeker niet ontkennen. Niet zozeer vanwege de onbewijsbare theorieën waarop ze zich beroepen, maar door de eenzijdige gedachtegang van de therapeut. Namelijk dat het automatisch goed komt als de patiënt maar gezond leeft en positief denkt. "Het gevaarlijke van deze redenering is dat ze gemakkelijk wordt omgekeerd; wie niet beter wordt, heeft dat aan zichzelf te danken. Dat soort gedachtekronkels tref je in de reguliere geneeskunde in elk geval niet aan." **H**

Antillianen durven niet snel te zeggen dat ze iets niet begrijpen.

Antillianen zijn Nederlanders. Toch moeten ze straks waarschijnlijk een inburgeringcursus volgen voor ze zich in Nederland aan de Noordzee mogen vestigen. Een verslag vanaf Curaçao over cultuurgrenzen binnen één natie.

Hoe lang duurt een treinreis van Middelburg naar Groningen?
1 uur en 15 minuten / 2 uur en 37 minuten / 4 uur en 19 minuten.

Wat kost een liter benzine in Nederland?
ƒ 1,54 / ƒ 2,12 / ƒ 1,64

Hoeveel dagen per jaar is het in Nederland boven de 25°?
19 / 33 / 54

Wat is de boete voor rijden zonder licht op je fiets?
Nul gulden / dertig gulden / 100 gulden.

Wat is een 'Hollandse Nieuwe'?
Iemand die gaat verhuizen naar Nederland / Een vis die je rauw eet / Jenever (een soort drank)

Nederland heeft 15 miljoen inwoners. Hoeveel huisdieren hebben ze bij elkaar?
2,1 miljoen / 4,3 miljoen / 13,9 miljoen.

Een greep uit de vragenlijst die Antilliaanse jongeren voorgeschoteld krijgen tijdens de inburgeringcursus op Curaçao. Randy Leonora is één van de zes docenten die de inburgeringcursus verzorgen. Hij vindt het prettig werk, want alle leerlingen zijn gemotiveerd. "De resultaten zijn wisselend", zegt Randy. "Ze willen allemaal graag hoge cijfers halen, maar kunnen vaak moeilijk in hun eigen woorden omschrijven wat ze bedoelen. Ze nemen dan gewoon zinnen uit het lesmateriaal over, wat natuurlijk niet de bedoeling is."
Zijn klas bestaat uit tien leerlingen, die vandaag milieules krijgen. De les gaat over geluidsoverlast, decibellen, windmolens en windturbines. De leerlingen lezen af en toe een stuk voor uit de les. Sommigen gaat het makkelijk af, anderen hebben het er moeilijk mee. Randy vraagt: "Waarom denken jullie dat er gekozen wordt voor windenergie? Omdat het beter is voor het milieu of omdat het goedkoper is?" Met algemene stemmen wordt voor het milieu gekozen. "Jammer, maar het is fout", laat Randy weten. "Windenergie is goedkoper en daar gaat het om. Alles draait in de Nederlandse maatschappij om geld."

Timmeren

Leerling Luis Alberto is zestien jaar. Hij heeft alleen de basisschool doorlopen en vervolgens in een kleine supermarkt gewerkt. Volgend jaar, na het Antilliaanse carnaval, gaat hij met moeder, zus en tante naar Nederland. Voorlopig moeten ze bij zijn broer in Rotterdam wonen. Op de vraag wat zijn broer in Nederland doet, blijft hij vaag: "Ik geloof timmeren." Sholaine Karel, zestien jaar, las tijdens de les keurig voor. Ze is nog nooit in Nederland geweest. "Van mijn moeder moet ik veel boeken lezen, dan begrijp je meer, maar ik lees niet zoveel boeken." Ze heeft vier jaar VBO gedaan, de administratieve richting. Toch vindt ze de cursus belangrijk. "Ik leer veel van computers en hoe je met internet werkt." Maart volgend jaar gaat ze in haar eentje naar Nederland. Ze weet nog niet waar ze gaat wonen. "In elke stad heb ik een paar familieleden. Ik moet nog kiezen, en ik heb nog niet gevraagd of ik bij ze kan wonen." Hoe denkt ze over het weer in Nederland? "Een beetje vervelend, ik hou van de zon. Ik vind het leuk om Nederland te leren kennen en een paar steden te leren kennen. Ik wil wel terugkomen, maar nu is het hier niks. Daar zijn meer mogelijkheden."
Lourens Nicolaas is negentien jaar. Hij heeft LTS gedaan en wil in Nederland verder studeren. Of dat hier dan niet kan? "Ja, dat kan, maar op Nederland is meer...hoe zeg je het...mogelijkheden." Hij gaat bij zijn broer in Schiedam wonen. "Een maand ofzo en ik ga dan een school zoeken. "Hij vindt de cursus goed, want 'ze informeren over Nederland, hoe Nederland is'. "Ik versta wel Nederlands maar mijn spreken is niet goed."
Wenny Leito is twintig jaar en volgde de LTS, elektrotechniek. Hij heeft al zes computerdiploma's en heeft zes jaar ervaring in de horeca. "In hotels, waiter, bartender. Eigenlijk wil ik in Nederland meer computerdiploma's halen. Ik heb daar nichten en tantes en ooms, maar mijn vader en moeder gaan ook. Ik ga op 30 maart en dan komen zij achter mij aan. Ik heb al veel op internet gekeken en informatie gezocht over scholen en werk. Op de cursus hier leer je je Nederlands te verbeteren en je leert regels die ze daar hebben." Wenny zou in principe nooit meer op Curaçao willen wonen. "Ik wil wel voor vakantie hier naartoe. Misschien dat ik over vijftien jaar wel terug wil, maar voorlopig niet."

Boei

Het is aan de cursisten goed te merken dat niemand ze kan afhouden van hun plan om naar Nederland te gaan. Dat is ook niet de bedoeling van de cursus. "We kunnen ze echt niet tegenhouden, ze gaan toch. Het enige dat wij kunnen doen is ze een boei meegeven", zegt Yadira Bakhuis. Bakhuis is hoofd van het secretariaat van de Task Force Antilliaanse Jongeren, de landsdienst die belast is met de coördinatie van het jeugdwerk op de Antillen en met de organisatie van de inburgeringcursus. Om de vertrekkende jeugd zo goed mogelijk te informeren, heeft Task Force Antilliaanse Jongeren vier brochures laten vervaardigen met de titels: 'Vertrekken?', 'Inburgering', 'Uitschrijfbewijs' en 'Voogdijregeling'.
Volgens Bakhuis is het voortraject van de cursus, op Curaçao, van essentieel belang om te zorgen dat Antilliaanse jongeren niet ontsporen in Nederland. Vertrouwd raken met de Nederlandse cultuur en het onderkennen van cultuurverschillen vindt Bakhuis het belangrijkste. Bakhuis: "Zoals de voormalige minister van Onderwijs, Martha Dijkhoff, indertijd al heeft gezegd, is het voor veel Antilliaanse jongeren al te laat wanneer ze pas in Nederland met de cursus beginnen. Door ze al op Curaçao te helpen, leren ze op voorhand hun verwachtingen bij te stellen, waardoor ze in staat zijn op een andere manier om te gaan met de problemen die ze in Nederland tegen zullen komen. Hoe kun je jongeren die naar Nederland gaan vertellen dat het toch niet het beloofde land is? Dat je er echt iets voor moet doen en dat er in Nederland andere vaardigheden van je worden gevraagd dan op de Antillen? Een voorbeeld: op Curaçao vinden werkgevers het heel plezierig als jongeren zich terughoudend opstellen en bescheiden 'ja mevrouw' en 'ja meneer' zeggen. In Nederland roept bescheidenheid juist irritatie op; Nederlandse werkgevers zien graag een wat assertievere houding. Antillianen durven ook niet snel te zeggen dat ze iets niet begrijpen.

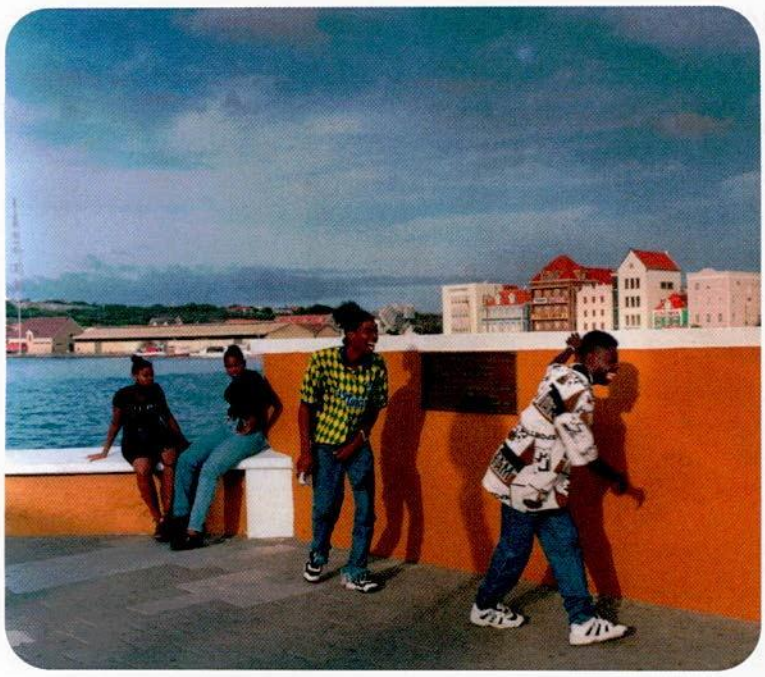

Foto: HH

IN ELKE STAD HEB IK EEN PAAR FAMILIELEDEN. IK MOET NOG KIEZEN, IK HEB NOG NIET GEVRAAGD OF IK BIJ ZE KAN WONEN.

Dat komt voort uit de manier waarop de ouders en onderwijzers met de kinderen omgaan."

Riem en touw

Bakhuis' stelling wordt geïllustreerd door de uitgave 'De Curaçaose Samenleving' uit 1998 van socioloog René Römer. Volgens Römer worden veel Antilliaanse kinderen tijdens hun eerste jaren verwend. Pas op latere leeftijd moeten ze leren om te gehoorzamen. Voor veel kinderen is die plotselinge omschakeling maar moeilijk te begrijpen. Kinderen worden ineens hardhandig gestraft als ze niet luisteren. Zelfs anno 2000 komt daar vaak nog de riem of een stuk touw aan te pas. Dit gebeurt vooral in de lagere milieus, waar het kind aan zijn lot wordt overgelaten wanneer het tien of twaalf jaar is. Het verbale contact tussen moeder en kind beperkt zich meestal tot opdrachten op commandotoon. Hierdoor blijven Antilliaanse kinderen in de puberteit met allerlei vragen zitten. Veel tienerzwangerschappen zijn hier het gevolg van. Jongens tussen de tien en vijftien jaar gaan de straat op, waar ze niet zelden in moeilijkheden komen. Onderzoek heeft uitgewezen dat meer dan de helft van de klachten die bij de kinder- en zedenpolitie binnenkomen, betrekking heeft op jongens in die leeftijd. Het is dan ook geen wonder dat deze groep ook in Nederland voor grote moeilijkheden zorgt.
De jongeren die de cursus bezoeken zijn volgens Bakhuis echter heel gemotiveerd. Sommigen stellen zelfs hun reis naar Nederland nog wat uit om zich beter voor te bereiden en nog wat te sparen. Of de meesten dan niet naar Nederland gaan om allereerst een uitkering aan te vragen? Bakhuis: "We maken de cursisten wel duidelijk dat ze zeker niet moeten denken dat je in Nederland gelijk een uitkering kunt krijgen. Trouwens, welke jongere zal daar nu bewust voor kiezen? Je gaat als jongere niet naar de bijstand, alleen misschien als je langdurig ziek bent. Jongeren willen werken en leren. Maar als je de taal niet kunt lezen en schrijven, wordt het moeilijk. Daarom kijken wij ook wat we moeten doen met de kinderen die analfabeet zijn. Die moeten in ieder geval de Nederlandse taal leren spreken." **H**

De inburgeringscursus

Nieuwe inwoners van Nederland zijn sinds 30 september 1998 verplicht om in Nederland een inburgeringprogramma te volgen. Dit geldt ook voor Antillianen, die weliswaar een Nederlands paspoort bezitten, maar veelal praktisch of geen Nederlands spreken. Het gaat hier in het bijzonder om laag opgeleide jongeren, die in Nederland vaak tussen de wal en het schip belanden en meestal in het criminele circuit terechtkomen. Om dit laatste tegen te gaan tekenden de Nederlandse en Antilliaanse regering in januari van dit jaar een protocol voor de invoering van een verplichte inburgeringcursus op de Antillen. Die cursus zou gericht zijn op jongeren tussen de 16 en 24 jaar met een schoolopleiding van minder dan vier jaar Mavo die naar Nederland zouden willen vertrekken. Wie zich aan de cursus onttrekt, mag Nederland niet in.
Dit voornemen bleek echter in strijd met de internationale verdragen over de rechten van de mens omdat het hier landgenoten betreft. Deze verdragen geven echter wel aan dat er, zodra er sprake is van een zorg of belang van de burger, een uitzondering gemaakt kan worden. Verwacht wordt dat in 2001 de inburgering voor deze jongeren daarom toch wettelijk verplicht zal worden.
Deelname aan de cursus, die door Nederlandse en Antilliaanse docenten werd samengesteld en door de Nederlandse overheid wordt betaald, is nu dus nog vrijwillig. Het inburgeringprogramma omvat op Curaçao 200 lesuren en biedt onder meer veel Nederlands, algemene ontwikkeling, het omgaan met computers en uitgebreide informatie over de Nederlandse samenleving. Na dit zogenoemde voortraject moeten de cursisten in Nederland nog eens 400 lesuren volgen. Iedere nieuwkomer boven de 16 jaar krijgt in zijn of haar nieuwe woonplaats een oproep voor dit zogenoemde inburgeringonderzoek.

Draaglijk - ondraaglijk

De grens van: Hendrika van Rossen (62). Heeft last van chronische pijn. Kon aanvankelijk de pijn nauwelijks verdragen, maar heeft nu weer zin in het leven.

Foto: Paul Romijn

'Het is niet uit te leggen hoe het is om voortdurend zulke pijn te voelen. Ja, een prik hebben we allemaal wel eens gehad. Tegen dat soort pijn zijn veel mensen wel bestand, omdat je weet dat het maar even duurt. Maar mijn pijn was in het begin beangstigend: 'Wat heb ik? Gaat dit ooit over?' De pijn was zó erg dat ik soms best had willen ruilen met iemand die beide benen mist.

Het gebeurde plotseling. Ik kwam omhoog uit de bukstand en kreeg een stekende pijn boven in mijn hoofd. Dat bleef twee dagen zo, daarna had ik constant pijn in de linkerkant van mijn gezicht. Deze pijn breidde zich uit naar nek en schouder. Ik kon niet meer lezen, tv kijken en autorijden en kreeg later zelfs moeite met lopen. Ik voelde me onzeker en angstig.

Mensen in mijn omgeving begrepen het niet. Er was immers niets aan mij te zien. Ze bleven weg, vroegen niet meer hoe het ging. Ik moest niet zeuren en vooral positief blijven denken. Op visite gaan ging ook niet meer met deze pijn. Ik voelde me eenzaam. Omdat aanvankelijk geen enkele arts de oorzaak van mijn pijn kon vinden, werd gedacht dat het psychisch was. Pas veel later bleek een scheve wervelkolom de boosdoener te zijn. In de donkerste perioden heb ik me serieus afgevraagd of ik zo nog wilde blijven leven en informeerde naar mogelijkheden voor hulp bij zelfdoding.

Maar grenzen kun je verleggen. Ik volgde een pijnrevalidatieprogramma en leerde met die voortdurende pijn omgaan. Ik hoorde dat mijn angst, verdriet en spanning normaal waren. Ik leerde mijn begrenzingen onderkennen en respecteren. Leerde 'nee' te zeggen tegen dingen die mij overbelasten. Als medewerkster van Stichting Pijn-Hoop kan ik mij nu weer nuttig voelen. Ik dóe weer wat. Dat geeft zelfvertrouwen, waardering.

De mate waarin je pijn kunt verdragen, varieert. Het is geen strikte grens. In het begin was de pijn allesoverheersend. Als ik nu een slechtere periode doormaak, weet ik dat de pijn wel weer afzakt. Zo kan ik het veel beter verdragen. Door yoga leer je bewust je spieren ontspannen, leer je technieken om afstand te nemen van je pijn. Verder weet je welke dingen riskant zijn. Een slechte zithouding, lang staan, maar ook spanningen. Alle beperkingen die vroeger een bedreiging waren, zie ik nu juist als een uitdaging.

Ik probeer voortdurend mijn mogelijkheden te verruimen." **H**

Langzamerhand is de wereld met plaatjes gevuld.

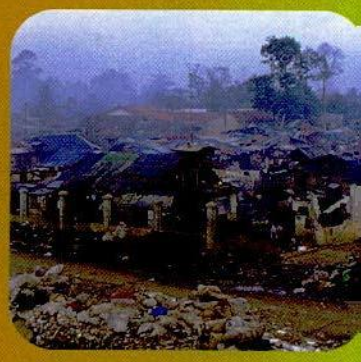

De grens tussen kunst en werkelijkheid is behoorlijk poreus geworden, zeker ook door de opkomst van film en video. Wat is echt, wat is kunstmatig? Jonge Nederlandse kunstenaars blijken druk bezig met dit thema.

Het heeft altijd iets vermoeiends als kunstenaars commentaar leveren op de grens tussen kunst en werkelijkheid, zeker als ze het eenvoudige publiek weer eens bewust willen maken van wat kunst nu eigenlijk is. Het heeft tegelijk iets arrogants en iets denigrerends, die zucht om anderen ervan te willen overtuigen dat 'je niet ziet wat je ziet', dat een oordeel altijd zijn beperkingen kent.
Houd je bij je vak, zou ik kunstenaars willen toeschreeuwen. Kunstenaars moeten kunst maken, geen therapie bedrijven. Neem nou zo'n Jeff Koons: misschien hebben zijn beelden het publiek bewust gemaakt van de fragiele grens tussen museumkunst en Blokker-kitsch. Gaan we daardoor dat varkentje dat voor veel geld door het Stedelijk is aangekocht, nu mooier vinden? Ik dacht het niet. Bovendien, dat ene moment van inzicht was ook wel op een andere manier te verwerven geweest dan door het bekijken van reeksen porseleinen beelden.
Naast dit therapeutische thema in de moderne kunst is er nog een ander dat de verhouding tussen kunst en werkelijkheid bij de kop neemt. Het gaat hier om het aloude referentieprobleem, met vragen als: verwijst kunst naar de werkelijkheid of niet? Magrittes fameuze 'Ceci n'est pas une pipe' is de even speelse als inmiddels versleten uitdrukking van dit probleem. Is een geschilderde pijp nu eigenlijk wel een pijp - of bevindt de geschilderde pijp zich in de wereld van de verbeelding?
Dat spelen met de grenzen tussen kunst en werkelijkheid is ook terug te vinden in de expositie 'For Real' in het Amsterdamse Stedelijk Museum, waar je kunt zien hoe jonge Amsterdamse kunstenaars zich door deze thematiek laten raken. De meest eenvoudige opstelling is wel die van een houten trap van Germaine Kruip, getiteld 'Situatieschets'. Wie op de hoogste trede staat, heeft een prachtig uitzicht op het Amsterdamse straatleven. Je krijgt hier de werkelijkheid cadeau. Op zijn beurt heeft de buitenwereld ook lol van dit kunstwerk. Het museumpubliek staat op de trap in een etalage: een kunstwerk dat gratis bezichtigd kan worden.

Filmpjes kijken

De trap is een leuk grapje. Hij past goed bij de eerste indruk die 'For Real' wekt. Wie snel door de expositie loopt, denkt in een pretpark verzeild te zijn geraakt. Ergens op de achtergrond klinkt een hitje van Abba. In verschillende donkere zaaltjes kun je lekker filmpjes kijken. In een zaal verderop staat een drietal computers die voortdurend door kinderen zijn bezet. Opgetogen komt een man van middelbare leeftijd uit een kamer met een wc-slot erop. 'Geweldig!', roept hij tegen zijn vrouw. Op een scherm was te zien hoe hij in het kamertje grote kubussen aan het verschuiven was. Met de nieuwe configuraties verandert de muziek op de achtergrond. Naar een pretpark komen bezoekers omdat ze zin hebben in opwinding, in een avontuur dat gegarandeerd kleurrijk, ontspannend en risicoloos is.
Toch is dat niet de enige ervaring die 'For Real' opwekt. De installaties zijn niet per se gemaakt voor het amusement. Neem het filmpje waarin een man eindeloos bezig is met zijn felrode auto. Hij opent de motorkap, sluit hem weer, loopt een rondje om zijn wagen, stapt eens in, stapt eens uit. Het lijkt alsof je de man vanaf drie hoog kunt bespieden. Met een eindeloze traagheid voert hij zijn rituelen uit. Ze verraden een grote toewijding maar ook absolute gekte. Er komt geen eind aan. Zo'n relatie tussen man en auto heb je vaker gezien. Maar deze werkelijkheid wordt, juist omdat je hem nu in zo'n donker zaaltje ziet, verontrustend en misschien wel angstaanjagend.
Even vervreemdend is de diavoorstelling waarin een man en vrouw verliefd worden op elkaar, gaan samenwonen en ruzie krijgen omdat hij vreemd gaat. Zolang er wrijving is tussen beiden, zie je dia's en hoor je al die clichés die mensen zowel in soaps als in het echte leven vaak, te vaak uitspreken. Het persoonlijke drama - liefde is persoonlijk, nietwaar? - wordt platgewalst door een scenario dat welhaast iedereen wel eens heeft gespeeld.

Plaatjes

Op de 'klassieke' schilder Pär Strömberg na, maken alle kunstenaars op deze expositie gebruik van moderne media: fotografie, video en computertechnieken. Deze middelen beïnvloeden op zichzelf al de grens tussen kunst en werkelijkheid. Ga maar na: met fotografie en film kun je de 'echte' werkelijkheid objectief vastleggen maar evengoed vervalsen. Deze media zijn bij uitstek geschikt voor fictie en commercie. De aanspraak op de werkelijkheid van foto en film zijn dus zeer ambivalent. Of fotografie tot de kunst kan behoren, is onderwerp van discussie geweest. Tot voor kort stond één ding vast: als een fotograaf kunstenaar wil zijn, dan moet hij of zij aan dezelfde eisen voldoen als een traditionele kunstenaar. Beiden moeten streven naar een zo persoonlijk mogelijke stijl. Die visie levert tegenwoordig problemen op. Langzamerhand is de wereld met zoveel plaatjes gevuld dat een persoonlijke

Zo'n relatie tussen man en auto heb je vaker gezien.

fotografie als kunstvorm haast niet meer kan bestaan. Er is een visueel idioom ontstaan waar je als kunstenaar niet meer naïef mee om kan gaan. Het is te vergelijken met het maken van een fotoalbum waarin je je eigen persoonlijk leven alleen via obligate hoogtepunten gestalte kan geven: verjaardag, Sinterklaas, vakantie. Hoe persoonlijk ze ook zijn, alle fotoalbums lijken op elkaar. Martine Stig, ook op deze expositie aanwezig, heeft in eerder werk dit idee uitgewerkt door een fictief fotoalbum van een opgroeiend meisje te maken.

Potplanten

Als 'persoonlijke stijl' voor fotografen een onmogelijk concept is, hoe kun je dan nog fotograferen? Die vraag lijkt prangend voor de kunstenaars in 'For Real'. Hans Aarsman presenteert 'stijlloos', maar prachtig werk met snapshots van familieleden: het lijken kiekjes maar ze zijn duidelijk met grote vakmanschap gemaakt. André Homan maakt absurde foto's van potplanten uit zijn ouderlijk huis, met bijbehorende plastic gieter. Julika Rudelius fotografeert twee dames in islamitische kledij op een vliegveld: het is moeilijk te raden of de foto in scène is gezet of bij toeval genomen. Hetzelfde geldt voor de voetbalfoto's van Han van der Meer die zowel de lulligheid van een plaatselijke wedstrijd als de schoonheid van het Hollandse landschap in één plaat weet vast te leggen. Volgens de onderschriften gaat het om de wedstrijden D.O.N.K 2 tegen Schoonhoven 4 (uitslag: 2-1) en Oudega 3 tegen O.N.S. 5 (uitslag: 2-1). De foto had journalistiek kunnen zijn, ware het niet dat de fotograaf zo'n afstand tot het veld heeft dat je alleen de poppetjes in het landschap ziet, niet de voetballers in actie.
De vermenging van esthetiek en werkelijkheid wordt ongemakkelijk in de videofilm van De Rijke/De Rooij: vanuit één camerastandpunt filmden zij de nederzetting Bantar Gebang op een afvalberg in Jakarta, vanaf het moment dat de zon opgaat en de dag zijn aanvang neemt. Tien minuten lang word je gedwongen vanaf grote afstand te kijken naar de afvalberg waar mensen leven. Het is mooi en afschuwelijk tegelijk.

Commercie

Al deze kunstenaars tonen zich overbewust van de vermenging van werkelijkheid, kunst, commercie en media. Wat is daar nu nieuw aan? Verschil met vroegere kunstenaars is dat deze niet zozeer een statement willen maken ('Kijk, je ziet niet wat je ziet'), maar die vermenging gaan exploreren. Wat me bevalt is hun onderzoekende wijze. Er komt haast geen belerend vingertje aan te pas.
Overigens is niet alles even vernieuwend en interessant in 'For Real'. Als ik in de catalogus lees dat Alexandra van Dongen, curator bij Boymans van Beuningen, tijdens de opening van de tentoonstelling is getrouwd met kunstenaar Meschac Gaba, dan doet me dat te veel denken aan de experimenten uit vorige eeuw op het snijvlak van kunst en werkelijkheid. Het betreft hier een samenwerkingsproject met Yvonne Dröge Wendel die in 1992 in het huwelijk trad met een kast: de kast is te bezichtigen in de 'Marriage Room'. 'De bruiloft van Van Dongen en Gaba toont respect voor het huwelijk van Dröge Wendel, maar laat tevens het verschil zien tussen de keus voor een object of een reëel persoon', aldus de catalogus. Dit soort performances over 'de vermenging van kunst en leven' veronderstelt weer dat 'het publiek' iets moet leren. Juist dit soort ouderwetse, belerende pretenties zouden in vernieuwende kunst achterwege moeten blijven. **H**

De expositie is op het moment van verschijnen van dit nummer al voorbij. Er is wel een catalogus verschenen, getiteld 'This is For Real' (ISBN 90 5662 177 7). De beelden bij dit artikel komen uit deze catalogus.

Hoofdrol - zijlijn

De grens van: Maurits Servaas (34). Vecht tegen bureaucratie en vooroordelen, maar weet dat zijn invloed beperkt is.

Foto: Paul Romijn

"In Nederland gaan dingen soms heel stroef. Toen ik bij het ministerie van Buitenlandse Zaken werkte, liep ik op tegen de bureaucratie. Daar kon ik niet goed tegen. Het beleid dat daar gevoerd werd, lag soms ver van de werkelijkheid af. Een voorbeeld: het beheer van projecten in ontwikkelingslanden werd gedecentraliseerd en overgebracht naar de ambassades, zo was besloten. Een positieve ontwikkeling, vond ik. Maar dat voorschrift werd zo rigide toegepast dat het management van activiteiten in Papua Nieuw-Guinea naar Nieuw-Zeeland verplaatst werd. Daar was nu eenmaal de dichtstbijzijnde Nederlandse ambassade, hoewel er in Nieuw-Zeeland geen kennis van ontwikkelingssamenwerking was. Met zo'n gang van zaken kon het niet eens zijn. Op een gegeven moment had ik er genoeg van.

Vanaf mijn studietijd wilde ik al graag naar het buitenland. Toen ik in opdracht van de Verenigde Naties in Vietnam projecten kon gaan opzetten voor etnische minderheden, heb ik meteen ja gezegd. Een van mijn ideeën was om de kinderen die tot zo'n minderheid behoorden na schooltijd extra les te geven in de Vietnamese taal. Natuurlijk kun je weerstand verwachten als je iets wilt veranderen, zeker in een communistisch land. De tegenwerking kwam vooral van lokale overheidsfunctionarissen. Ze gingen ervan uit dat ze toch niets konden bereiken.

Er zat geen enkele schot in de zaak. Ik heb toen gezegd dat er op deze manier niets tot stand zou komen. 'Het is jullie land', heb ik ze duidelijk gemaakt, 'dus ook jullie verantwoordelijkheid. De veranderingen moeten van onderaf komen.' Ik heb erop gehamerd dat ze assertief moesten zijn, moesten vertrouwen op hun eigen verstand en kennis. Dat heeft het project weer op de rails gezet.

Ik kwam er achter dat ik dus best resultaat kon boeken. Maar de marges bleken beperkt. De angst voor veranderingen en de vooroordelen tegenover minderheden zorgden ervoor dat ik weinig vat kreeg op de Vietnamese samenleving.

Je kunt niet overal grip op hebben. Soms heb je invloed op de omstandigheden, maar je zult je vaak ook bij de situatie moeten neerleggen. Je probeert je doel te bereiken, maar als dingen niet gaan zoals je zou willen, moet je misschien je verwachtingen bijstellen. Daar ontkom je niet aan." H

Bij een spirituele doorbraak overschrijd je de grens tussen de normale en een andere, betere wereld, aldus Stichting De Innerlijke Lijn. De stichting helpt mensen op weg naar die doorbraak.

n de trein naar Zaltbommel blader ik nog eens in de brochure van stichting De Innerlijke Lijn. De beweringen zijn fors, de doelen ambieus. Zo wil de stichting werken aan 'een weg naar groeiend bewustzijn en verlichting'. De stichting schrijft over het 'weten' dat het menselijk brein deel uitmaakt van een hoger bewustzijn. Door deel te nemen aan cursussen van de stichting maak je een reis: "Een reis in de psyche die ons brengt naar een onverwachte realiteit buiten de dagelijkse materie, buiten de normale beperkingen van tijd en ruimte. (..) Pas bij het doorbreken van die begrenzing wordt duidelijk dat we tot dan toe in een poopstadium verkeerden en nu met onze volgroeiing te maken krijgen."
Volgens de brochure hebben we allen de sleutel tot die andere wereld al in handen. "Ongeveer zoals een rups eerst zijn eigen vleugels moet ontdekken voor hij tot zijn verbazing merkt dat hij vliegen kan, zijn vroegere begrenzing kan doorbreken en daarmee tot volgroeiing komt. Een vlinder is een verlichte rups."
Al lezende begrijp ik het volgende: er is een grens tussen het normale menselijke bewustzijn en een hoger bewustzijn (niet helemaal duidelijk is, of dit hogere bewustzijn ook nog menselijk is). De meeste mensen hebben geen weet van die grens. De oprichters van de Innerlijke Lijn wel – zij weten hoe je deze grens kunt overschrijden.
Wie zijn die mensen die deze uitspraken doen?

Een school ergens in Zaltbommel. Uniforme jaren zeventig bouw, het bekende schoolmeubilair: niets doet vermoeden dat cursisten hier werken aan het doorbreken van hun grenzen – of het moet de grote geknutselde vlinder van papier en glansfolie zijn die aan de muur hangt. Het lokaal is leeg, op Agnes Mertens en Sven Goedbloed na. Agnes (lang, slank, wijd open ogen) en Sven (kalm, vrij klein), maken deel uit van een kerngroep van acht docenten, die vijf jaar geleden de stichting oprichtte. Sven: "De acht leden van de kerngroep waren ieder voor zich met zelfonderzoek bezig." Agnes: "We stonden als zoekers in het leven." Sven: "Als gelukzoekers." Agnes: "En zoals het vaak gaat: je bent intensief met iets bezig, en je loopt anderen tegen het lijf die daar ook mee bezig zijn. We herkenden elkaar onmiddellijk."
De stichting geeft vooral cursussen, waarvan de basistraining de belangrijkste is. In die training verdiept een groep van twaalf à vijftien mensen zich gedurende drie maanden één dag per week in al wat de stichting te bieden heeft. Sven: "We zeggen de deelnemers dat ze op een zoektocht gaan naar hun eigen groei, en dat ze het gereedschap al hebben gekregen waarmee ze dat kunnen bewerkstelligen. We leren ze hun aandacht te richten op bepaalde gevoelens, bepaalde plekken in hun lichaam. Aandacht is vrijheid. De deelnemers beginnen altijd door de rust in zichzelf te zoeken, te zoeken naar fijne gevoelens. Dat is vaak al een hele klus. Dat moet je oefenen, zodat je die gevoelens een volgende keer makkelijker in jezelf op kunt roepen. Vervolgens leggen de cursisten zichzelf de vraag voor: 'Kan ik me verhouden tot mijn omgeving vanuit degene die ik het liefste zou willen zijn? Hoe zou ik reageren vanuit mijn perfecte zelf?'"
Een goedbelegde boterham verdienen ze nog niet met de stichting, vertelt Agnes, 'maar dat is nu ook niet onze grootste prioriteit'. Ik vraag waar Sven en Agnes dan wel van leven. Die vraag stuit op weerstand. "We beginnen onze cursussen expres niet met dat obligate 'wie ben je, wat doe je'. Die informatie kan belemmerend zijn", leggen ze uit. "Voor je het weet durft een cursist zijn mond niet open te doen omdat er een directeur naast hem zit." Maar goed, als ik het zo graag wil weten: Agnes is andragoog en verdient haar geld als coach/begeleider. Sven is psycholoog en heeft een eigen bureau waarmee hij internationale management-trainingen geeft.
Nog irrelevanter vinden ze mijn vraag naar hun leeftijd. Het blijft even stil. Dan Sven: "Ik ben 37." Agnes: "Ik ben 43, maar ik zou ook niet liegen als ik zei dat ik 156 was."

Spulletjes

Terug naar het gedachtegoed van de stichting. Ieder mens verlangt naar geluk, denken Sven en Agnes. Helaas leggen mensen zichzelf grenzen op die hen in hun zucht naar geluk belemmeren. Niet dat het uitgesloten is om je binnen die zelfopgelegde grenzen gelukkig te voelen. Alleen: er is zoveel meer mogelijk.
Agnes: "Je kunt wel steeds meer verzamelen - spulletjes, feiten, erkenning - maar op een gegeven moment voegt dat niets meer toe aan je geluk. Voor een heel belangrijk deel is geluk op het geestelijke vlak te vinden. Als je dat snapt, dan is er ook in je dagelijks leven weer van alles mogelijk." Sven: "Een grens is een beperking van een nieuwe ruimte. Je ervaart in jezelf veel ongekende ruimte. Daardoor krijg je een verlangen om zelf te groeien."
Ik moet het zo zien: op sommige momenten heb je een ervaring waarvan je denkt: 'goh, ben ik dat, voel ik dat?' Een ervaring van intens geluk, van grote rust, van verbazing en verwondering. Dan ervaar je dat er meer is dan de grens die je in jezelf hebt aangebracht.
Sven: "Het gevoel dat je completer bent dan je laat zien, is een mooi beginpunt. Vanuit dat gevoel kun je jezelf in beweging zetten. Proberen je zucht naar geluk in te vullen. Het gaat erom te weten dat je in essentie gelukkig bent."
Agnes: "Maar die invulling kun je zelf niet bedenken. Je weet wat je verlangt - je wilt humor, wijsheid, onvoorwaardelijke liefde. Je denkt: laat het me meemaken! Je weet alleen niet hoe je er moet komen. Want het gaat om een hele nieuwe wereld. Je gaat een grens overstijgen van tijd en ruimte, je komt in een nieuwe realiteit met andere wetten, waar de kwaliteit van de emoties ongekend is."
Dit is precies de wereld waar mensen met een bijna-dood-ervaring over rapporteren, zegt Agnes. "Daarom zijn die mensen vaak zo boos: 'het was daar zo fijn en nu moet ik terug'. Het probleem is: de schok was te groot. Ze waren niet bewust zoekend en gingen zó, plop, ongetraind,

Wat moet ik met een andere wereld? Deze is al niet te bevatten.

van de ene wereld in de andere wereld. Bij De Innerlijke Lijn trainen we mensen om met die grens om te gaan, zodat ze beter in balans blijven." Agnes zegt dat ze inmiddels kan kiezen in welke wereld ze is. Ze heeft de grens onder controle.

Nekvel

Wanneer overschreden jullie voor het eerst de grens naar die andere wereld?, vraag ik. Agnes kan het niet vertellen. "Dan moet ik zo ver terug. Ik heb als kind altijd al mijn eigen binnenwereld gehad. Op een gegeven moment ben ik die serieuzer gaan nemen." Sven weet het nog wel: hij beleefde zijn doorbraak twaalf, dertien jaar geleden, tijdens het mediteren. "Ik dacht net: 'Al dat mediteren is maar bullshit ook', en op dat moment werd ik in mijn nekvel gegrepen." Hij voelde zich meegenomen in 'iets heel moois'. Zo'n ervaring omschrijven noemt hij het allermoeilijkste wat er is. Hij probeert: 'Een soort intens weten, gebaseerd op liefde, een gevoel dat er altijd voor me wordt gezorgd'. Het was fijn, maar bracht hem ook in verwarring, omdat hij het niet kon plaatsen. Aansluiting bij De Innerlijke Lijn bood hem een kader voor zijn ervaring.

Ik ben 43, maar ik zou ook niet liegen als ik zei dat ik 156 was.

Beschrijft Sven misschien een ervaring die andere culturen met 'verlichting' aanduiden? Sven, terughoudend: "Ik zou mezelf niet verlicht willen noemen. Het was misschien een moment van verlichting." Agnes: "Dat aura van arrogantie dat om verlichting heen zit, dat hoeft voor ons niet. Het komt erop neer om in alle liefde en begrip vermogens te ontwikkelen die je in staat stellen om in beide werelden te zijn: de dagelijkse wereld en die wereld van grenzeloze liefde."

Dankbaar

Volgens Agnes en Sven hebben 'heel veel mensen' op een gegeven moment een soortgelijke ervaring bij de kladden gegrepen te worden. Al luisterend merk ik dat iets me dwars begint te zitten. Tegenover me zitten hele normale mensen, die zeggen dat ze in een andere wereld dan die van mij leven. Een betere wereld nog wel. 'Heel veel mensen kennen die ervaring ook niet', werp ik tegen. Agnes: "Iedereen is op zijn eigen niveau aan het groeien." Dat klinkt nogal hiërarchisch, zeg ik. Agnes glimlacht: "Ja, zo zijn we afgericht. Mensen zien overal hiërarchie." Ik: "Maar jullie creëren hiërarchie. Door te praten over niveaus, over groei, over voorhoede. Waarom eigenlijk praten over een hóger bewustzijnsniveau?" Agnes: We sluiten aan bij bestaande terminologie. We bedoelen niet dat een ander lager is. Een ander is gewoon anders." Sven: "Ik snap je irritatie wel. Jij denkt: waar gepraat wordt over het hogere bewustzijn, wordt gepraat over betere mensen. Alsof ik op nummer 1 sta, en jij op nummer 2, of 34 of zo. Zo bedoelen we het dus niet. Al is er wel degelijk een bewustzijn dat de materie leven inblaast. Dat bewustzijn is absoluut hoger. Liefderijker, intelligenter, creatiever: maar dat bewustzijn gaat zich heus niet arrogant gedragen tegenover het andere. Het geeft juist inzicht in het feit dat er absolute gelijkwaardigheid heerst. Als je dat als mens voelt, dan buig je je hoofd in dankbaarheid."

Het klinkt heel christelijk, denk ik bij mezelf. Vervang bewustzijn door god, en je hebt een oud en bekend verhaal. Dan zegt Sven: "Wij zijn er niet om een blijde boodschap te verkondigen. Ik gun iedereen het gevoel wat die andere wereld mij geeft, en we proberen mensen die soortgelijke ervaringen hebben een logisch en rationeel kader aan te reiken waarmee ze die ervaring kunnen plaatsen. Maar als je interesse niet op dat vlak ligt, dan heeft het geen zin."

Ik, met de rups in gedachten: "Hoe zien jullie mensen die niet zo'n ervaring hebben? Als mensen die hem 'nog' niet hebben?" Agnes: "Iedereen zoekt naar geluk. Daarin vinden mensen elkaar. Dat hebben we allemaal gemeenschappelijk." Sven: "Ik ga ervan uit dat iedereen op zijn eigen manier zijn best doet. Oordelen niet mijn hobby. Als je vanuit het beste in jezelf naar anderen kijkt, is er ook geen veroordeling."

Droom

Het is stil, ik heb mijn lijstje afgewerkt. Een logisch moment om in te pakken. Ik stel mijn standaardvraag – willen Sven en Agnes nog wat kwijt? Waarop Agnes vriendelijk zegt: 'Wil jij nog iets vragen?' En ja, eigenlijk wel. Ik herken het verlangen naar inzicht en verdieping. Het lijkt me een prima vuistregel om je gedrag af te stemmen op de persoon die je zou willen zijn. Maar ik begrijp nog steeds niet goed waarom De Innerlijke Lijn het nodig vindt om over een àndere wereld te praten. Deze wereld is immers al zo groot!

Agnes vat het letterlijk op. "Ik ben vroeger de wereld doorgetrokken. Op een bepaald moment bevredigt dat ook niet meer." Ik probeer het nog eens: waarom is het eigenlijk niet genoeg om naar een boom te kijken en je te verwonderen? Over hoe die speciale boom is gegroeid en eruit ziet, over hoe bomen in millennia van evolutie een vorm hebben gevonden temidden van andere organismen – en hoe jij daar tussendoor loopt. Het duizelt me als ik dat tot me door laat dringen. Wat moet ik met een andere wereld? Deze is al niet te bevatten.

Agnes en Sven knikken. Ja, dat gevoel herkennen ze. Misschien is het een kwestie van terminologie, oppert Sven. "Als ik jou vraag waar een droom is, in deze wereld of in een andere, wat zeg je dan?" "In deze wereld", zeg ik direct. Sven, verbaasd: "Je kunt toch niet ontkennen dat er in je droom andere wetten gelden? In die zin is een droom duidelijk een andere wereld."

Een andere wereld in overdrachtelijke zin dus. Dat maakt het voor mij allemaal een stuk begrijpelijker. Maar handig vind ik het niet. Door zo'n ruimtelijk beeld te gebruiken roept De Innerlijke Lijn immers zelf een grens op? Agnes: "Het duurt een tijdje voor je dezelfde taal spreekt. Je zoekt over en weer: bedoel je dit? Ook in de woorden moet het kloppen natuurlijk. We zoeken nu op een terrein waar eigenlijk geen woorden zijn. Dat maakt het moeilijk." Sven: "Iemand ligt te slapen, te dromen. Is hij hier, is hij ergens anders? Geef jij het antwoord maar. Maar hij is zeker in een andere staat van zijn." **H**

Stichting De Innerlijke Lijn, Postbus 148, 5300 AC Zaltbommel, telefoon 0487-572563.

In Noord wip je minder snel langs bij de buren. Die wonen te ver weg.

Boven de spoorlijn in Bilthoven staan vooral villa's, onder de spoorlijn flats en rijtjeshuizen. Noord is voor de kakkers, Zuid voor het plebs, heet het dan al snel.

Bilthoven, spoorwegovergang bij het station, zuidzijde. Hier versperren slagbomen en een woud van rode lichten tienmaal per uur de weg naar het noorden. Naast een tastbare hindernis vormt het spoor een grens tussen verschillende lagen van de bevolking. Aan de overkant ligt Bilthoven-Noord, het woonoord dat door sommigen in één adem wordt genoemd met Wassenaar en Laren. Het percentage maatschappelijk geslaagden is er hoog. Bilthoven-Noord is de wijk voor zakenlieden, grootindustriëlen, bankdirecteuren en hoogleraren. In grote delen ervan hoef je beneden het miljoen niet om een pandje te komen, drie miljoen is geen uitzondering.
Veel goedkoper zijn de doodnormale koopflats aan de zuidkant van de spoorwegovergang, in Bilthoven-Zuid. Vijf etages in gele baksteen, balkonnetjes met wit plastic tuinmeubilair. De doorsnee inwoner van Bilthoven-Zuid bewoont weliswaar iets fraaiers dan een flat bij de spoorovergang, maar legt het qua woongenot zeker af tegen zijn evenknie uit Noord.
Hetzelfde geldt trouwens voor de jaren-zeventigwijk De Leijen, net als sjiek Bilthoven-Noord gelegen ten noorden van het spoor. In De Leijen is het leuk wonen, dat zeker, maar exclusief is het niet. Dit schijnt de wijk te zijn waar inwoners van Bilthoven-Noord in geval van een echtscheiding naartoe verhuizen, als ze tenminste in het dorp willen blijven wonen. Want Noord wordt dan veelal onbetaalbaar en Zuid ligt als nieuwe vestigingsplaats minder voor de hand.

Verwend

Bilthoven-Zuid, het flatgebouw bij de spoorwegovergang. Op de begane grond huist een speciaalzaak voor woninginrichting. De bekladderde zijmuur belet inwoners van Bilthoven-Noord niet om hier te winkelen. "Die mensen zitten met torenhoge hypotheken. Ze zijn enorm prijsbewust", weet verkoopster Daniëlle. Over het gedrag van de klantenkring uit Bilthoven-Noord is ze niet zo te spreken: "Sommigen zijn wel in voor een praatje en gunnen je bij een probleem de tijd om het op te lossen. Maar over het algemeen woont in Noord meer het kakpubliek. Van die klanten die je als een slaafje behandelen. De klant is koning, en dan tot in het extreme."
Positievere geluiden in café De Karseboom, even verderop. "Mensen uit Noord kunnen wel verwend overkomen, ja. Maar ik zou er niks negatiefs over willen zeggen. Het is een fijn publiek", aldus bedrijfsleider Bart. In De Karseboom houden zich vooral (spijbelende?) jongeren op, het merendeel uit Noord. Dat ze hier geen elitaire kliek vormen, mag blijken uit het feit dat ze prima mengen met de minderheid uit Zuid. Wie denkt dat die jongeren uit Noord kapitaalkrachtig zijn, vergist zich overigens. Bart: "Je zou verwachten dat ze het meest te besteden hebben, maar dat is niet zo. Ze hebben wel een scootertje of een klein duur telefoontje van papa, maar lopen met weinig cash op zak. De klanten uit Zuid verdienen hun eigen geld bij Albert Heijn." Derhalve komen de dikste fooien uit Bilthoven-Zuid.

Drakensteyn

De cultuurverschillen komen door de gescheiden ontwikkeling van beide delen van Bilthoven. Rond 1860 verrijst zes kilometer ten noorden van De Bilt, in the middle of nowhere, een station. Het natuurschoon in de omgeving wordt rond 1900 ontdekt als locatie voor de bouw van villa's met een meer dan behoorlijke lap grond. Los van de rest van de gemeente De Bilt verrijst het ene na het andere villaparkje met slingerende weggetjes. In de dennen- en berkenbossen verdwalen regelmatig vreemdelingen die bij god niet weten welke kant ze oplopen. Veel van de huizen worden in die tijd 's winters niet bewoond, maar fungeren als 'buiten' voor politici, hoge spoorwegbeambten of hoogleraren die rust voor zoeken voor hun wetenschappelijke overpeinzingen. Zij hebben geen boodschap aan de inwoners van De Bilt, en vice versa. In De Bilt krabt men zich achter de oren vanwege de wildgroei van villaparken met welluidende namen als Drakensteyn, Vogelenzang, Ridderoordspark en Biltsche Duinen. Maar de ambtenaren laten zich overbluffen door vlotte babbels van rijke stedelingen. 'Bouwvoorschriften? Controleert u de naleving ervan maar als het pand er staat.' Rond 1930 vindt een pas aangetreden burgemeester het welletjes. De ambtelijke organisatie moet bouwplannen voortaan nog vóór realisatie doorlichten. Daarmee eindigt de wildgroei van de villawijk, die dan al groter is dan De Bilt. De latere grootschalige uitbreidingen bestaan uit massale eenvormige (hoog-)bouw. Aldus krijgt het grootste deel van wat later Bilthoven-Zuid gaat heten gestalte.

DIE MENSEN ZITTEN MET TORENHOGE HYPOTHEKEN. ZE ZIJN ENORM PRIJSBEWUST.

Veel villa's ten zuiden van de spoorlijn worden in gebruik genomen als winkel- of kantoorpand, maar in de villawijk ten noorden van de spoorlijn verandert weinig. Traditioneel hebben de bewoners daar nog altijd weinig binding met hun woonplaats en hun wijk. In Noord wip je minder snel langs bij de buren. Hun voordeur ligt al gauw vijftig meter verderop. Als ontmoetingsplaatsen worden door sommigen de golf- en countryclub De Biltse Duinen en SCHC (Stichtsche Cricket- en Hockeyclub) genoemd. Woordvoerders van beide clubs ontkennen overigens een substantieel aantal leden uit Bilthoven-Noord te hebben.

Connecties

Een rondrit door het gebied voert over beklinkerde lanen die niet uitnodigen tot hoge snelheden. Het is er groen, heel erg groen. Her en der tussen de loof- en naaldbomen houdt zich een Jaguar schuil, net als Mercedessen uit diverse prijsklassen. Ook de modale Citroën BX is hier echter gangbaar.
De huizen zijn er over het algemeen ruim, maar niet heel erg groot. De

uinen zijn daarentegen bijzonder ruim bemeten. Het percentage rieten daken is hier hoger dan in de rest van Nederland. Verder veel rode dakpannen uit de jaren twintig en dertig. Nieuwbouw is schaars, hoogbouw komt nog minder voor. Vooral door de inspanningen van de huidige bewoners. Met eenzelfde daadkracht als waarmee destijds een hele wijk werd gebouwd, wordt thans geijverd voor behoud van het oorspronkelijke karakter ervan. "Er zitten gestudeerde mensen, advocaten en zo. Dus bij elke steen die gestapeld moest worden, kregen we een stapel bezwaarschriften", aldus Karel Beesemer, oud-wethouder bouwzaken van de gemeente De Bilt.

Veel van die aan de gemeente gerichte post had als onderwerp de activiteiten van Fred Tap. Hij is eigenaar van het crematorium dat in 1992 in Bilthoven-Noord is neergezet tegen de zin van een groot aantal bewoners. De omgeving zou door de uitstoot worden verontreinigd en aan begrafenisstoeten op de smalle lanen bestond in de wijk geen behoefte. Sinds 1976 hebben de bewoners daarom geprocedeerd tegen achtereenvolgens de vestiging en een aantal forse uitbreidingen van de activiteiten. Protest op protest doorliep het hele juridische traject tot aan de Raad van State. In de wijk ging dat gepaard met een ordinaire burenruzie. Sabotageacties, op straat weigeren om de tegenpartij te groeten en zo verder.

Tap, zelf afkomstig uit Zuid en nu woonachtig in Noord, over zijn wijkgenoten: "Natuurlijk moet je niet generaliseren, maar hier denkt een bovengemiddeld aantal lieden meer te zijn dan de normale burger in een rijtjeshuis. Daar staan ze te boek als arrogante, lastige mensen. Ze bemoeien zich overal mee en schuwen niet hun connecties bij de Raad van State en de Rotary Club te gebruiken om hun zin door te drijven, en dan met een accent van: 'Zeg kaerel'. De ambtenaren op het gemeentehuis krijgen een sik van die hele trits zaakjes die in Bilthoven-Noord speelt. Deze lieden hebben alles geprobeerd om het crematorium hier weg te krijgen. Zo overtuigd van zichzelf dat ze zelfs TNO-onderzoeken over de uitstoot van mijn bedrijf van tafel vegen met: 'Dat is verkeerd gedaan'. Maar het is nu wel een beetje afgelopen. Alles is helemaal in orde bevonden door de Raad van State."

Dat is duidelijke taal. Maar de boze buur van vandaag is misschien wel de klant van morgen. Bovendien woont Tap ermee in één wijk. Dus relativeert de crematoriumbaas: "Iedereen mag proberen zijn recht te halen. Als ik geld had, zou ik er ook alles aan doen. Ik ben een ijzervreter." Bovendien: "Er spelen vooroordelen. Als drie van de honderd inwoners van Bilthoven-Noord een grote bek hebben gegeven in een winkel, versterkt dat het bestaande beeld."

Jaloers

Over beeldvorming gesproken: interim-voorzitter Dolf Ramondt van de bewonersvereniging Bilthoven-Noord is alert op vooringenomenheid bij de verslaggever, in het bijzonder waar het gaat om de inkomensverschillen tussen de bewoners van Bilthoven-Noord en -Zuid. En hij weet waarover hij praat: "Was een van de doelstellingen van het Humanistisch Verbond niet om tegenstellingen te overbruggen, in plaats van ze te versterken?" Inderdaad. "Dat trachten wij ook te doen", verzucht Ramondt.

Het is hem een raadsel waar het door anderen geschetste beeld van een belangenvereniging voor rijke, gestudeerde querulanten op is gestoeld. "Soms hoor ik ze op het gemeentehuis verzuchten: 'Oh, die mensen uit Bilthoven-Noord'. Maar wat is er mis met Bilthoven-Noord?! Ik denk dat bij een bepaald deel van het openbaar bestuur jaloezie een rol speelt. Zo is de aard van Nederlanders, of je nou in Laren, in Bloemendaal of hier kijkt. Je krijgt steeds van die kleine steekjes onder water."

En wat betreft de jarenlange juridische strijd van de bewonersvereniging tegen het crematorium: elders in Nederland is een aantal bouwplannen voor crematoria nabij woonwijken afgeblazen nadat Bilthoven-Noord de handschoen had opgenomen. Dat wil volgens Ramondt wat zeggen. Lokale overheden zien een lijkverbrandingsinstallatie nabij een woonwijk niet meer zitten. Daaruit volgt toch automatisch dat de bewonersvereniging Bilthoven-Noord in deze kwestie gelijk heeft?

Bovendien is het crematorium niet het enige waar de bewonersvereniging zich mee bezighoudt. Volgens Ramondt praat de belangenvereniging 'constructief' over allerlei zaken die de hele gemeenschap raken. Neem bijvoorbeeld de op handen zijnde verdubbeling van het aantal sporen door Bilthoven. Dat zal bij de spoorwegovergangen veel veiligheids- en doorstromingsproblemen opleveren. De gemeente bedacht daarom drie jaar geleden een tunnel voor doorgaande treinen. De stoptreinen zouden gewoon op de begane grond blijven rijden. "Zwak", vindt Ramondt. "Dure tunnelboringen plus de nadelen van een spoorwegovergang." Dus nam de bewonersvereniging het probleem zelf ter hand. Een tien leden tellende werkgroep analyseerde de situatie. Onder hen een hoogleraar in de innovatiewetenschappen en enkele

Foto: Norbert Voskens

hoge figuren uit het bedrijfsleven, maar ook een fysiotherapeut en de lokale supermarktbaas.

Als meest wenselijke oplossing bedachten zij een verzonken aanleg van alle vier de spoorbanen. Dat heeft het voordeel dat de spoorwegovergangen worden vervangen door bruggen en het is goedkoper dan de tunnelboringen die de gemeente wilde. Dat vond ook de gemeente zelf, die het voorstel heeft overgenomen en bij de NS en het rijk zal bepleiten. Mocht de bewonersvereniging haar zin krijgen, dan worden bruggen geslagen tussen Noord en Zuid. Ramondt: "Aan ons zal het niet liggen. Toch?" H

ITH

Instituut voor Toegepaste Haptonomie
Secr. Saltshof 3222, 6604 GP Wijchen

VERZORGT DE BEROEPSOPLEIDING TOT

HAPTOTHERAPEUT

(ERKEND DOOR DE VERENIGING VAN HAPTOTHERAPEUTEN)

START: september 2001 DUUR: 3-1/2 jaar, 15 dagen per jaar

INFODAGEN: 24 maart en 19 mei 2001
INLICHTINGEN: tel: 024-6452451 • fax: 024-6451653
www.ith-haptonomie.nl • e-mail: info@ith-haptonomie.nl

ISVW

Internationale School voor Wijsbegeerte

Dodeweg 8
3832 RD Leusden
033-422 72 00
e-mail:info@isvw.nl
www.isvw.nl

Winterprogramma

Socratisch gesprek
Identiteit en zingeving in romans en filosofie
Filosofie van de levenskunst
Emmanuel Levinas
De moderne kunst in filosofisch perspectief

Vraag nu de gratis brochure!

workshops | cultuur | cursussen
lezingen | expositie | consulten
winkel | theehuis

de Roos

Centrum voor Creatieve en Spirituele Groei

Een ontmoetingsplaats voor mensen met kritische ontdekkingszin en oog voor het niet-alledaagse.

Vondelstraat 35, 1054 GJ Amsterdam
tel. 020-689 00 81 | fax. 020-616 38
51www.roos.nl. | e-mail: info@roos.nl

Ook de ASN Bank doet aan windhandel

Als u ergens een windmolenpark ziet, zou dat best eens een belegging van de Algemene Spaarbank voor Nederland kunnen zijn. Een vorm van windhandel die model staat voor het doen en laten van de ASN Bank. Want investeren in een schone toekomst zit de ASN Bank al vanaf de oprichting in 1960 in het bloed.

Mensenrechten, natuur en milieu, de Derde Wereld en het algemeen welzijn van mens en dier zijn enkele van de toetsstenen bij investeringen. Zodat u geen aandeel heeft in pakweg de nucleaire industrie, bio-industrie, wapenindustrie of kinderarbeid als u zaken doet met de ASN Bank. En dat loont. Ook in de vorm van prima rendementen, die beslist niet onder doen voor die bij de grote banken. Zo steeg de koers van het ASN Aandelenfonds de afgelopen 3 kalenderjaren met maar liefst 154%*.

De ASN Bank voert uitsluitend spaar-, beleggings- en hypotheekproducten. U handhaaft uw huidige betaalrekening bij bank of giro, want via die rekening kunt u - vanuit huis - geld storten op (of opnemen van) uw rekening bij de ASN Bank. Snel en gemakkelijk. Wilt u meer weten? Vul dan snel de bon in.

Ja, ik wil meer weten over de ASN-aanpak en over:

☐ ASN-spaarvormen ☐ ASN-hypotheekvormen
☐ ASN-beleggingsfondsen

Naam m/v
Adres
Postcode Plaats
Telefoon 007-04

Stuur deze bon in een ongefrankeerde envelop naar de **ASN Bank**, Antwoordnummer 1188, 2501 WB DEN HAAG. Faxen kan ook: 070 - 361 79 48. Of bel gratis de ASN Informatie- en advieslijn (van maandag t/m vrijdag tussen 8.30 en 17.00 uur):

BEL GRATIS 0800-0380

*Alle ASN-beleggingsfondsen zijn in het bezit van een vergunning op grond van de Wet toezicht beleggingsinstellingen (Wtb). De waarde van uw beleggingen kan fluctueren. In het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst.

ASN Bank

DUURZAAM BELEGD, EERLIJK VERDIEND

Normaal - gestoord

De grens van: Agnes van Everdingen (42). Slikt medicijnen om haar psychische ziekte in de hand te kunnen houden. Is bang terug te vallen.

Foto: Paul Romijn

"Twaalf jaar geleden merkte ik voor het eerst dat ik achterdochtig werd. In mijn hoofd was het een chaos. Ik ging zwerven, had last van waanbeelden, was somber. Alles betrok ik tot in het absurde op mezelf. Na die depressie volgde een manische periode. Ik had voortdurend associatieve gedachten en dat in een hoog tempo.

Het christelijk geloof speelde een belangrijke rol in mijn waanbeelden. Zo dacht ik dat mijn partner Jezus was. Ik vond haar zó bijzonder dat ik meende dag en nacht over haar te moeten waken. Ik was er namelijk van overtuigd dat ze binnen drie dagen dood zou gaan. Op de dag dat we een nieuw huis zouden krijgen, ging het mis. Ik werd psychotisch en moest gedwongen worden opgenomen. Door mijn hallucinaties rook ik van alles, ik had vreemde gewaarwordingen en was seksueel ontremd. Toen ik vanuit het ziekenhuis mensen buiten zag lopen, dacht ik dat ze allemaal naar de begrafenis van mijn partner gingen.

Toen ik medicijnen kreeg, raakte ik die waanbeelden wel kwijt. Maar tegelijk werden alle emoties afgevlakt. Daarom wilde ik, toen ik niet meer onder behandeling was, erg graag stoppen. Na overleg met de huisarts en de kliniek bleek dat te kunnen. Maar na een paar maanden kreeg ik opnieuw last van associaties. Dit keer herkende ik de signalen, de manier van denken die terugkwam. Overal zag ik godssymbolen in. Ik was heel bang dat het weer de verkeerde kant op zou gaan.

Inmiddels had ik m'n leven weer een beetje op poten. Vanuit de WAO was ik juist opnieuw met werken begonnen. En mijn relatie met mijn partner was weer goed. Daarom besloot ik om zelf weer naar de kliniek te gaan. Die stap was heel beangstigend, want ik wist wel dat ik te horen zou krijgen dat ik mijn hele leven aan medicijnen zou vastzitten. Pas toen is de diagnose gesteld. Dat was een opluchting, omdat ik mijn ziekteverschijnselen een naam kon geven: een schizo-affectieve stoornis. Ik kan psychotisch worden en heb last van manisch-depressieve perioden. Nu kon ik tenminste snappen waarom ik destijds zo ziek was geworden, en niet wist wat er met me gebeurde. Waarom ik zoveel was kwijtgeraakt. Het werd me toen duidelijk dat bij mijn leven geen gewone baan past. Niet met deze ziekte en dit medicijngebruik. Intussen blijft het een voortdurend gevecht om in evenwicht te blijven. Met een vaste dagindeling, het slikken van medicijnen en vrijwilligerswerk bij de stichting Pandora probeer ik zoveel mogelijk uit het leven te halen.

Door die psychoses heb ik afstand genomen van het geloof. Een religie, met wat voor godsbeeld dan ook, is niet goed voor mij. De elementen uit het geloof die me wel aanspreken, pas ik nu toe op mijn eigen manier." H

HETE BRIJ

Ingezonden brief V

Restyling 11

Ik ben al sedert vele jaren trouw lezer van Humanist. De laatste drie nummers zijn nu ineens in een geheel nieuwe opmaak verschenen en ik wil hierover ernstig beklag bij u indienen. Humanist was altijd een overzichtelijk en prettig leesbaar blad, maar de laatste nummers zijn voor mij totaal ongenietbaar geworden.
Ik kan mij voorstellen dat u zich uit kostenoverwegingen genoodzaakt voelde om de fraaie uitvoering op glad papier op te geven. Dit is echter geen reden om het tijdschrift zeer onoverzichtelijk en gedeeltelijk ook zo totaal onleesbaar te maken. J. de Boer, Doorn

Restyling 12

Wat een lef om de lay-out zo drastisch te veranderen. Wat mooi en overzichtelijk. Eerst genieten van de grote foto's en daarna de artikelen, die gelukkig niet op glimmend papier gedrukt zijn. Jelly in't Hof de Haan, per email

Naschrift redactie: discussie over de nieuwe vormgeving in Humanist gesloten.

Persoonlijk humanisme

In het novembernummer doet Sandra Langendijk onder 'Persoonlijk Humanisme' verslag van een interview dat zij met mij gehouden heeft. Bij lezing ervan vond ik het moeilijk mij erin te herkennen als humanistisch geestelijk verzorger in een penitentiaire inrichting. Geestelijke verzorging kan alleen goed gedijen op basis van vertrouwen. Ik zou pas actie ondernemen bij een op handen zijnde dreiging van geweld. En dan nog zou het de gedetineerde zelf zijn met wie ik zou praten. Pas als dat niet meer zou lukken, zou ik naar het personeel gaan – pas nadat ik de gedetineerde geinformeerd zou hebben over deze stap. Zover heeft het echter nooit hoeven komen.
Het is inderdaad zo, zoals Sandra stelt, dat uitsluiting, gejaagdheid en onverschilligheid zich ook bij mij op de werkplek voordoen. Dit wil echter niet zeggen dat er nauwelijks zorg en aandacht voor de gedetineerden is. Veel personeel zet zich wel degelijk in voor uitgesloten en opgesloten mensen. Als humanist zie je dat en waardeer je dat. Menno Mensonides

De redactie is blij met reacties op Humanist, maar behoudt zich het recht voor brieven niet te plaatsen of in te korten.

I.M.

GEBONDEN
maar toch
op zoek naar warmte
en begrip op niveau

relatiebureau

DC **Partner** sinds 1994
073 - 5432420 www.dcpartner.nl

Samenwerking V

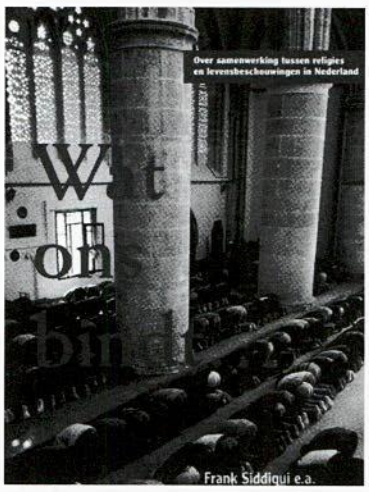

"De vraag hoe humanisten staan in een interreligieuze dialoog is eenvoudig te beantwoorden. Bereidheid tot een open gesprek is namelijk een centraal kenmerk van het humanisme." Zo opent de bijdrage vanuit humanistische zijde aan een bundel over de samenwerking tussen religies en levensbeschouwingen in Nederland. De bundel verscheen onlangs bij Forum, het instituut voor multiculturele ontwikkeling. Het boekje bouwt voort op debatten die in 2000 gevoerd zijn over de drastische veranderingen in het religieuze en ethische landschap door de komst van migranten. Doel is om verbindende waarden en overtuigingen te zoeken. Dit vooral vanuit "betrokkenheid en bezorgdheid om een mogelijke tweedeling in de maatschappij tussen autochtonen en allochtonen", zoals het in de al geciteerde bijdrage heet. Het boekje geeft een greep uit de multiculturele praktijk, een verslag van twee debatten en een aantal persoonlijke reflecties.
'Wat ons bindt...', redactie: Frank Siddiqui. Te bestellen bij Forum, tel. 030-2974321, bestelnummer 006.3810.

Levenskunst **Boomerangkaart, gratis verkrijgbaar bij uitgaansgelegenheden, ontwikkeld door het Humanistisch Verbond.**

IK KAN VAN NIKS GENIETEN

Lekker kunnen genieten van niks is voor mij óók levenskunst.

Stella Braam V

Zweepje

Bent u werkloos en houdt u van S/M? Gouden tijden voor de deur, want de minister wil een 'harde' aanpak van werklozen. Met heuse straffen en boeten. Als u passend werk weigert, krijgt u één maand geen uitkering. Solliciteert u niet genoeg? Gekort op uw bijstand. Minister Vermeend (Sociale Zaken) slaakt zúlke kranige taal dat op sociale diensten het zweepje al klaar ligt om bijstandstrekkers, desnoods, te ranselen naar de *snackbar* tegenover. Daar zoeken ze nog iemand voor de kroketten.

Die straffe aanpak lijkt logisch: het wemelt van de vacatures. Maar wèlke werklozen moeten aan het werk? U moet weten, onze werklozen zijn 'op'. Waarmee bedoeld: de makkelijk bemiddelbare werklozen. Rest de zogeheten moeilijk bemiddelbaren. Een wonder dat ze nog leven: als je de beleidsrapporten leest, moeten wij het ergste vrezen. Hun leven zou bestaan uit louter rampen. Uit een combinatie van schulden, ziekten, complexen, handicaps, verslaving, criminaliteit en langdurige werkloosheid. Ze klitten nog samen ook in zogenoemde achterstandswijken. Kenners van de arbeidsmarkt beweren dat je die groep niet (meteen) aan het werk krijgt. Het ministerie van S/M is echter vastberaden. Geen betaalde baan? Dan vrijwilligerswerk. Slimme vondst, want een stuk goedkoper. Nieuw probleem: hoe zulke goedkope arbeidskrachten te rechtvaardigen? Wéér een meesterlijke zet: deze mensen, zo beweert het ministerie, verkeren in een 'maatschappelijk isolement'. Dat doet het ergste vrezen en roept om direct ingrijpen: bevrijd hen uit hun isolement!

Isolement? Bent u wel eens in een achterstandswijk geweest? Zomers zitten ze met z'n allen op straat, naast een kratje bier. Ze lopen, zomaar, bij elkaar binnen. Zonder agenda, zonder afspraak. Nota bene via de achterdeur. Bij de waslijn maken ze een praatje - terwijl men in de betere wijk niet eens weet hoe de buurman heet. Wie zit er, welbeschouwd, in een maatschappelijk isolement?

In Nederland is het laatste restje gemeenschapszin gevlucht naar de achterstandswijk. Daar is het elkaar bijstaan nog welkom, want van alle instanties zijn enkel deurwaarders in hen geïnteresseerd. Hoeveel problemen er ook mogen zijn, het samenleven in achterstandswijken is om jaloers op te worden. Het kan niet anders of dàt moet de reden zijn waarom de bewoners van maatschappelijk isolement worden beticht. En waarom zij met een harde aanpak aan het vrijwillige werk moeten. Trappen wij erin? Dit keer niet. Want weet u nog wie de bomen in het Amsterdamse bos hebben geplant?

Stella Braam is columnist van Humanist

Spigt V

In het oktobernummer stond een groot interview met zangeres Fréderique Spigt. Lezers maakten kans op haar nieuwe cd 'Droom' door een kaartje in te sturen. De tien winnaars zijn: Marijke Hanegraaf uit Nijmegen, S. van Zeeland uit Utrecht, M. Crusifix uit Amsterdam, Anneke Pieters uit Rotterdam, R. Bolwijn-Bark uit Nuenen, Inke Mensink uit Utrecht, J.J. Duys uit Drachten, M. Braaksma uit Assen, D. van de Berg uit Steenwijk, Henriëtte Budel uit Amersfoort.

Kees de Boer V

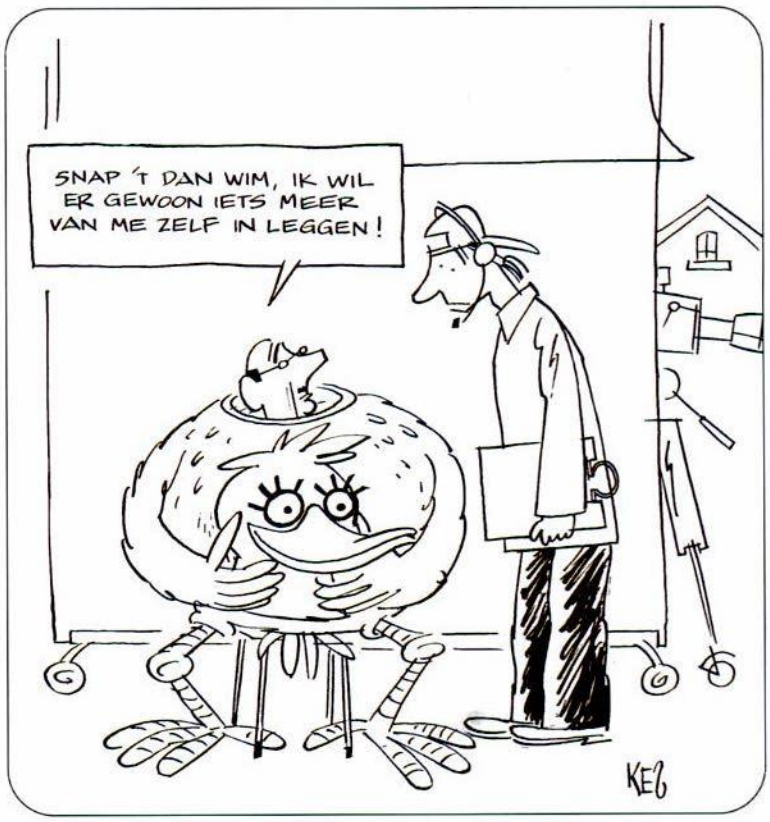

Advertentie

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen.
Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen.
Als uw executeur-testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien.
En uiteindelijk dragen ze ook zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond.
Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving.
Informatie: telefonisch op 020-521 90 00. Of vraag schriftelijk informatie aan.

Ja ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme

naam _____ v / m

adres _____

pc/plaats _____

telefoon _____ H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

ZOOM

Wonderful V

Hij is schaamteloos sentimenteel en heeft een onverwoestbaar happy end. 'It's a wonderful life' uit 1946 is de onbetwiste kerstfilm aller tijden. Hoofdpersoon George Bailey ziet een groots en meeslepend leven voor zichzelf weggelegd, maar door allerlei perikelen blijft hij hangen in zijn geboorteplaats Bredford Falls. Na de dood van zijn vader voelt hij zich verplicht het familiebedrijf voort te zetten. Als dat uiteindelijk toch niet lukt is dat voor George de nekslag: dronken en gedesillusioneerd besluit hij op kerstavond er een einde aan te maken. Maar wie komt hem redden? Jawel, een engel. George krijgt te zien hoe Bredford Falls er zonder hem had uitgezien. En dat blijkt het juiste medicijn. De film heeft een prettige sfeer en dat komt niet in de laatste plaats door het subtiele gevoel voor humor en het oog voor menselijke eigenschappen.

It's a wonderful life, Filmmuseum, Vondelpark 3 in Amsterdam, 17 december t/m 7 januari. Geschikt voor kinderen vanaf 10 jaar.

Vossejacht V

Een komedie vol wanhopige eenlingen, die niet zijn wat ze lijken te zijn (vandaar de titel 'vossejacht'). Dit toneelstuk is het verhaal over de lotgevallen van de vrek Volpone, een schatrijke Bourgondiër uit Venetië, die met hulp van zijn trouwe secretaris en trawant Mosca het gerucht verspreidt dat hij stervende is. Allerlei mensen verdringen zich rond zijn bed en proberen door vleierij de erfenis in de wacht te slepen, totdat Volpones spelletje dreigt uit te lekken. Hij wordt opgepakt, maar weet onder een veroordeling uit te komen. Toch is het nog niet genoeg voor Volpone. Hij speelt het spel door tot het uiterste, wat hem fataal wordt. Hugo Claus deed de bewerking en voegde een aantal personages toe zodat het eigenlijk een nieuw stuk is geworden. Spel en hebzucht is waar het om gaat en de moraal is natuurlijk dat mensen daardoor uiteindelijk alleen maar kunnen verliezen.

Vossejacht is te zien in de Paardenkathedraal, Veeartsenijstraat 155, Utrecht, t/m 30 december 2000 (niet op zo en ma), informatie en reserveringen: 030-2711414.

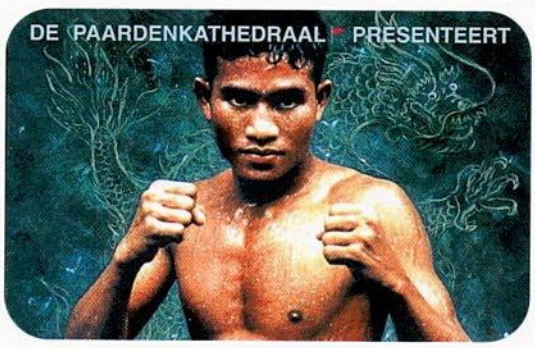

Broers V

De film Tri Brata (drie broers) gaat over de botsing tussen traditionele en moderne waarden, gezien door kinderogen. Drie broertjes wonen in een klein dorp in Kazachstan en ontmoeten een oude man die werkt in een stationnetje vlakbij. Hij zegt hen wat hij zoal doet. Naast zijn werk op het station blijkt hij ook wapentuig te leveren. Hij vertelt dat bij de militaire basis een wonderschoon meer ligt waar de officieren hun tijd doorbrengen met de prachtigste vrouwen. Daar willen de broers naartoe, al weten ze dat het leven er duur is. Het verhaal toont de huidige wereld met wapenhandel, naast de oude wereld van de man. In het midden staat de mens, verantwoordelijk voor zijn keuzen en daden. De broertjes worden hard geconfronteerd met het verschil tussen illusie en werkelijkheid. De film heeft een sprookjesachtige sfeer, maar is geen kinderfilm. Regisseur Aprimov heeft een mooi thema op een pure manier uitgewerkt.

Tri Brata, vanaf 14 december te zien in Rialto Amsterdam, 't Hoogt in Utrecht en het Haags Filmhuis in Den Haag.

Kort

In de lezingenreeks 'Ben ik wel gelukkig genoeg?', leidt psycholoog en auteur René Diekstra 14 december de discussie in over eenzaamheid. Waar zit het verschil tussen lekker op jezelf of eenzaam zijn? Aanvang: 20.00 Plaats: Van Eeghenstraat 90, Amsterdam. Info: 020-6799937

Ian Smith, de oude leider van Rhodesië, nu Zimbabwe, vindt zijn landgoed terug als een ruïne. Dan krijgt hij twee onverwachte bezoekers: Gandhi en Mobutu. Wat komen ze doen? 'Landgoed' is een hoorspel over een fictieve ontmoeting van drie legendarische mannen, over angst en historisch gelijk. Live te volgen: 19 december. Tijd: 20.30 uur. Plaats: Zaal De Unie, Rotterdam. Uitgezending: 1 januari om 13.00 op Radio 5 door Human.

Een leuke, vrolijke film voor in de kerstvakantie is Pettson & Findus. De oude baas Pettson en zijn brutale kat Findus moeten schuilen omdat ze overvallen worden door een sneeuwstorm. Om de tijd door te komen vertellen ze elkaar verhalen. Voor iedereen vanaf vier jaar en vanaf december te zien in alle steden.

'De kracht van Keramiek' toont originele gedenkbeelden, huisaltaren, grafmonumenten en urnen in uitvaartwinkel 'De passage'. De expositie is te zien van 11 januari tot 29 april op donderdag t/m zondag, van 13.00 –17.00. Plaats: Nieuwe Herengracht 135, Amsterdam. Info: 020-6226294.

Het jaarthema voor 2001 van Filosofie Oost-West is 'inspiratie en verstarring in religie, wetenschap en maatschappij'. Meer info of het programma opvragen kan via: 020-4821533 of info@filosofie-oostwest.nl of kijk op www.filosofie-oostwest.nl.

In het weekend van 19 januari en 2 februari geeft het Humanistisch Verbond beginnerscursussen Uitvaartbegeleiding. Voor meer info: 020-5219000.

Troep V

De kerstvakantie komt eraan: misschien een goed moment om eens iets te doen aan al die troep: losslingerende kleren in de kasten; dozen vol spullen op de zolder die in geen tien jaar meer zijn geopend en elke verhuizing gewoon maar weer meegaan; stapels papier, bonnetjes en niet ingeplakte foto's op het bureau; om het maar niet te hebben over die zooi in de keukenla met troepjes waarvan je eigenlijk niet eens meer weet waar het voor dient. Ja, ik weet het zeker: er zijn mensen die zich hier in herkennen. Schrijfster Donna Smallin roept ons, notoire rommelkonten, op om het roer radicaal om te gooien. Ze zegt namelijk dat troep stress veroorzaakt en daardoor nog meer inefficiency (hmm). Ze heeft een boek geschreven over hoe je de rommel stap voor stap structureel kunt aanpakken. Het is prettig geschreven en -ook heel belangrijk- realistisch. Zelfs de meest sceptische, eigenwijze troepmakers hebben baat bij dit boek.

Weg met die troep; 700 tips en ideeën voor een opgeruimd huis, Donna Smallin, Aramith, Haarlem, ƒ19,90.

Kent u nog het tijdschrift Het woord van de week (1949 tot 1973)? Hierin stond de tekst van een wekelijks radioprogramma, wat later werd aangevuld met commentaren, columns en opmerkelijke knipsels. Voor ƒ 12,50 kunt u nu bij het Humanistisch Archief het register bestellen: 030-2390172 of humarc@uvh.nl.

Stichting spiritueel Café Rotterdam wil van januari tot en met mei studiegroepen samenstellen, die een thema intensief bestuderen en bespreken, geholpen door religieus-mystieke en filosofisch-mystieke teksten uit verschillende stromingen, tradities en tijden. Info: nl.molle2@ey.nl.

Lof der zotheid Marjan Slob V

"Hoe slecht de mensen over het algemeen ook over mij spreken – het is mij beslist niet ontgaan wat voor slechte naam de Zotheid heeft bij de grootste zotten – toch ben ik het, ík zeg ik, die door mijn goddelijke macht goden en mensen aan het lachen breng." Zo opent 'Lof der Zotheid', het meest bekende boek van Nederlands beroemdste humanist.
Erasmus van Rotterdam schreef dit werkje in 1509, naar eigen zeggen in een week tijd. Erasmus is wereldberoemd, maar dit levendige, speelse werkje, dat hij zelf helemaal niet zo belangrijk vond, is het enige van hem dat nog werkelijk gelezen wordt. In 'Lof' neemt hij op een originele manier de vastgeroeste mores van zijn tijd op de hak. Machtsbeluste geestelijken, ijdele koningen, lichtzinnige vrouwen, ze krijgen er allemaal van langs. Maar gelukkig niet op een saaie, betweterige manier. Erasmus' meesterzet is nu juist om de godin Zotheid zelf aan het woord te laten en al degenen die haar eren, doordat ze zo zot doen, uitvoerig te prijzen. Die ironische stijl maakt het boekje ook voor hedendaagse lezers toegankelijk. Wie heeft er geen voorpret bij paragraaftitels als: 'De Zotheid maakt huwelijken draaglijk', 'Door de Eigenliefde is ieder mens tevreden met zichzelf' en 'Wijzen bederven de feestvreugde'. Ondertussen is de boodschap serieus genoeg: dwazen zijn beter af, want zij zien de waarheid niet onder ogen. Of in de woorden van de Zotheid zelf: "(..) het is echt te gek om te denken dat het geluk van de mensen in de dingen zelf is gelegen. Het geluk hangt af van de mening die je over dingen hebt."

Erasmus werd in 1466 in Rotterdam geboren als onwettig kind – een feit dat hij het liefst verborgen hield. Zijn vader was priester, zijn moeder stierf jong aan de pest. In de vroege zestiende eeuw lag zijn naam op de lippen van de hele geletterde wereld. Die roem had hij in feite te danken aan zijn enorme taalgevoel en bronnenkennis. Hij schreef overzichtswerken van Latijnse en later ook Griekse geschriften die gebruikt werden als een soort studieboeken. Dat was een enorme opluchting na de belachelijk stijve en formele teksten waarmee de middeleeuwers Latijn onderwezen kregen. Het soepele, natuurlijke Latijn van Erasmus werd de maat van de schone letteren, en de prille boekdrukkunst verspreidde dit alles ongekend snel.
Erasmus was een door en door christelijk denker. Zijn humanisme schuilt dus niet in een agnosticisme, maar in een geloof dat de juiste zedelijke opvoeding vanzelf het goede in de mens zal bovenhalen. Die opvoeding moet zijn: studie van de klassieke letteren. Mede om die reden ziet Erasmus een terugkeer naar de 'zuivere bronnen' van de Schrift als zijn levensproject.
Maar het is de 'Lof der Zotheid' die nu nog spreekt. 'Lof' is onlangs in een nieuwe vertaling verschenen en het is een plezier om het boekje ter hand te nemen: heel mooi verzorgd en met prachtige losse tekeningetjes van Hans Holbein in de marge.

'Lof der Zotheid' door Desiderius Erasmus. Met de tekeningen van Hans Holbein uit het Baselse exemplaar van 1515. Vertaald, geannoteerd en ingeleid door Petty Bange. SUN, ƒ39,50, ISBN 90 6168 5753.

DE ZEKERHEID

Veel bedrijven grijpen het einde van het jaar aan om hun externe relaties eens te fêteren. Hoe ga je om met relatiegeschenken?

DICK DE GRAAF (55), regiobestuurder FNV bondgenoten, bedrijfsgroep voedingsindustrie

1) Krijgt u wel eens relatiegeschenken?
Het ligt er een beetje aan wat je daaronder verstaat. Ik kom bij veel bedrijven waar het personeel wel eens wat eigen producten mee naar huis mag nemen, een zak snoep bijvoorbeeld. Als de portier me bij het weggaan zoiets aanbiedt, neem ik dat wel aan. Ik vind dat onschuldig.

2) Weigert u wel eens relatiegeschenken?
Van directies neem ik nooit iets aan. Dat weten ze ook, dus ze proberen het ook bijna nooit. Ik zorg ervoor dat ik nooit in compromitterende situaties terecht kan komen, want ik vertegenwoordig het personeel, niet de belangen van de leiding.

3) Heeft u echt nooit vreemde dingen meegemaakt?
Jawel, één keer, toen ik uit het bestuur van een organisatie stapte waar ik namens de bond in zat. Toen kreeg ik voor duizend gulden aan cadeaubonnen. Die wilde ik afgeven aan onze salarisadministratie, maar daar zei men dat ik ze maar moest houden. Daaruit leidde ik af dat dat dus normaal is, maar ik heb ze wel daar achtergelaten.

4) Wat vindt u van gedragsregels over relatiegeschenken?
Vooral Amerikaanse bedrijven hebben in toenemende mate 'ethical codes' voor hun personeel. Van de hoogste tot de laagste, van groot tot klein geschenk. Ik vind dat niet slecht, want je stelt er je bedrijfsbelangen mee veilig. Ik ben wat dat betreft wel zuiver op de graat, geloof ik. Als een bedrijf mij om advies zou vragen zou ik ze zo'n code aanraden.

FRITS VAN LOOSEN (42), directeur organisatiebureau Arta Productions

1) Krijgt u wel eens relatiegeschenken?
Ja, regelmatig. Meestal uitnodigingen voor voorstellingen, af en toe het bekijken van een voetbalwedstrijd vanuit een skybox. Relatiemarketing is een verschijnsel van deze tijd, daar hoef je je ogen niet voor te sluiten. Netwerken 'sind das halbe Leben'. Het Cirque du Soleil bijvoorbeeld heeft KPN als hoofdsponsor, en die nodigen daar ik weet niet hoeveel gasten uit. Dat is geen liefdadigheid.

2) Weigert u wel eens relatiegeschenken?
Soms. Meestal omdat de frequentie wat te hoog wordt. Dan denk ik: 'ik blijf maar eens een avondje thuis'. Ik moet wel in vrijheid kunnen beslissen of ik ga, en er moet nog geen begin van een wederdienst worden verwacht. Als ik me er ongemakkelijk bij ga voelen, sla ik over.

3) Heeft u vreemde dingen meegemaakt?
Niet in de zin van uitnodigingen voor congressen op de Malediven. Ik kan me niet herinneren dat ik aanbiedingen heb geweigerd omdat ze te kostbaar waren, want zulke aanbiedingen krijg ik niet.

4) Wat vindt u van het opstellen van gedragsregels over relatiegeschenken?
Het lijkt me wel goed dat bedrijven dat doen, omdat ze moeten selecteren wie externe relaties onderhoudt en wie niet, en wat daarbij wel of niet is toegestaan. Voor de overheid ligt het nog anders. Daar is het bedrijfsbelang het algemeen belang, dus moeten hun relatiegeschenken meer transparant en openbaar zijn.

Advertentie

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

De Humanist kent u natuurlijk al. U kunt voor ƒ60,- per jaar een abonnement nemen. Een proefabonnement (drie nummers voor een tientje) is ook mogelijk. Gebruik de bon in dit blad.

U kunt ook donateur van het Steunfonds Humanisme worden. Het Steunfonds is een werkstichting van het HV met als doel het verwerven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u twee keer per jaar informatie over projecten en activiteiten van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven.

Lid worden van het Humanistisch Verbond biedt nòg meer voordelen! U krijgt negen keer per jaar de Humanist in huis. En ontvangt regelmatig nieuws over activiteiten bij u in de buurt. Als lid helpt u bovendien bij het instandhouden van geestelijke verzorging, uitvaartbegeleiding, relatieviering en humanistisch vormingsonderwijs. Het lidmaatschap kost ƒ100,- per jaar; jongeren tot 27 jaar en mensen met een minimuminkomen betalen een lager tarief (resp. ƒ40,- en ƒ55,-).

Het HV heeft verschillende folders en brochures die u meer informatie geven. Interesse? Bel publieksvoorlichting 020 - 5219090. Of gebruik de bon in deze Humanist.

Advertentie

Slapende spaarsaldo's worden wakkere leningen

De Noord-Zuid Spaarrekening van Hivos en Triodos Bank biedt u een goede rente* en de zekerheid dat uw spaargeld wordt benut voor kredietverlening aan economische projecten in ontwikkelingslanden.

** Tot 3,8% op spaarrekeningen en tot 5,45% op depositos. Tarieven per 7 september 2000, wijzigingen voorbehouden.*

Meer weten? Vraag dan nu, met de coupon, meer informatie aan.
Belt u liever even, dan bent u gratis welkom via 0800 022 20 27. Of surf naar triodos.nl

Economische en culturele ontwikkeling in Afrika, Azië en Latijns-Amerika

HIVOS

Triodos Bank

Bewust anders

Ja, stuur mij (vrijblijvend) informatie over de Noord-Zuid Spaarrekening.

Naam _____ M/V

Adres _____

Postcode _____

Plaats _____

Triodos Bank, Antwoordnummer 170, 3700 AB Zeist
(Postzegel is niet nodig)

HHU001

H-NIEUWS

Humanist V
Uit het hoofdbestuur

"Humanist is een mengvorm van een publieksblad en een verenigingsblad. Tussen die twee functies bestaat een spanningsveld, waardoor het nooit zal lukken om beide doelen perfect te dienen. Een oplossing zou zijn om Humanist op te splitsen in twee bladen, maar dat is duur en geld daarvoor is er op dit moment bepaald niet." Aan het woord is Leo Bosland. Bosland is drie jaar lang penningmeester geweest van het Humanistisch Verbond. Op de Algemene Ledenvergadering (ALV) van 18 november werd hij herkozen, maar hij zal de taak van penningmeester volgend jaar overdragen zodra er een nieuwe penningmeester is gevonden (zie de advertentie elders in Humanist). De nijpende financiën waarvan Bosland rept, domineerden de discussie op de ALV, waar aan de hand van scenario's werd gepraat over de taken waarop het Humanistisch Verbond zich moet gaan concentreren.
Bosland vertelt dat het hoofdbestuur zijn visie op de koers van Humanist opnieuw heeft vastgesteld en voorgelegd aan redactie en redactiecommissie. Bosland: "Wij willen dat het verenigingsnieuws herkenbaarder wordt. Het bestuur merkt dat leden van het HV willen lezen over ontwikkelingen binnen en activiteiten van de vereniging. Het HV bekommert zich bijvoorbeeld om het armoedevraagstuk. Sommige leden zijn actief op dat vlak en kunnen daar veel over vertellen, maar lezen daar niets van terug in Humanist. Zij zouden die ervaringen onder aandacht van de redactie kunnen brengen, die dan kan beslissen om er een artikel aan te wijden. Of zij zouden een ingezonden brief kunnen schrijven." In de reguliere nummers van Humanist staan meestal vijf grote artikelen. De redactie streeft ernaar om in één van die artikelen expliciet aan te sluiten bij ontwikkelingen binnen de humanistische beweging. Het hoofdbestuur zou graag zien dat dat er meer werden. Bosland: "Ik denk aan artikelen over activiteiten van humanisten, maar bijvoorbeeld ook over maatschappelijke ontwikkelingen die met het humanisme te maken hebben. Op dit moment is het debat rond euthanasie weer actueel. Daarover zou ik dan meer in Humanist willen lezen." Op verzoek van het hoofdbestuur gaat de redactie begin volgend jaar een lezersonderzoek te houden. "Op grond van de reacties van de lezers, waarvan tweederde lid is van het HV en éénderde losse abonnee, kan de redactie bezien hoe de inhoud verder verbeterd kan worden. Ook krijgt de redactie zo in beeld hoe de nieuwe vormgeving bevalt."
Tenslotte is het HV in gesprek met andere humanistische organisaties om te onderzoeken hoe Humanist op termijn zou kunnen uitgroeien tot een breed publieksblad voor de humanistische beweging. Humanist zou dan een publieksblad pur sang worden, en de leden van het HV zullen via een eigen verenigingsblad van nieuws worden voorzien.
Redactie en redactiecommissie van Humanist bezinnen zich op een reactie op deze voorstellen.

Rente voor HV V

De ASN Bank heeft het HV als renteschenkingspartner geselecteerd. Iedere klant van deze maatschappelijk betrokken bank kan zodoende vanaf december beslissen om een bepaald percentage van de jaarlijkse rente op zijn of haar ASN-spaarrekening automatisch aan het Humanistisch Verbond te schenken. Dit betekent een versterking van de banden tussen het Humanistisch Verbond en de ASN Bank, die zich eerder al aanmeldde als sponsor van de door het HV georganiseerde 'Bemoei-je-d'r-mee prijs'. Het hoofdbestuur van het HV verklaart 'zeer ingenomen' te zijn met deze ontwikkeling, omdat deze vorm van renteschenking 'past in de humanistische doelstelling om maatschappelijk verantwoord met spaargelden om te gaan.' Renteschenking is mogelijk bij ASN Sparen en ASN Milieusparen. De spaarder kan beslissen om tien, vijfentwintig, vijftig of honderd procent van de rente op deze rekeningen te schenken aan door de ASN Bank geselecteerde partners. Naast het Humanistisch Verbond zijn dat Amnesty International, het Astma Fonds, de Dierenbescherming, Greenpeace, de Nederlandse Kankerbestrijding/KWF, Milieudefensie, Novib, Pax Christi en Solidaridad. Boven de fiscale drempel is de schenking als gift aftrekbaar van de inkomstenbelasting, ook in het nieuwe belastingstelsel.
Meer informatie bij de ASN Bank, tel. 0800 - 0380 (gratis).

Sprekend
John Monfils V

John Monfils (64) was kapitein op de grote vaart. Kortgeleden is hij afgekeurd wegens ziekte. Sinds april dit jaar is hij lid van het HV, maar leest Humanist al zo'n 5 jaar.

Liefste bezit...
Gerrit, de papegaai van mijn vrouw, die mij leert communiceren in zijn taal. Dit doen wij door beurtelings sierlijke bewegingen te maken met het hoofd en hierbij de ander vragend aan te kijken. Dit geeft Gerrit en mij veel vreugde.

Grootste flater...
Toen in ongeveer elf was, heb ik tijdens een hevige ruzie tegen mijn beste vriendje Blackie gezegd: "En jouw vader is lekker dood". Hij reageerde door geluidloos te huilen. De ruzie was snel bijgelegd. Maar tot vandaag achtervolgt mij deze enorme flater die ik nooit kan terugdraaien.

Favoriete boek...
'Liefde in tijden van cholera' van Gabriel Garcia Marquez. Omdat Marquez een herkenbare weemoed en heimwee weet op te roepen naar gedroomde liefdes in niet bestaande situaties.

Moeilijkste beslissing ooit...
Geen gehoor te geven aan het verzoek van een stervende collega-zeeman om bij hem te komen.

Mijlpaal...
Het moment dat ik de ombuiging kon maken van machteloze kwaadheid over de abrupte beëindiging van mijn loopbaan naar het inzicht dat ik de rest van mijn leven toch op een prettige manier kan vullen.

Armoede V

Economisch gezien gaat het Nederland voor de wind. Toch neemt de armoede in ons land niet af. Om te zorgen dat deze onrechtvaardigheid niet wordt vergeten, heeft het Humanistisch Verbond zitting in het Armoedeplatform. Onlangs zijn er twee publicaties over dit onderwerp verschenen: het boek 'Om sociale rechtvaardigheid' (ISBN 90 71003 35 3) en 'Voorbij vijf jaar armoededebat' het adviesrapport van de Stuurgroep Sociale Conferentie. Informatie: 070 3029612

Door de huidige medische kennis kunnen levens worden gerekt. Ook als er sprake is van ondraaglijk of uitzichtloos lijden. Velen raken daardoor in nood. De

SOMS IS STERVEN MENSELIJKER DAN LEVEN.

NVVE behartigt al meer dan 25 jaar de belangen van mensen die te maken hebben met dergelijk lijden, door te adviseren en steun te bieden. De NVVE zet zich al jaren in voor een duidelijke, humane wetgeving. Steun ons, word net als ruim 100.000 anderen lid van de NVVE. Voor informatie, bel: 0900 606 06 06 (50 ct pm) of kijk op internet: www.nvve.nl NVVE

REGEL HET VOOR HET TE LAAT IS. NVVE.

 Foto: Caecilia van der Drift

FRIEDE FRIEDE FRIEDE

 Foto: Norbert Vodkens

Hoogste snelheid waarmee een mens kan reizen: 39.897 km/u

Hoogste punt op aarde: 8848 m

Verste punt dat een mens ooit verwijderd is geweest van de aarde: 400.170 km

De langste tijd dat een mens van de aarde af is geweest: 437 dagen, 17 uur 58 min

Diepste punt op aarde: 10.911 m

Langste periode zonder voedsel en water: 18 dagen

Hoogste temperatuur door een mens tot stand gebracht: 510 miljoen C

Laagste temperatuur door een mens tot stand gebracht: 3,5 x 10 (-9) K

Grootste ster: rode superreus Betelgeuze, zijn diameter is ruim 700 keer die van de zon

Hoogste vrijstaande gebouw: CN-toren in Toronto in Canada, 553,34 m

Grootste dier: Blauwe vinvis, 190 ton

Oudste mens nog levend: geboren op 24 september 1880

Langst aan de macht zijnde politiek leider, Fidel Castro van Cuba

Langste mens: 235,9 cm

Kleinste mens (volwassen): 57 cm

Bloedigste oorlog in de zin van mensenlevens: WO II met 56,4 miljoen slachtoffers

Meest vervuilde stad: Mexico-city

Meest bedreigde ecosysteem: zuidelijke en westelijke kustgebieden van Azië

Dodelijkste ziekte voor mensen: hondsdolheid

Gevaarlijkste dier voor mensen: de door muskieten verspreidde sporendiertjes

Snelste gelopen marathon: 2 uur, 6 min, 5 sec

Snelste 100 meter: 9,79 sec

02>
8 710206 205513